

Siku Njema

Ken Walibora

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

Siku Njema

Ken Walibora

Redio huvuma: 'Ni siku njema'
Na sisi husema, maneno kwandama
'Siku njema, siku njema'
Kweli siku njema?
(Said A. Mohamed, 'Sikate Tamaa')

LONGHORN
PUBLISHERS
expanding minds

Kimechapishwa na
Longhorn Publishers (K) Ltd.,
Barabara ya Funzi, Eneo la Viwandani
S L P 18033 - 00500
Nairobi, Kenya

Longhorn Publishers (U) Ltd.,
Plot 731, Eneo la Kamwokya,
Barabara ya Mawanda,
S L P 24745,
Kampala, Uganda.

Longhorn Publishers (T) Ltd.,
Eneo la Kinondoni,
Kitengo 37B, Jumba Na. 4
Barabara ya Kawawa.
S.L.P 1237,
Dar es Salaam, Tanzania.

© Ken Walibora, 1996

Haki zote zimehifadhiwa. Hairuhusiwi kuiga,
kunakili, kupigisha chapa, kutafsiri au kukitoa
kitabu hiki kwa jinsi yoyote ile bila idhini,
kwa maandishi, ya Longhorn Publishers (K) Ltd.

Chapa ya Kwanza 1996
Toleo lililofanyiwa marekebisho 1997
Chapa nyingine 1998 (mara mbili), 1999 (mara tano) 2000
(mara mbili), 2001, 2002 (mara tatu), 2003 (mara tatu) 2004,
2005(mara mbili), 2006(mara mbili), 2007, 2008 (mara mbili),
2010 (mara tatu), 2011(mara mbili), 2012 (mara mbili),
2013(mara mbili), 2014(mara mbili), 2015, 2016, 2018

ISBN 978 9966 49 744 7

Kimepigwa chapa na Autolitho Ltd
Barabara ya Enterprise, Eneo la Viwandani
S.L.P. 73476 - 00200
Nairobi, Kenya

*Kwa kumbukizi za mwalimu wangu wa awali hayati
mamangu Ruth Makali; ulikuwa kwangu ruwaza na
maridhia wala badala yako bado sijamwona.*

Kutabaruku

Kwa kitabu hiki natabaruku na mke wangu azizi Anne Samba, binti yangu Sheila Zawadi, babangu Peter, ndugu zangu Arthur, Eunice na Patrick na sahibu wangu Simon Sossion.

Sura ya Kwanza

Mamangu Zainabu Makame alizaliwa Mwanza, Tanzania Magharibi. Alikuwa kitindamimba kwa mke wa mwisho wa Mzee Mwinyi Makame. Mzee Mwinyi Makame alikuwa na wake kumi na wawili na watoto wapatao tisini.

Huenda kizazi hicho cha babu Makame kingaliajambia mtu kuwana mke mmoja. Wingi wa wake na watoto ulikuwa ndio kigezo cha fahari ya mwanamume aliyejimudu. Mwanamume aliyekuwa na wake, wana na mabinti chungu nzima alijihisi kama mfalme aliyetawala katika himaya kubwa. Mfalme gani asiye furahika kwa wingi wa watawaliwa wake na upana wa eneo lake? Lakini enzi za falsafa kama hizo zimepita wala hazitarudi tena na kuzishikilia kikiki ni sawa na kujigeuza chachandu anayeipalia makaa. Mambo huenda yakibadilika.

Basi alipozaliwa mamangu, babu yangu Mwinyi Makame alikuwa amebugia chumvi ya kutosha. Alikuwa katambaliwa pakubwa na ukongwe. Dau lake shaibu yule lilikuwa karibu kutia nanga ufuoni, baada ya safari ya miaka mingi katika bahari ya maisha. Na punde si punde, Mzee Makame akafa. Mama yangu alikuwa yu bado kitoto kichanga. Baada ya kifu cha babu, yakaukumba mji wake magumu yasiyo na kifani. Uhaba wa chakula na nguo ukashamiri vilivyo. Uteso na uhasama wa ukwenza ukakolea. Vinywa vya watoto kwa wazima vikajaa matusi yasiyoandikika na nyoyo kutunga feli zisizofikirika. Wakwenza hao na wana wao wakipigana na kuchaniana nguo hadharani bila haya. Baadhi ya wakazi wa mji wa babu wakazibwaga nguo chini wakatembea tuputupu kijijini kwa uloji waliofanyiwa. Usihiri ulikuwa umeingia na kukita mizizi mchangani. Almuradi kwa babu Mwinyi Makame kukawa kumetumbukia nyongo. Hakukaliki. Mti mkuu ukianguka ndege huwa mashakani.

Bibi yangu alipoona mji huo haumweki tena, akatwaa

watoto wake wote watatu—wavulana wawili na msichana mmoja—na kurejea kwao katika kijiji cha Chongoleani katika Mkoa wa Tanga. Licha ya kuwa bado na uzuri wa ujana aliazimia kukaa katika kivuli cha mumewe asiolewe na mume mwingine hadi kufa kwake.

Kule Chongoleani mamangu na nduguze walikwenda katika shule ya msingi. Mkubwa wake, aitwaye Kitwana Makame, alipofanya mthani wa darasa la saba hakufua dafu. Akajiunga na chuo cha ufundi alikojifunza useremala. Mjomba wangu mwingine, Salim Makame, alishindwa kabisa na masomo akaachia katika darasa la tano akaenda Mombasa kufanya kazi ya ukuli. Lakini mamangu aliyekuwa ndiye kitinda mimba alikuwa mwepezi wa kufahamu mambo. Hakudiriki kuwa nambari nyingine ila nambari moja au ikizidi mbili. Huko shuleni ndiko kulikochipuka kipawa chake cha uimbaji wa nyimbo za taarab. Alikuwa katika bendi ya shule yao ya msingi na katika hafla mbalimbali kama vile siku za wazazi na sherehe za kitaifa, aliwatumbuiza watu kwa mteteo wa sauti yake nyororo.

Vikundi vingi vya taarab vilimtaka akiwa bado shuleni. Hata alikuwa tayari kaanza kulitia guu bahari ya utunzi akiwa huko huko. Alipofanya mthani wa kitaifa wa darasa la saba, alikuwa miongoni mwa wale waliofaulu vyema zaidi mkoani. Akaitwa katika shule ya bweni ya sekondari ya serikali kule Morogoro. Lakini kwa sababu ya uchehefu wa pesa za kulipia karo ya shule, masomo yake yakafikia hatima ya ghafla. Dau la mnyonge haliendi joshi.

Kwa hiyo kiongozi wa kikundi cha *Mbelewele Taarab* cha mjini Tanga alipomnasihia ajiunge nacho, mama hakuwa na budi kukubali. Wasemao husema “ujapokosa la mama hata la mbwa huamwa”. Punde si punde mama akaondokea kuwa mwimbaji na mtunzi aliyetegemewa na kuenziwa sana na kikundi hicho. Sauti yake nzuri kama ya kinanda iliitaanisi masikio ya kila aliyemsikia akiimba. Alikuwa na kipawa adimu. Mpaka hii leo rekodi alizoimba na *Mbelewele* zingalipo.

Akiwana kikundi hiki cha *Mbelewele Taarab* alisafiri kwíngi, na pengine aliona mengi pia. Miji mingi ya Afrika Mashariki ilipata fursa ya kutumbuizwa na kikundi hiki maarufu cha taarab; si Dar es Salaam si Nairobi si Kampala si Singida si Kigoma si Lamu. Jina la mama likawanda na kunawiri. Watu walizaa mabinti wakawaita Zainabu Makame. Kama Siti binti Saad asimuliwaye na Shaaban Robert, jina lake mama liliandikwa miongoni mwa wapenzi wa muziki kwa wino usioweza kufutika.

Nilizaliwa Tanga mjini mnamo mwaka wa 1957, wakati ambapo sifa zake mama zilikuwa zimesambaa ndani na nje ya Tanzania kama moto katika kichaka kikavu. Mamangu hakuolewa hata chuokimoja. Nilipozaliwa, wajua Kiswahili waliniita ‘mwanaharamu’ ingawa kwangu mwanaharamu hamna; kitendo ndicho cha haramu. Mama alinipa jina la Msanifu Kombo. Bibi yangu alikuwa keshakufa wakati huo. Babu yake mama na bibi pia, nao hawakujaliwa kuona vitukuu vyao.

Baada ya kunikopoa, mama akapunguza safari za mbali. Akawa yuaimba tu maadam *Mbelewele* hawakwenda nje ya Tanzania au miji iliyo mbali na Tanga. Alitaka awe karibu na kitoto chake, akae nacho akichuchie, akipakate, akikoshe, akiase, akilishe—muradi alipania kukitunza kama afanyavyo ndege mzazi kwa kindi lake kiotani.

Nipigapo darubini nyuma nakuona nyumbani tulimoishi mimi na mamangu. Usidhani pengine kuwa ilikuwa kasri kubwa kama yalivyo makasri ya watu wengine wenye nafasi. Pamoja na sifa alizokuwa nazo mama, aliishi kikabwela tu. Lau sifa zingalikuwa utajiri, mamangu angaliuimiliki ulimwengu na kuushika katika kitanga cha mkono wake mmoja. Lakini mtu hali sifa akashiba. Nyumbani tulimoishi ilifaa kuitwa kibanda wala si nyumba. Ilikuwa na paa la makuti yaliyochakaa. Ndani mlikuwa na kitanda kimoja cha kamba alichokilalia mama chenye mto wa maki ndogo. Mimi

nililulia mkeka mkuukuu sakafuni niliousukuma uvunguni mwa kitanda hicho cha mama kila niamkapo asubuhi. Kwamba nilikuwa kikojozi haikuwa siri kwetu mtaani. Kuta za kibanda chenye zilikwa zimekandikwa kwa udongo; nazo zilikuwa zimebandikwa kurasa za magazeti yaliyokuwa na picha zake mama alipokuwa na kikundi cha *Mbelewele*. Ilikuwa furaha si kidogo kuona namna wapigaji picha walivyoutoa wajih wake akiwa majukwaani katika janibu mbalimbali za Afrika Mashariki.

Mbali na picha za gazetini ninakumbuka moja nyingine iliyotiwa katika fremu na kutundikwa ukutani. Picha hiyo mama alipigwa na mwanamume mmoja wa Kiafrika aliyekuwa na umbo la miraba minne. Walikuwa wameketi sako kwa bako katika chombo cha bahari, kila mmoja kashika pondo, huku wote wawili wana nyuso zilizojaa bashasha na tabasamu. Binafsi yangu sikujua huyu bwana alikuwa nani wala mahali hapo ni wapi. Tena sikuthubutu kuuliza. Yapo mambo ambayo ujangetaka kuyajua, ni vigumu kuuliza bila kuonekana mtovu wa adabu. Uso una haya ati.

Kadhalika pale ukutani palikuwa na ubao uliopambwa vyema na kuandikwa maneno yafuatayo kwa herufi zilizomeremeta:

*Kinyua chako mwenyewe, kisikusifu fulani.
Ni kheri sifa upawe, na wengine duniani
Sifa nyingi upaliwe, zijae hadi pomoni
Mwenyewe usijisifu*

Maneno hayo yaliitangaza waziwazi falsafa aliyoandama mama katika maisha yake.

Ninakumbuka pia rafu iliyokuwa pembeni iliyojaa vitabu vya kila nui, lakini haswa vya mashairi ya Kiswahili. Mama alikuwa na mazoea ya kusoma tungo za washairi farisi. Ndiposa haikumwia vigumu kutunga na kuimba nyimbo za

taarab zilizowapa watu pumbao. Alikuwa ashiki mkubwa walugha ya Kiswahili na ushairi wake, namina dhani sitokosea sana kusema kwamba alinirithisha mwelekeo huo.

Mjomba Kitwana alikuwa akiishi katika kitongoji kimojawapo cha mji wa Tanga. Alikuwa na karakana yake ya kutengeneza majeneza nayo ilikuwa mkabala wa karakana ya Athman Ali, seremala mmoja rafikiye mkubwa. Karakana zote mbili zilipakana na mashamba ya wafugaji wa ng'ombe. Baadhi ya fahali na mitamba waliolisha pale karibu na karakana hizo walikuwa wakali na hatari kwa usalama. Mjomba Kitwana alikuwa mcheshi na mbaraza sana. Kwa kawaida alipokuwa akizungumza alikuwa hamezi mate. Maneno yalimtoka kama yatokavyo redioni. Lakini pamoja na harija zake alikuwa na moyo safi. Hakuwa na chuki wala kinyongo na yeyote. Mkono wake ulikuwa u wazi kumsaidia kila aliye hitaji msaada wake. Watu wengi wa Tanga walimpenda sana kwa hisanina wema wake. Mimininadhani kwamba watu hao walikuwa na akili razini, wala hawangempenda au kumchukia mtu bila sababu. Naye Mjomba Kitwana hakufanya lolote lililoamsha chuki dhidi yake katika mioyo ya watu. Alisuluhia kaida za kijamii kama impasavyo kila mwenye nia safi na moyo mweupe.

Watoto wake watatu wote walikuwa wakisoma Tanga School. Hii ilikuwa shule ya kutwa yamsingi. Nilipochuchuka kidogo nilianza kuwahusudu binamu zangu hao. Nilitamani nami niwe shuleni nikasome kama wao. Ni kweli kwamba mama alinifundisha abjadi na kuandika jina langu pale pale nyumbani, lakini sikuridhika. Tone la maji haliwezi kukata kiu. Nililinghasi tena na tena kwa ombi la kutaka anipeleke shule. Hatimaye mnamo 1962 akajihimu asubuhi moja na kunipeleka Tanga School. Matamano yangu tangu hapo yalikuwa kuwa ama daktari au rubani nihitimupo masomo yangu.

Nilipojua kusoma nilijikusuru kuzisoma tungo adhimu za Kiswahili nilizopata kukumbana nazo, vitabuni na gazetini.

Mama alihakikisha kwamba hamna nakala ya magazeti ya *Ngurumo*, *Mapenzi ya Mungu* na *Baraza* ingalinifutu. Hili la mwisho lilikuwa lachapishwa nchini Kenya. Mji wa Tanga nao ulitoa mazingara muafaka kwa kila aliyetaka kuitalii lugha ya Kiswahili. Huu ni mji ulioko katika pwani ya Tanzania. Lahaja ya Kiswahili itumiwayo hapa aghlabu ni ile iitwayo Kimtang'ata. Hapa ni kitovu cha baadhi ya malenga wengi wa Kiswahili ambao sifa zao zimeenea kwa mapana na marefu miongoni mwa wapenzi wa Kiswahili wa mbali na karibu. Sheikh Amri Abedi Kaluta, Sheikh Shaaban Robert, Ali Zakwany na Hassan Mwalimu Mbega — wote walizaliwa hapa au karibu na hapa. Kwa kweli Tanga ni chemchemi ya utunzi wa Kiswahili wenye wingi wa uhondo. Anayezaliwa Tanga hana budi kufaharika kwa jambo hilo. Kwa miaka mingi hiyo imekuwa fahari yangu.

Waama, mambo yanayohusiana na Kiswahili na Uswahili yamenitamia kwa miaka mingi. Niliwahusudu wazee wengi wa Tanga kwa umahiri wao katika Kiswahili na kunga zake za ushairi. Niliwahusudu, lakini si katika maana ya kuwaonea gere. La hash! Wakati mwingine nilishinda nao muradi wanivuvie hekima na busara yao. Mmoja wao, Mzee Uledi Makali, aliyekuwa mtambaji hadithi hodari, alinifundisha jinsi ya kuimba mashairi katika mahadhi mbalimbali.

Aidha vitabu vya Kiswahili vilivyohusu mathalan bunilizi, fasihi na historia yake vilinifurahisha sana, licha ya kuwa havikuwa vingi nyakati hizo. Hata hivyo, maktaba ya umma Tanga, palikuwa mahali ambapo ungalinipata mara nyingi sana. Huenda kutokana na mazingira bora na jitihada na ghera yangu mwenyewe, nilikuja kukijua Kiswahili kidogo zaidi ya wenzangu wa hirimu na elimu yangu. Kwa mfano hadithi niliyotunga kuhusu kijana mmoja niliyemwita Kongowea Mswahili, ilichukua nafasi ya kwanza katika mashindano ya uandishi katika shule mkoani Tanga. Wanafunzi wenzangu wakanipagaza Kongowea Mswahili, msimbo wa jina uliokolea matumizi mpaka ukafifisha jina

langu halisi. Naam Kongowea Mswahili; hivyo ndivyo nilivyojulikana na ndivyo ninavyojulikana mpaka leo.

Hadithi yangu ya kubuni iliposhinda mashindanoni, nilikuwa katika darasa la sita. Furaha yake mama ingeweza kupasua kifua chake kwa ufanifu wangu huo katika utunzi. Shangwe ya mjomba haikuwa ndogo. Walimu wangu walifaharika na kujitanaa vifu kwa uhodari wangu. Kwa mara ya kwanza jina langu likatokea katika chapa katika magazeti ya Tanzania na kusikika redioni. Nilihongera si kidogo.

Bali katika moyo wa Mwana Saumu, mkaza-mjomba palikuwa na fundo chungu. Alikereka kwa ushindi wangu huo na kuungulika ndani kwa ndani. Habari za ushindi wangu, zilimfanya anune wala salamu hakutaka kunipa. Huyu Mkaza-mjomba alitaka wanawe wawe ndio washindi. Walikuwa wakubwa kwangu nao walianza kwenda skuli kabla ya mimi. Hata hivyo walirudiarudia madarasani hata nikaja kuwapita. Wote watatu yaani Rehema, Daniel na Butambo walikuwa mbumbumbu hawawezi kuungamojiana moja wapate mbili. Mjomba Kitwana aliusifu uelewewu wangu, lakini maini ya mkaza-mjomba na wanawe yalikeketeka kwa wivu na uchungu.

Mara nyingi nimeitwa ulama au bingwa wa Kiswahili. Bali mimi mwenyewe husadiki daima kwamba hawa wenzangu huwa wananivika joho linalonipwaya si makamo yangu kulivaa. Mimi si bingwa wa Kiswahili wala sijawahi kuwabingwa. Kwenda kwangu shuleni kulinifanya niguendue pia kwamba nilikuwa na kipawa cha kuchora. Mwanzoni nilikuwa nikichorachora mchangani. Kalamu yangu ilikuwa kijiti chochote kidogo chenye ncha kali. Halafu nikaanza kuchora kwa penseli ndani ya madaftari. Baadhi ya michoro yangu ilikuwa na usanii uliowashangaza wengi, wakubwa kwa wadogo. Ilikuwa ndio kwanza mkoko ualike maua. Hapakuwapo wa kunitia moyo wala wa kunivunja moyo. Lakini nilihisi nilikuwa na kipawa kilichohitaji kupevuuliwa kwa matumizi na mazoezi ya muda mrefu.

Katika darasa letu mimi ndiye niliyekuwa mdogo zaidi kwa umri na mfupi zaidi kwa kimo. Nilipowashinda masomoni, wenzangu walisikika wakikengemeka, "Hiki kitoto kichekechea kinatushindaje masomoni, kwani kina akili nyingi vipi?" Wengine walianza kunionea kijicho na kuniramba kisogo. Wenye ushupavu na ushari walimbua waziwazi, bila kificho, na kuniita "kikojozi" au "mwanaharamu". Hili la kuitwa "mwanaharamu" lilinikeketa maini kama msumeno na kunikosha furaha daima. Hakuna aliyenidunisha na kuniumbua kuliko kijana mmoja aliyeitwa Selemani Mapunda. Namkumbuka Selemani Mapunda vizuri sana. Tulikuwa twaketi naye kwenye dawati moja. Alikuwa jitu jahili lenye mdomo mchafu. Lakini masomoni alikuwa kisu kilichosenea, hakifui dafu hata vibaya vibaya. Alizoea kuchungulia kwa jicho la upembe ili aone nimeandika nini katika mthani na tamrini aweze kuandika vivyo hivyo. Wakati wa mthani alinyenyekea na kujifanya rafiki yangu wa dhati. Lakini siku nyingine alizoea kunizomea na kuniita "mwanaharamu msi baba" kwa idili na kani kuwashinda wanafunzi wengine wote. Palikuwa na fununu kuwa alikuwa ameenda mpaka kwa mganga kuagua nini kilichomfanya asiwe hodari masomoni. Ilisemekana aliambiwa mimi ndiye niliyemkosesha bahati yake masomoni.

- Binamu zangu Daniel, Butambo na Rehema hawakutamani hata chembe kunasibishwa nami. Nilipochekea walicheka na wanichekao. Niliona fundo chungu moyoni. Msichana mmoja tu aliyeitwa Vumilia, binti yake Diwani Abdala wa Baraza la mji wa Tanga, ndiye peke yake aliyenitetea mbele ya bughudha za Selemani na wenzake. Niliemewa si kidogo.

Yamkini kitendawili cha baba yangu nani hakikuwana wa kukitegua ila mama yangu tu. Lakini adabu njema ilinizuia kumuuliza waziwazi aniambie baba aliyenizaa. Niliona kuwa hiari na mukhitari ni juu yake mwenyewe. Aidha pengine walionicheka kwa kukosa baba, lau kama ningekuwa naye wanalitafuta chochote kinginecho wanicheke kwacho. Hulka

ya wanaadamu ina walakini tumbi nzima. Wakikuona umekonda watakwambia wewe sindano; na wakikuona umewanda watasema umevimba.

Sura ya Pili

Mnamo mwaka 1965 maisha yake mama yaliingia katika ukurasa mpya. Rehema ilifunga milango yake na kuzitupa funguo kusikofikika kamwe. Nilikuwa na umri wa takriban miaka minane hivi wakati huo. Maisha yangu ya mustakabali yalikuwa yamefichama katika giza tofoteo la "sijui". Mama alianza kuugua kidogo kidogo. Kisha senesene hizi ziliendelea mpaka akaacha kabisa kuimba. Ilikwisha furaha ya kuimba muziki wa taarab, ikaanza dhiki ya kuugua ugonjwa usiokuwa na tiba. Wanachama wengine wa *Mbelewele Taarab* walihuzunika na kutatarika wasijue la kufanya. Lakini mama aliwatia moyo: "Unyasi mmoja ukitoka kwenye paa, nyumba haivuaji. Kabla sijaiunga nanyi mlikuwa mkifana. Basi kuondoka kwangu hakuzidishi hakupunguzi". Mama aliteseka kwa ugonjwa kwa miaka mitatu mtawalia. Alikwenda kwingi kutafuta tiba; si Mwapwa si Arusha si Iringa si Tabora. Lakini nafuu ilijitenga naye kama vile ardhi ilivyojitani na mbingu. Akiba ya fedha zote alizokuwa nazo katika benki ilimalizika kwa harakati hizo; akabaki mufisi.

Mjomba Kitwana alimsaidia, ijapokuwa msaada wake huo wa kifedha ulipaswa uwe siri. Mkazamjomba, Mwana Saumu, alikuwa mwanamke mwenye umbo la mkonge ambaye hakutaka mumewe awasaidie watu wa kwao. Mjomba yule mwingine Salim aliyekuwa kenda Mombasa, ilidhaniwa alikuwa akichumia kijungu jiko tu wala asingaliweza kumtilia pondomu mwingine yeyote. Kazi yake ya ukuli aliyofikiriwa alikuwa akiifanya, ilikuwa kazi duni sana. Aidha alikuja kuwaona nduguze Tanga kwa tukizi mno. Aliweza pia kumuandikua mama barua mara moja moja. Lakini hakuwasiliana kabisa na nduguye Kitwana. Hawakuwa katika mkabala mzuri wajomba zangu hao, kutokana na

hiana ya Mwana Saumu, mke wa Mjomba Kitwana. Muradi Mjomba Salim aliazimia kulisukuma gurudumu la maisha yake peke yake pasi kuingiliwa na nduguze.

Shoga zake mama walimuuguza na kumhudumia kwa hali na mali. Alipozidiwa mno walimpeleka matibabuni. Miongoni mwao alikuwa Bi Rahma, msiri wake mama mkubwa. Lao lilikuwa moja, la siri na la dhahiri. Bi Rahma alikuwa jirani wetu aliyezumbua riziki kwa kupika na kuza mahamri, sambusa na kaimati. Alikuwa mwanamke mpole na mwenye fadhili, mpaka alipofanya urafiki na mkazamjomba Mwana Saumu. Lau mamangu angalibaini kuchipua kwa urafiki baina ya Bi Rahma na Mwana Saumu mapema, uhusiano wake na Bi Rahma ungalikatika mara moja.

Aghalabu nilipotokashuleni magharibi nilikuta wanawake wamejaa kwetu kibandani. Wapo waliovaa buibuina waliovaa mini-sketi. Wapo waliocheke ovyo na waliozungumza kwa uungwana. Kisha waliondoka mmoja mmoja wakaniacha na mama, aliyekuwa daima kitandani. Wakati mwingine aliniomba nimwimbie au nimsomee shairi moja au mawili kutoka kwenye *Sauti ya Bara*, diwani aliyeipenda kama asali. Alinikatiza nisomapo pindi kwa pindi na alipozungumza maneno yake hayakunielea vizuri. Mathalan siku moja alinikatiza na kusema:

"Lo! mwanangu wanaume ni wanyama. Tulilolitaka halikuwa ... halikuwa. Haidhuru asaa itakuja *siku njema* kwako. Itakuja siku njema."

Maneno yale yalikuwa kizungumkuni kwangu. Bali kwa hali aliyokuwamo mama na jinsi alivyokuwa wakati huo, haikuhali kumdadisidadi kwa maswali bila kukadiri.

Tarehe kumi Desemba mwaka 1969 sitoisahau kamwe maishani mwangu. Siku hiyo nilikuwa nimeamka asubuhi na mapema kwenda kusoma katika maktaba ya umma, Tanga. Ilikuwa Jumamosi yenye hari tele. Nilikuwa nimo katika kubukua *Kamusi ya Kiswahili* iliyoandikwa na Dr. Ludwig

Krapf, alipokuja Vumilia binti Abdalla, pumzi zamwenda mbili mbili. Aliingia maktabani kwa mshindo mkuu akawaduwa wote waliokuwamo. Aliponifikia akanikamata mkono na kupaa sauti, "Mamako akutaka. Fanya haraka!" Sauti yake ilikuwa na kitetemeshi na aliponivuta mkono niamke niliona machozi yanalengalenga machoni mwake.

Nilikimbia kama aliyepandwa na madadi na kumwacha Vumilia nyuma. Nilipofika nyumbani nikakuta watu wamekusanyika. Wakanipisha. Nikaingia ndani ya nyumba. Nilipomtizama pale kitandani, yu taabani si wa maji si wa chakula, niliangema. Aligaragara kitandani. Ulikuwa ugonjwa wa siku nyingi. Ulikuwa umemla kama vile mchwa walavyo mti. Ungalimwita fremu au gofu la mtu kama ungalimwona. Kakonda hadi ya kukonda. Wasemao husema, "Ganga ganga za mganga humlaza mgonjwa na matumaini!" Lakini matumaini yana mwisho wake hasa inapokuwa kazi bure ya kutumaini yasiyoweze kana.

Waganga na waganguzi wa barana pwani, wote walikuwa wameshindwa. Maradhi yaliyomthakilisha na kumgofua mama yalikuwa simulizi, kwa wenyeji na wageni pia. Yalikuwa maradhi yaliyobainisha upungufu wa taaluma ya utabibu. Yaliudhihaki utabibu. Kadiri walivyojitahidi matabibu kutafuta tiba ndivyo yalivyo zidi kuwabeza na kuwaambia "kajaribuni tena!" Almuradi maradhi hayo yaligeuka fumbo gumu lililogubikwa gubi wala ufumbuzi wake haukuwa ndani ya uwezo wa mwanaadamu.

Tamaa yangu ilitamauka. Sikuwa na budi kukata tamaa. Nguvu zikanitindika mwilini, nikawa mchege. Pengine hata nzi angalinibwaga chini kama angalitua popote katika mwili wangu. Mate yakanika kinywani. Kijasho chembamba kikanitoka kipajini. Kamasi ikanitonatona puani kamamatone ya mvua katika nyumba ivujayo wakati wa masika. Maguu yakatetema kama majani ya mgomba yapeperushwavyo na upepo wa Kusi. Nilitekewa si kidogo na moyo kupapa kwa wasiwasi usio na mfano.

Hiyo ilikuwa hali isiyoweza kutamanika alaa kulihali na mtu wa akili timamu. Nami sikuwa nimelewa pombe wala kuvuta bangi, au kuugua kichaa. Yaliyonikabili mkabala yalinichoma moyoni kama moto. Ilikuwa rahisi sana kukufuru. Ilikuwa rahisi sana kumsingizia Mungu Muumba uziwi asiokuwa nao kwa kutojibu dua yangu ya dhati na himdi. Lakini nilikuwa hadhari muradi nisikufuru kwa maneno ya kinywa changu au mawazo yangu moyoni.

Mama aliponiona alijaribu kuzungumza. Zipo salamu alizotaka kunipa bila shaka, lakini ilimwia vigumu.

"Mwa...naa...ngu...Ni...ta...apo...na...Baa...ba...ko...Ki...ta...le...Mu...u...li...iz...Raahmaa...ee...Raaha..."

Akaanza kuhemahema kwa nguvu. Akajaribu kusema tena, lakini wapi! Akakata roho.

Kifo chake mama kiliniatua moyo sana. Kumbe maisha ni ukungu; lichomo zapo jua la mauti hayana budi kutoweka. Lo jinsi ilivyo uchungu kufiwa na mama mzazi. Mambomachache sana yanaweza kushinda kifo cha mama kwa huzuni na jakamoyo. Mama mzazi huwa johari adimu ambalo halina badala yake popote penginepo. Akitoweka basi. Mwingine hupati. Akifa huacha pengo lisiloweza kuzibika ila pengine afufuliwe mwenyewe kutoka kwa wafu. Pango okapo jino pana pengo. Wakati mwingine pengo lidumulo daima dawamu. Wengine husema maisha ni mshumaa uso mkesha. Nami nilipoitizama maiti ile kitandani niliukumbuka ubeti mmoja wa wimbo alioupenda kuuimba mamangu alipokuwa hai:

Milele kuishi, ni muhali sana

Aliye aushi, bado sijamwona

Maisha ni moshi, ujue bayana.

Hata hivyo niliyafikiria sana maneno ya mwisho ya mama. Nilikisia makisio ya kila nui katika kujaribu kufasiri salamu zake hizo za buriani. Kwanza maneno yale, aliyasema kwa

Sura ya Tatu

pumzi zake za mwisho. Je, inaweza kuwa akili haikuhusika katika usemi huo? Je yalitoka tu kiholela pasipo sababu? Ikiwa akili ilikuwa yatenda kazi barabara wakati huo, mbona alisema "nitapooni" ilhali ilikuwa dhahiri shahiri kwamba mauti yalikuwa karibu naye kama pua na mdomo? Wakati mwingine nilidhani pengine salamu alizotaka kuniwasilishia mama hazikumtoka vizuri kwa sababu nilifika nikiwa nimechelewa mno. Kwa nini alimtaja Rahma shoga yake wa siku nyingi? Kwa nini?

Na alitaja kitale kwa nini? Kitale nilivyoelewa mimi katika Kiswahili changu haba ni nazi changa iliyopita kidaka lakini haijawa dafu. Alikitaja kitale kwa nini? Maneno yale yalikuwa kizungumkuti kwangu.

Waama, sikuweza kujua kama akili yake mama ilikuwa imegeuka tope au robota la pamba au kama lipo jambo mahususi alilotaka kuniambia. Na kutojua kwangu huku kulinikondesha na kunisononesha kwa siku ayami.

Nikumbukapo siku ya mazishi ya mama, machozi humilengalenga machoni. Maziara ya umma mjini Tanga yalijaa watu sisii. Hapakuwa na nafasi hata ya kutema mate wala ya nzi kupita. Wapo waliopiga usiahi na waliolia kwa shake. Huzuni ilitwala katika nyoyo na nyuso za watu.

Siku kadha baada ya mazishi hayo, Vumilia aliniita pembeni na kunitolea nakala ya gazeti la *Baraza* lililokuwa lachapishwa nchini Kenya. Katika ukurasa wambebele palikuwa na kichwa cha habari, 'WAPENZI WA TAARAB WAMZIKA MWIMBAJI HODARI'. Chini ya kichwa hicho kulikuwako maelezo yatuatayo:

"Maeifu na maeifu ya waonibolezaji walifurika katika miji wa Tanga nchini Tanzania, kuhudhuria mazishi ya Zainabu Makame, mwanambaji na mtunzi hodari wa nyimbo za taarab. Zainabu Makame alikuwa mwanachama wa kikundi maarufu cha Mbelewele Taarab. Mtu mmoja wa sifa za kikundi hiki umesikika ndani na nje ya janibu hizi ya Afrika Mashariki, kutokana na utunzi mufti wa marehemu Zainabu Makame.

Zainabu alizaliwa mnamo mwaka 1927, huko Mwanza kwa marehemu Mwingi Makame. Baada ya baba yake Mwingi Makame kufa, mamiake Zainabu aliamua kuhujuru na wanawe wote watatu hadi Chongoleani, Tanga alikotoka. Kwa hiyo Zainabu alikulia kwa babu na bibi yake. Akaenda katika shule ya msingi Chongoleani ambako kipatwa chake cha umanju kilianza kujitokeza. Akajiunga na kikundi cha Mbelewele Taarab halafu. Kwa wapenzi wa taarab wa mbali na karibu, kifo kimewapiga pute johari adimu na thamini.

Marehemu Zainabu Makame amenwacha mwalana mmoja yatima Msanifu Kombo, mwenye umri wa miaka kumi na mitili. Vibao vyake Zainabu vilivyorekodiwa vitakuwa vikumbusho kuetu dalina. Kumbukumbu ni hazina isiyoweza kuibika. Naye Zainabu

Makame ameacha nyayo zake katika safu za waimbaji na watunzi hodari. Kwa niaba ya watumishi wake wote, gazeti la Baraza linawaambia 'Makiwa' au 'Pole' wote wanaohusika na msiba huo.

Pembeni mwa huo ukurasa wa mbele wa *Baraza*, picha kubwa ya marehemu mamangu ilikuwa imepachikwa. Ilikuwa picha iliyoonyesha uso na mabega tu. Lakini ilitosha kuwakifu tamaa ya mtu yeyote aliyetaka kuona sura ya huyu mwimbaji farisi ilivyokuwa alipokuwa yu hai. Aliyevumbua upigaji wa picha anastahiki hongerā kwa uvumbuzi wake wa ajabu. Aliwavumbulia wanaadamu kioja ambacho kwacho walio hai hukumbushwa sura za wendani wao walio wafu.

Katika picha hiyo ya gazetini, meno meupe pepepe kama theluji yalionekana waziwazi katika fizi zake. Yalikuwa yamepangika kama kete. Ncha ya ulimi ilijitokeza kidogo baina ya meno ya juu na ya chini. Alikuwa na kinywa kama mwanamke yeyote yule Mwafrika. Meno yake hayakuwa ya dhahabu wala ulimi wake haukuwa wa almasi. Lakini kinywa kile kilikuwa chemchemi ya sauti tamu iliyoopenya kila aliye msikia na kumsahaulisha kile alichokuwa akifanya. Kichwa chake cha duara kilisheheneza ubongo mdogo uliodaraji tungo na nyimbo zilizowafaraji na kuwafikirisha waliokosa wafaraji na waliozembea katika kufikiri. Macho yake mawili yalikuwa na mtizamo ulioonyesha uanana. Yalipendeza. Hata hivyo yalitisha vile vile. Ungedhani yanakuona mpaka ndani ya moyo wako — kana kwamba umeumbwa mfano wa bilauri au chupa. Alikuwa amejitandia mtandio na kuonekana kama ambaye maisha yake yalikuwa sahali na bahari shwari na salama u salimini. Baadhi ya watu huanini kwamba mtu anayetukuka na kupaliwa sifa huwa hana shida maishani. Kweli kitanda usichokilalia hujui kunguni wake.

Nilipokwisha kuisoma makala hiyo katika gazeti la *Baraza*, nilimwomba Vumilia anipe ni hifadhi iwe yangu. Akakubali. Hadi hii leo ningali na nakala hiyo ya *Baraza*. Nilikhitari kuihifadhi nakala hiyo ya *Baraza* kwa sababu mbili au tatu.

Mosi ni kitumbo cha lugha ili yotumiwa kuiandika taarifa hiyo. Waandishi wa habari na vitabu wanayo dhima ya kuwafundisha wasomaji wao ufasaha na umbuji utakanao. Nadhani hilo ni jambo ambalo mwandishi wa habari hiyo hakupungukiwa kwalo. Kiwango cha lugha kama hicho hupatikana katika magazeti yetu ya Kiswahili kwa nadra sana. Mtu anayepima ubora wa Kiswahili kutokana na kile akisomacho katika magazeti yetu hana budi kukihukumu kuwa lugha dufu na pungufu. Jambo la pili lililoni vitia ni maliwazo yaliyoambataniwa na taarifa hiyo: "gazeti la *Baraza* linawaambia 'makiwa' au 'pole' wote wanaohusika na msiba huo." Maneno hayo hunifaraji sana. Mwisho ni ile picha yake mama. Picha hiyo, ilionyesha uso uliomilikiwa na cheko la haiba; ni miongoni mwa picha bora nilizowahi kuziona katika maisha yangu. Wakati hamu na ari ya kuishi hunipungukia, picha hiyo aghlabu hunitumainisha niendelee kutamba na maisha, japo kwa kuuma meno.

Kwa kweli kwangu mimi maisha yaliniwia magumu tangu alipoanza kusakimu mamangu na kuacha kabisa kuimba. Lakini yalifikia upeo wa ugumu alipotariki dunia. Mabadiliko makubwa yalinikumba maishani.

Ugonjwa wake mama uliifilisi akiba yake yote ya fedha alizokuwa nazo katika benki. Alipofariki dunia rasilmali ndogo aliyoiacha isingetosha kabisa kunipatia mahitaji yangu ya maisha. Aidha nilikuwabado ningali mdogo sana wa umri na kujikimu mwenyewe kulikuwa nje ya uwezo wangu; sikuambii kujilipia kodi ya kibanda alichoniachia hayati mamangu. Nilihitaji mhisani fulani wa kunifadhili mpaka niyafikie makamo ya kuweza kujitegemea mwenyewe. Yamkini Mjomba Kitwana alifaa kunisaidia. Alikuwa karibu na tayari kunifaa kwa hali na mali.

Lakini wazo la kuishina Mwana Saumu mke wake Mjomba Kitwana lilinitisha na kunitia wasiwasi. Nilimuogopa sana. Nilituhumu kwa fadhaa tabia ya binamu zangu na mkazamjomba. Mama alikwisha nionya nitahadhari na hila za mkazamjomba.

"Huyo wifu wangu ana inda mwanangu. Jichunge naye. Hana moyo safi," alisema mama.

Nao binamu zangu wakinibeba na kuniambaaamba shuleni kama wanafunzi wengine watundu walivyoniifanya.

Mkazamjomba alikuwa msusi aliyeifahamu sana kazi yake.

Kibanda chake alichosongea wanawake nywele kilikuwa daima na foleni ndefu ya wateja. Muradi alipata natija kubwa katika biashara hiyo ya ususi. Natija hiyo ndiyo pengine ili yompakedi na takaburi. Wakati mwingine alijidai kwamba pesa alizozipata kutwa moja zilishinda alizopata mumewe kwa kazi yake ya kutengeneza majeneza.

Niliona kuwa huenda ingalikuwa nafuu kidogo kwenda Mombasa alikuwa mjomba wangu Salim. Walakini Salim alikuwa kama mtu baki kabisa tusiyeheusiana kwa damu wala kwa usaha. Mathalani licha ya kupelekewa tanzia ya kifo cha mama katika barua, hakuja matanga yake. Nilikuwa na mshawasha mkubwa wa kufunga safari na kwenda Mombasa. Lakini baada ya kufia na kutoa, niliona kuwa kumtafuta mtu tusiyeagana na nsiyejua kwake katika mji nisioujua, kungekuwa sawa na kutafuta sindano ndogo katika shamba kubwa la ngano. Laiti Mjomba Salim angalipatikana kwa urahisi. Lakini alikuwa mbali na sanda ya mbali haiziki.

Kwa hiyo Mjomba wangu Kitwana alinichukua kwake ili kunikimu. Vitu vyote alivyohalifu mama, navyo viliamishiwa kwa mjomba huyo. Binafsi yangu nilikubali kwenda shingo upande.

Basi mwanzoni mkazamjomba alinipokea kwa mlahaka mzuri sana. Alinionesha wema na fadhili kwa utele. Alijifanya kahuzunika sana kutokana na kifo cha mamangu. Ilikuwa vigumu mwanzoni kubaini kuwa alikuwa akilia machozi ya mamba. Sikujua kwamba alikuwa akifurahi ndani kwa ndani kwa msiba ulionisibu. Lakini siri hiyo isingefichama milele. Ukweli ukidhihiri uongo hujitenga.

Siku nyingi baada ya kuhamia kwa mjomba nilijihisi nimepepea mno. Nyakati za usiku zilibadilika na kuwa vipindi

vya tafakuri, badala ya kuwa vipindi vya kulala unono. Ulimi wangu ukashindwa kutambua utamu wa chakula. Nilikula lwe yawe tu wala raha ya mlo sikuiona kamwe. Wakati wa majonzi kitamu huwa kichungu! Walisema wahenga, "aliyeachwa kaachiwa mengi!" Nami niliona ukweli wa methali hiyo kwa uwazi na ubainifu mkubwa zaidi.

Hata hivyo nilikuwa nimesaza miezi michache kabla ya kumaliza masomo yangu ya shule ya msingi. Mtihami wa kitaifa wa darasa la saba haukuwa mbali sana. Nilipokuwa shuleni nilikakania masomo kama wanafunzi wengine waliotaka kuweka msingi bora kwa maisha yao ya halafu. Sikujisikitisha kuliko ilivyokuwa lazima kusikitika. Niliungama kuwa kifo ni hatima ya kila mwanaadamu.

Sura ya Nne

Naikumbuka tarehe mbili Mei 1969. Siku hiyo kulitokea kioja skulini. Hedimasta aliwaamuru vigoli wawili wajaze maji katika karai. Mmoja wao alikuwa ni Vumilia binti Abdalla, aliyeniita kutoka maktabani siku ya kifo chake mama. Alikuwa msichana adibu na rahimu aliyetaka usuhuba kwangu kwa miaka mingi, nami nikisitasita. Wa pili nikimjua tu ahlan wa sahalan, simkumbuki vyema. Basi kengele ya paredi ikalia, shule nzima ikajumuika pamoja. Maji yale yakaletwa mbele ya hadhara. Sote wanafunzi hatukuwa na mwao juu ya kisa na maana ya paredi ile ya ghafla kwa vile ulikuwa wakati wa vipindi vya masomo. Hedimasta akamwita Selemani Mapunda na kumpa kipande cha sabuni ya *Sunlight*. Kisha akamwamuru aoge mbele ya kaumu ya wanafunzi.

Kwa kweli Selemani alikuwa akioga kwa nadra sana. Alikuwa na mnuko uliokuwa mithili ya bebero. Basi leo kapatwa, na leo ni leo asemaye kesho ni mwongo! Selemani alitaka ardhi ipasuke na kumzika mzima mzima aepuke aibu iliyomkabili. Akalivua shati. Tukaangua cheko kubwa la dhihaka. Akautazama umati kwa jicho la hasama. Kisha akauona upenu na kukimbia mbio ambazo hazina mfano wake, shati kaliacha nyuma. Hiyo ikawa ndio siku yake ya mwisho skulini.

Alipotoroka shuleni, Selemani akawa lofa aliyezurura ovyo ovyo mjini Tanga. Akajiunga na genge la vijana wengine waliozuumu kutenda kila amali mbaya. Akaanza kuvuta bangi na kuiba mali za watu, sikwambii kunajisi mabinti za watu. Punde si punde uvumi ukaenea kuwa alikuwa kapania kulipiza kisasi kwa aibu aliyoipata skulini.

Basi siku moja nilitoka shuleni wakati wa magharibi, nikaenda nikiziambua nyayo kuelekea nyumbani. Nikakuta genge la majambazi linampiga mtu kitutu nyuma ya jengo

moja lililohamwa. Nikashtuka kuliko nilivyowahi kushtuka katika maisha yangu. Aliyekuwa akipigwa alikuwa kavuliwa nguo yu uchi. Kilikuwa kipigo cha ukatili na uhayawani. Nilipojibanza kipembeni nitazame vizuri nilishangaa zaidi. Yule mwanaume aliyepigwana kugaragara chini uchi alikuwa hedimasta wetu. Alikuwa kajeruhiwa vibaya kichwani. Damu ilimtoka kwa wingi. Kisha nikamuona Selemani. Macho alikuwa kayatoa pima na mkononi kashika kigongo huku majasho yanamtoka. Alihemahema kwa uchovu. Akaniona punde. Tukaangaliana ana kwa ana.

"Mswahili," aliniita.

"Naam," nikaitika. "Selemani mna fanya nini jamani?" nikamuuliza.

"Mwenye macho haambiwi tazama," alijibu kwa ndweo. "Hili bwege leo litajua kilichomfanya sangara kuchomwa moto. Ati alitaka niogembele ya hadhara ile. Wallahi! Tutaliua hili. Na liwe liwalo."

"Msimuue jamani, mwoneeni imani."

Selemani alichekana na kufuta jasho kipajini kwa kitanga cha mkono wake. Kisha akanigeukia kwa hasira.

"Wewe sikia bwana," alinena, "yote uliyoyasikia na kuona hapa usimwambie mtu yeyote. Ushasikia? Ukimwambia mtu basi hakika utakufa. Basi nenda Mwanaharamu wewe!"

Nilishika njia nikenda zangu huku nimenywea kwa wasiwasi. Yalikuwapo mambo mawili yaliyonikabili: ama kuficha siri ya yale niliyoyaona na kusikia ili kuopoa nafsi yangu au kutoboa siri hiyo na kuhatarisha maisha yangu mwenyewe. Moyo mkuu ulihitajika ili kuchagua ule uamuzi wa pili. Selemani alikuwa mchache wa muhali wala aliposema nitakufa hakika pindi nifichuapo siri hiyo haukuwa utani abadan. Hilo nililielewa fika. Nilielewa fika kuwa ukipenda kweli huwa hupendezi. Bali sikuchelea kusema kweli. Nilipiga moyo konde kusimama jadidi upande wa kweli hata kama uamuzi wangu huo ungalinipatisha kifo cha mapema. Niliazimia kusema kweli ije heri ama shari.

Nikenda moja kwa moja hadi kituo cha polisi na kuwapasha habari. Walikwenda marshimarshi wakamfumania Selemani na genge lake wakimpiga hedimasta wetu. Wakawatia mbaroni. Hedimasta alikuwa amezimia wakati huo. Akapelekwa hospitalini alikolazwa kwa siku nyingi. Hali yake ilikuwa taabani mbeleni. Kisha akaanza kupata shufaa na kuruhusiwa kwenda nyumbani.

Selemani na wenzake walikuwa jumla ya washukiwa watano walioshtakiwa kwa kosa la kumshambulia na kumjeruhi vibaya sana hedimasta. Wote watano walikiri shtaka. Lau kama wangekanusha shtaka mashahidi wangelijuzu kuitwa, nami ningaliwajibika kutoa ushahidi katika kesi hiyo ya jinai. Hata hivyo walifungwa jela miaka miwili na viboko vinne kila mmoja.

Vyovyote viwavyo Selemani alipata sababunzuri ya kutaka kulipiza kisasi dhidi yangu. Nilisikia minong'ono kwamba aliapa kuwa akitoka jela atamwua mtu. Naam mtu mdaku aliyejishengsha katika mambo yasiyomhusu ndewe wala sikio. Watu wengi hawakujua huyu mtu nani. Lakini nilifahamu fika kwamba mtu huyu ni mimi, Kongowea Mswahili.

Sura ya Tano

Mwana Saumu alinitendea madhila yasiyokuwa na mfano. Nilikula makombo wakati mwingine na kutendeshwa kazi zisizo na kikomo. Nilipaswa kufagia nyumba, kuipiga deki, kupika, kupakua, kufua nguo, kuzipiga pasi, kukuna nazi kwa mbuzi na kazi nyinginezo. Binamu zangu walikuwa wakikaa tu raha mustarehe wameandikana kwa miguu yao, au wanabukua vitabu. Sikuthubutu kulalamika. Ati wao ndio tu waliopewa wasaa wa kusoma! Nilimeza mate machungu. Maisha yangu yaligeuka kaka tupu la yai. Nilitamani siku nitakapoondoka nyumbani kwa mjomba. Matusi na masimbilio ya mkaza-mjomba na wanawe yalikuwa yamenichokesha. Nilikimwa nayo. Niliona iwapo ipo siku nitaondoka kwa mjomba Kitwana, basi hiyo ingekuwa *siku njema* kwangu.

Siku moja jumapili mkaza-mjomba alitembelewa namywa wake toka Tabora. Alikuwa mvulana wa umri wangu, jina lake Enock Minja. Tulikuwa sawa kwa kimo, ingawa ngozi yake ilikuwa ya maji ya kunde na yangu nyeusi kama kizimwili. Alikuwa ametika wito wa shangazi yake Mwana Saumu, aliyemwandikia barua na kumwambia aje haraka iwezekanavyo. Pindi alipofika, Mwana Saumu alitoka naye na kwenda kwa Bi Rahma, msirimkubwa wa hayati mamangu, lakini ambaye sasa alikuwa na urafiki wa kufa kuzikana na mkaza-mjomba.

Huko kwa Bi Rahma walikaa saa nyingi. Walichokizungumza na kupanga kule, hamna mwingine aliyekuwa na habari nacho isipokuwa wao watatu. Nikumbukacho ni kwamba kijana yule alirudi na mkaza-mjomba nyumbani. Kisha mkaza-mjomba akampa pesa za nauli na masrufu. Akaniaga kwaheri.

"Waenda wapi?" nikamwuliza.

"Nyumbani Tabora" akajibu.

"Basi wasalimu," nikamwambia.

"Nitawasalimu sana," akasema Enock.

Mwana Saumu alinizuia kumsindikiza mpwa wake mbali na kukatiza mazungumzo marefu bainayetu. Nikana kwamba palikuwa na siri ambayo sikupaswa kujua, na kuwa karibu sana na Enock kungeniweka katika hali ya kujua. Ni kama wasemavyo, "funika kombe mwanaharamu apite". Mwana Saumu mwenyewe pamoja na wanawendeo waliomsindikiza mpaka kituo cha basi.

Mjoo wa Enock Minja ulinitia mashaka na tuhuma katika moyo wangu. Alikuwa wakati mjomba hakuwapo, alikuwa kaenda Machui kutafuta mbao za kazi. Halafu Enock akaondoka siku hiyo hiyo kabla mjomba hajarejea toka Machui. Mtu anawezaje kutoka mahali mbali kama Tabora kuja Tanga kumtembelea shangazi lake, kisha aondoke siku hiyo hiyo? Kwani ni kipi cha mno kilichomlazimisha kuondoka haraka haraka hivyo? Ni mazungumzo gani yaliyokuwapo baina yao watatu; yaani Enock, Bi Rahma na Mwana Saumu? Maswali ya jinsi hiyo yalilewalewa katika akili yangu. Nilishangaa.

Wiki moja baadaye mkaza-mjomba aliipokea tanzia ya kifo cha mpwa wake Enock Minja. Ilisemekana kwamba alikufa katika ajali ya barabarani katika mji mmoja wa bara ya Kenya. Ilibidi kusafirisha maiti yake toka huko bara ya Kenya hadi Tabora kuzikwa. Habari za kifo cha Enock zilinituturisha moyo pia. Alikatika akiwabado barubaru. Lakini lililompeleka huku Kenya lilibaki fumbo ambalo sikulijua ufumbuzi wake.

Mwana Saumu alikwenda na kukaa matangani kwa mwezi mzima. Aliporudi mjomba alikuwa ameanza kuugua mkono wake mmoja. Ilimwia vigumu kuendelea na kufanya kazi yake ya useremala tena.

Mimi na binamu zangu tulikwenda kumlaki mkaza-mjomba. Nilipompa mkono alikataa kunisalimu. Nilipotaka kumpokea mzigo wake, aliutua na kumtwika bintiye Rehema.

Matusi, vijembe na dhuluma aliyoionyesha Mwana Saumu ilitosha kunisadikisha kwamba pale pakenilikuwa sitakikani. Akufukuzaye hakwambii toka. Nilikuwa na yakini kwamba sikutakikana. Nilionekana kama masimbi au matapishi mbele ya Mwana Saumu. Pengine alihisi kitefutefu kila alipontiona.

Hata hivyo nilidhani mjomba hakuwa na mwao juu ya feli za mkewe kunielelea. Mjomba alikuwa baadhi ya wanaume wachache wema walioa wake wabaya. Ugonjwa wake wa mkono ulizidi sana. Alilazimika kufunga karakana yake na kubaki akipiga kite kitandani kama mtoto mkembe. Mwana Saumu alianza punde kulalamika kuwa mzigo wa kuikimu aila yake ulimuelelea yeye peke yake. Alikengemeka. Alidai fedha alizopata kwa ususi zilifaa kukidhi maslahi mengine muhimu, kuliko kulisha na kunepesha 'kupe' kama mimi na mjomba Kitwana.

Mwaka 1969 alipokufa Enock Minja, ndipo nilipoufanya mthiani wa kitaifa wa shule za msingi. Binamu yangu Daniel alikuwa katika darasa la sita; na Rehema na Mutambo walikuwa katika darasa la tano pamoja na ya kwamba walinitangulia kuzaliwa na kwenda shule.

Vumilia binti Abdalla alikuwa katika darasa moja nami. Hakuwa tu mwepesti wa kuelewa darasani, bali pia aliweza kujua mengi yaliyotendeka mitaani ambayo mimi sikuwa na habari nayo. Tulipokuwa bado twasubiri matokeo ya mthiani alikuja siku moja na kunipa onyo kali.

"Kongowea nimesikia mambo si haba," alinena. "Basi Mwana Saumu na Bi Rahma wanafanya njama ya kukuangamiza. Jihadhari nao. Juzi nimepita barabarani nikawasikia wakisema watakutilia sumu kwenye chai pindi ukupasi mthiani. Sijui wana inda na khiana ya nini kwa yatima kama wewe?"

Onyo hilo la fadhili lilinitetemesha. Matokeo ya mthiani yalipotoka nilikuwanimo katika safu ya watahiniwa wachache katika nchini zima ya Tanzania waliokwangura alama takriban

zote. Mjomba Kitwana aliyekuwa bado mgonjwa, alifurahi hadi. Mwana Saumu aliposikia taarifa ya kupita kwangu alijifanva kama ambaye alifurahi kuliko wengine wote. Nilipofika nyumbani toka shuleni na habari hizo, mkaza-mjomba huyo alikimbia kunilaki na kunipiga pambaja kama afkani. Hiyo haikuwa laiki yake. Haikuwa kamwe laiki yake kunichangamkia kuli hali. Aliingia jikoni akaja na kopo kubwa la chai. Lili kuwa limejaa pomoni. Ilikuwa chai ya mkandaa, haina maziwa. Nilingiwa na kitapo na moyo ukadundadunda kwa kiwewe. Nilikumbuka bayana tahadhari niliyopewa na Vumilia. Mkaza-mjomba alinitumbulia tu macho kama sinema.

"Mama nasikia njaa," alisema Rehema.

"Sasa watakaje?" alijibu mama mtu.

"Nataka chai. Mbona umempa Kongowea chai yote?

Wacha nilete kikombe animiminie kidogo."

"Hapana!" alipaaza sauti Mwana Saumu kamkazia macho bintiye mshupavu.

Lakini Rehema alikuwa kapinga kabisa kunywa chai hiyo. Akafungua kibatini kutoandani kikombe cha kaure. Mamake akakipiga pute kikaponyoka mikononi kikaanguka na kupasuka vipande vipande.

Tangu mwanzo wa vituko vile nililishika kopo lile la chai kwa mikono itetemekayo. Sikuthubutu kuonja. Pengine lau kama ningethubutu nisingeiona siku nyingine kamwe!

"Ahsante," nilimwambia mkaza-mjomba. "Lakini Rehema ataka chai, basi hii hapa mpe. Sina hamu ya chai. Ahsante."

Niliposema hivyo Rehema alitembea kunielekea ili kupokea kopo lile la chai. Lakini mamake akamwahi tena na kumpiga kumbo.

"Kama hutakibasi leta. Kupe wewe!" alianza masimango yake ya kawaida. Akalitwaa lile kopo hima, akatoka nalo nje na kuimwaga chai iliyokuwamo yote.

"Kuna nini?" Mjomba aliuliza chumbani alikokuwa amelala.

"Hamna kitu. Ni shamrashamra tu za kupita kwa mpwa wako," Mkaza-mjomba alijibu.

Siku chache baadaye nilipokea barua ya kuniita katika shule ya upili ya kitaifa Buguruni, Dar es Salaam. Lakini ndoto yangu ya kusoma hadi chuo kikuu nihitimu ama udaktari au urubani haikuweza kutimia kamwe. Mjomba Kitwana alikuwa na nia ya kunilipia karo, lakini maradhi ya mkono yalimaliza pesa zake zote katika kujaribu kuyaganga. Alikuwa na nia lakini njia hana. Mkewe ndiye aliyekuwa na njia. Angaliweza kunilipia karo katika shule ya sekondari kwa fedha alizopata kwa biashara yake ya ususi. Ila hakuwa na nia hata kidogo. Wala mwenyewe mimi sikutegemea kupata auni ya pesa yoyote toka kwake. Huwezi kutazamia mwanamke tasa kuzaa au kuku kutoa maziwa. Haiyamkiniki. Alikuwa mwanamke katili na mwenye husuda na mkono wa birika.

Hivyo nikaipoteza nafasi yangu katika shule ya Buguruni, Dar es Salaam. Vumilia alijiunga na shule moja ya sekondari ya wasichana kule Arusha. Alinisikitikia pakubwa. Sasa masomo yangu yalifikia hatima ya ghafla. Nikashurutika kuangukia kazi zozote za sulubu. Nilikuwa ninao umri wa miaka kumi na minne tu wala kazi ya kudumu nisingeweza kuipata kwa urahisi. Nilipolea tu vibarua. Wakati mwingine nilikwenda Kigombe vitongojini mwa mji wa Tanga, kuponoa mikonge au kapalilia mazao anuwai. Hela haba nilizopata nikizigawanya katika mafungu mawili: akali moja nilimpa mkaza-mjomba aliyeidhibiti nyumba hiyo, na akali nyingine niliweka akiba kwa matumizi yangu ya halafu. Hatimaye Athman Ali, seremala mmoja wa Tanga, rafikiye Mjomba Kitwana, aliniajiri kama msaidizi wake. Niliondokea kuwa stadi sana katika kupiga vyombo msasa, na kuvirandia. Lakini sikutaka kufanya kazi hapo kwa muda mrefu. Nilitaka kupata pesa za kunitosha tu kuhama Tanga.

Sura ya Sita

Siku moja nilikuwa katika karakana ya Athman nikamwona Bi Rahma ameandamwa mno na fahali mmoja mkali mwenye umbo la nyati. Bi Rahma alikuwa akipiga unyenye na kukimbia. Yule fahali akampiga dafrao kwa pembeakaanguka tifu kwenye tiftufu la udongo. Nilipoona vile nikachukua mtaimbo na kwenda kumwauni. Yule fahali alitaka kumpiga pembe tena nami nikawa nimefika karibu. Nikampiga fahali mtaimbo kichwani mpaka akasepetuka. Bi Rahma alikuwa bado yuko chini. Fahali huyo alipomakinika tena akanikabili kwa hamaki. Nikamzaba mtaimbo mwingine kichwani. Akainua kichwa akiroroma na kutokomea malishoni.

Bi Rahma alichacharika kwa maumivu. Athman akaja kunisaidia tukampeleka hobela hobela hospitalini. Alipewa matibabuna kuruhusiwa kurejeanyumbani. Alikuwa kaponea tundu la sindano. Alikwisha pata majeraha madogo madogo na mshtuko. Lakini afadhali nusu ya shari kuliko shari kamili.

Baada ya siku mbili tatu hivi Bi Rahma alimpa mvulana mwingine salamu kuja kuniambia kwamba ananitaka nende kwake. Na mtu hakatai wito, hukataa aitiwalo. Sikukataa kwenda. Nilienda. Nilipofika Bi Rahma alikuwa ameketi uani anapepeti pojo katika ungo. Akanyanyuka punde na kuja kunilaki kwa mlahaka mwema.

"Karibu mwanangu. Karibu," alisema. Akaniingiza sebuleni na kuniashiria niketi kochini. Kisha mwenyewe akaketi ule upande mwingine wa sebule tukawa tumeangaliana ana kwa ana.

"Basi mwanangu," alianza kuzungumzabaada ya kipindi cha kimya, "nimekwita ili kukushukuru kwa kuniokoa uhai wangu. Mungu akubariki na kukuepua na kila ovu. Alhamudulilah, kama si wewe ningalikuwa ahera."

"Usinishukuru mimi, mshukuru Mungu," nilitoa kauli.

"Yeye ndiye aliyenipa uwezo wa kumkabili na kumpiga yule fahali".

"Ninasikitika sana kwa niliyokutendea. Pengine mwenyewe huna habari. Niliaminiwa na marehemu shoga langu Zainabu, kumbesiaminiki! Naomba Mungu anighofirie madhambi yangu. Nawemtoto mzuri kama mamako Zainabu huna doa wala ngoa. Sijui kwa nini nimekutenda unyama hivyo."

Alianza kusinasina kwa kilio. Nilimitizama tu kwa mazingatio; sikusema neno lolote.

"Wewe ni kama shoga langu kabisa. Kumba mwana hufuata kishogo cha nina. Zainabu alikuwa mwanamke mmoja katika elfu. Alikuwa hapendi rafu wala ushabaki wa namna yoyote ile. Hakupenda kugombezana wala kujibizana na mtu. Alikuwa na ukarimu uliopita mipaka. Tena hakuwa na majisifu na ndarire nyingi zisizo na maana. Alikuwa na moyo mweupe. Zainabu alikuwa mwanamke adibu na muungwana kweli. Haikuwa laiki yake kumuudhi nzi, sembase mwanaadamu. Watu kama hao ni tunu sana hapa duniani. Utawapata kwa nadra sana..."

Bi Rahma alisema mengi kuhusu sifa za hayati mamangu. Nilijua fika kwamba hayakuwa maelezo yaliyotiwa chumvi mno. Wengi walionjua mama haweshi kukariri kuwa alikuwa "mwanamke mmoja katika elfu."

"Basi," aliendelea Bi Rahma, "mwanangu wajua marehemu mamako alikuwa msiri wangu mkubwa. Siri zangu zilikuwa ni zake na zake ni zangu. Pole sana kwa kukutonesha kidonda, lakini haswa hili ndilo nililokwitia. Tendo lako la fadhila limenizindua. Basi mamako kabla hajafa aliniachia wajibu wa kukufunulia siri ya babako nani na ni wapi aliko. Babako mwenyewe yupo na tena ni mtu mwenye nafasi tele. Ana mali nyingi na shamba maddal basari. Amekuwa akikusubiri kwa miakamuingi uendeukarithi mali hiyo. Lakini hiana iliingia katika moyo wangu nilipomfanya Mwana Saumu kuwa shoga yangu, mudamfupi

kabla mamako kufa. Niwiele radhi sana mwanangu. Tumekutenda unyama. Tulifanya njama ilimuradi wewe umkose babakona urathi wako halali. Ilayamkinibidii ya mja haondoi kudura. Mke wa mjomba wako alimwita mpwa wake kutoka Tabora kwa barua."

"Enock Minja au sio?" nikamaka.

"Naam. Huyoo! Basi Enock alipokuja akaletwa hapa na shangazi yake Mwana Saumu, akaketi pale pale ulipoketi wewe sasa. Nikamueleza jinsi atakavyoenda na kusema kuwa yeye ni mwana wa Zainabu Makame. Nilimpa maelekezo chungu nzima. Alipotoka hapa Tanga siku hiyo alielekea Kenya aliko babako moja kwa moja. Urathi wako ungalipata mrithi bandia. Ila sasa nifikiriapo, sijui kama babako angalikuwa mjinga wa kumkubalia Enock kuwa mwanawe vivihivitu. Sijui kama mamako alikuwa kamtumia babako picha zako. Sijui..."

"Una maana alipotoka hapa hakwenda Tabora?" niliuliza kwa mshangao.

"Hakwenda Tabora," akajibu Bi Rahma. "Tabora ilirudi tu maiti yake. Alikufa katika ajali ya barabara kabla hajamfika babako. Alikuwa karibu sana kufika. Gharama ya kusafirisha maiti yake toka huko Kenya mpaka Tabora ilikuwa ghali sana. Watanzania wengine wa Tabora walionusurika ajali hiyo ndio walioleta habari za kifo chake kwao Tabora. Jamaa na marafiki wakachanga fedha na kwenda Kenya kuileta maiti ile kwa maziko."

"Kifo cha Enock kilimtia uchungu sana Mwana Saumu. Alitatarika asijue la kufanya. Huko kwao Tabora alaumiwa kwa kumwita na kusababisha kifo chake Enock. Lakini yeye aliwambia kuwa kwa vyovyote hakumpeleka Enock Kenya. Amewaghilibu kuwa alimpa Enock nauli ya kumrudisha Tabora kutoka Tanga. Enock kajipeleka Kenya mwenyewe. Alipoulizwa kwa nini alimwita akajibu kwamba alitaka tu kumwona mpwa wake kwa maana walikuwa hawajaonana kwa muda mrefu. Watu wa kwao hawakuridhika na maelezo haya."

"Kisha alipotoka Tabora matangani alikuwa na maya kwako si kidogo. Alitaka akumalize ima fa ima. Ninasikitika kwamba aliponeleza hila hiyo ya kukusumu sikumkataza. Niliridhiana naye na kumtia moyo akuue. Bali kumbe Mungu yu nawe. Ulipaswa ufe mradi tu ikitukia kuwa umepita mthani. Matokeo ya mthani yalipotoka, ulikuwa umeupasi vyema zaidi. Basi Mwana Saumu akakutilia sumu katika chai. Nawe ulipopewa ulikataa kunywa. Sijui nani kakuambia mlikuwa na sumu katika chai hiyo."

Nikakumbuka kwamba Vumilia ndiye aliyenipa udokezi ulionitokoa maisha yangu. Lakini sikumtaja katika mazungumzo yangu na Bi Rahma. Nilitega tu sikio kwa makini na staha.

"Unayo sudi njema mwanangu. Ungalikufa. Basi akaamua kutokulipia karo shuleni almuradi ubaki na kitembo hicho cha elimu ya shule ya msingi tu. Mke wa mjomba wako ni hasidi mkubwa. Tahadhari naye. Mimi najuta kukubali kuwa shoga yake. Nilikuwa na moyo safi tangu ujana wangu. Kaniharibu Mwana Saumu. Nimekuwa mumunye, ninaharibikia ukubwani. Nimemkosea marehemu mamako kwa kujaribu kukuhasiri mwanangu. Nimemkosea Rabana. Natubu. Nala yamini kutokwenda kwa Mwana Saumu wala naye asikanyage wayo wa mguu wake hapa. Apite juu nipite chini. Nikumbukapo wema ulionitendea naaibika. Nimekukosea mwanangu, niwiele radhi sana."

"Mimi sina neno mama," nilimwambia Bi Rahma. "Hebu basi nambie tafadhali babangu ni nani na yu wapi?"

"Mamako angalikwambia aliko babako mapema lakini aliona izara. Badala ya kukudanganya kwamba babako alikuwa amekufa kama mama wengi wawaambiavyo wana wao haramu, Zainabu alichagua kutokusema lolote kwako. Nilikuwa msiri wake mkubwa. Mimi tu ndiye aliyenidokezea habari za babako. Nikama wasemavyo siri za mtungi muulize kata. Siku ya kufa kwake alijaribu kukufunulia mwenyewe siri hiyo, akashindwa. Nilikuwa kando pale, ninakumbuka

vizuri sana siku hiyo. Akalitaja jina langu. Kisa na maana ni kwamba mimi ndiye niliyekuwa na habari ile. Kwa kweli mamako alikuwa kaniachia wajibu wa kukujulisha siri hiyo. "Basi nambie nipate kujua!" nikamsihi.

Alinitumbulia macho kwa muda. Macho yake yalikuwa yanalengwalengwa na machozi.

"Babako ni mkulima," alisema hatimaye. "Analo shamba maddal basari huko Kenya katika vitongoji vya vilima viitwavyo Cherang'ani. Ni mtu aliyesoma sana. Kitembo chake cha elimu ni shahada tatu nne hivi za vyuo vikuu mbalimbali. Anapozungumza ana kitembe. Mimi sijawahi kumwona. Lakini ndivyo alivyoniambia mamako."

"Jina lake ni nani?" nikamwuliza kwa shauku.

"Jina lake ni Juma Mukosi. Asili yake ni pwani ya Kenya. Lakini yapo mengine yanayomhusu nisiyoajua!"

"Huyo ndiye babangu?"

"Huyondiyebabako. Mimi naona afadhali wende akuone. Amekusubiri kwa miaka mingi."

"Sasa nitampataje?" nikauliza.

"Kule Kenya magharibi," Bi Rahma akajibu, "pana mji uitwao Kitale. Huko ndiko alikofia maskini Enock Minja. Eeh! tulimfanya ajiambike usuli asiokuwa nao. Mola aniwie radhi. kwa..."

"Yaliyopita si ndwele," nikadakia, "tugange yajayo."

"Basi mwanangu," akaendelea kutongoa, "ufikapo Kitale mjini, ingia gari la kwenda Cherang'ani. Wambie washuka Makutano kwa Ngozi. Nenda ukiuliza Juma Mukosi. Utampata inshallah! Milango ya heri na ikufungukie."

Mpaka leo ninakumbuka tulivyokaa tutwe kwa kitambo baada ya maneno hayo. Yalikuwa kama kurunzi iliyotia nuru kiza akilini mwangu. Fasiri ya salamu zake mama za buriani ikanifyatukia ghafla! Hatimaye utando uliotandia ufumbuzi wa fumbo la babangu ulianza kutandulika. Ikanifafanukia kuwa kwa kutaja Kitale, mama hakumaanisha nazi changa. Hata kidogo. Alimaanisha mji mmojawapo katika bara ya

Kenya. Na huko ndiko aliko babangu mzazi. Aah! Baba! Kumbe mimi pia nina baba? Aidha ikanifafanukia kwa nini mama alimtaja shoga lake Bi Rahma katika pumzi zake za mwisho; Bi Rahma alikuwa mfawidhi wa kunitobolea siri ya babangu nani na wapi aliko. Looh! Kumbe akili yake mama haikuwa imegeuka tope wala roboti la pamba.

Nilimshukuru sana Bi Rahma na kwenda zangu kwa mjomba. Niliyoyasikia yalinishangaza mno. Tarajio la kumpata mtu niwezaye kumwita baba liliwasha nuru ya furaha na fahari katika moyo wangu. Furaha hii na fahari zilichangamana na mshangao na taharuki katika mseto wa ajabu.

Bi Rahma alikuwa kitendawili kikubwa. Ninavyo-mkumbuka mwanzoni alikuwa mwanamke karimu, rahimu na mwema. Kisha akageuka joka la mdimu lichungao watundao. Sasa hatimaye akawa mja wa Mungu mwenye wingi wa samahani na toba; na ndivyo alivyobaki kuwa mpaka siku ya kifo chake.

Baada ya kubukuliwa siri ya babangu aliyenizaa hamu yangu ya kuhama Tanga ilikita mizizi. Niliiazimia kuhujuru kutoka Tanga nende kutangatanga kumtafutababa. Niliiazimia kugura kutoka Tanga niepuke husuda, tadina inda ya mkaza-mjomba, Mwana Saumu. Lakini barua niliyoipokea siku chache baada ya Bi Rahma kunifichulia siri, ndiyo iliyochoea hima katika hamu na nia yangu ya kutaka kuhama. Niliipata asubuhi moja nilipokwenda kwenye karakana ya Athman kufanya kazi. Ilikuwa imeingizwa chini ya mlango wa karakana yamkini usiku wa kuamkia kutwa hiyo. Ilikuwa barua iliyoandikwa kwa wino wa kalamu nyekundu. Mwandiko uliotumika ulikuwa hauwezi kusomeka vyema:

Kwa Kongoweya Muswahili,

Uliniponza nikafungwa jera. Sasa nimetoka jera.

Utakiona cha mutema kuni. taree 31 Julai 1971 muaka uu nitakuua.

Selemani

Sura ya Saba

Ilikuwa barua ya kuogofya. Baada ya kuisoma nikaikunja tena na kuiweka mfukoni. Licha ya Athman kutaka kujua kwa umbea yaliyokuwamo katika barua ile sikumwambia. Barua hiyo ilifika mwanzoni mwanzoni mwa mwezi Julai mwaka wa 1971. Selemani alikuwa kafungwa jela mnamo mwaka 1969. Baada ya kula kalenda kwa miaka miwili na viboko vinne, sasa alikuwa keshatoka na ghamidha na ghadhabu. Kisasi lazima alipize dhidi yangu. Nilielwa fika kuwa haukuwa mzaha. Maisha yangu yalikuwa hatarini.

Kutwa hiyo nilifanya kazi nikiwa nimetambarika mno. Nilipofika nyumbani sikumwambia yeyote kuihusu barua ile. Usiku nao sikupata hata lepe la usingizi. Usingizi uliniparama kama ulivyoniarama siku nyingi baada ya kifo cha mama. Ulikuwa usiku wa giza totoro. Mvua ilikuwa ikinyesha kidindia. Binamu zangu, niliolalanao katika chumba kimoja, walikithiri katika kuforota kwao usiku huo. Mikoromo yao ilishabihiana na mikoromo ya vyura wakati wa masika. Hukumu vuananyeshabila kupusana binamu zangu waforota, nilizama mimi katika bahari ya luja. Akili yangu ilifurika fikira kama vile mashabiki wa kandanda hufurika uwanjani wakati timu ya Simba inapochuana na timu ya Yanga, Dar es Salaam, au timu ya Gor Mahia inapokutana na timu ya AFC Leopards, Nairobi. Niliwaza na kuwazua mengi. Nilipomkumbukia mamangu mzazi Zainabu Makame, nilisikia kwa mbali katika taamuli yangu sauti yake kama alivyokuwa akighani alipokuwa yu hai. Mdundo uliojikaririkariri ulikuwa hivi:

*Unapapatika, looh! umefiwa;
Unayo mashaka, na tele shakawa
Mwanangu kumbuka, wakati ni dawa*

Usiku uliofuatia ule wa mvua tele niliifichua siri ya moyo wangu. Mjomba Kitwana alikuwa ameanza kupata nafuu kidogo mosi zile. Aila nzima ya mjomba ilikuwa na uchangamfuna furaha. Hata Mwana Saumu aliyekuwa mara nyingi msununu, alikuwa kachangamka si kidogo.

Chajio siku hiyo kiliwa mapema — kama saa moja ya usiku hivi. Baridi shadidi ilienea katika ukumbizo. Sinia iliyokuwa na mshumbi wa ndizi aina ya mkono wa tembo ilitoa mvuke uliojipetapeta katika mwangaza hafifu wa taa ya kandili. Ndizi hizo zilipikiwa mafuta ya nazi kama ilivyo desturi ya mapishi katika mwambao wa pwani. Yalikuwa mapishi yaliyonoga na kuhomolewa. Vipande vya kuku vilikuwa vimeenea hapa na pale katika mshumbi huo wa ndizi. Chakula kama hicho mtu hana budi kukimezea mate na kukutimia vidole. Waama, mkazamjomba alikuwa miongoni mwa wapishi walio bora. Alistahili sifa kwa upishi wake bora. Mgalla muue na haki umpe. Muradi usiku huo ulikuwa wa kustarehe kwa vyakula vyororo na laini.

Mjomba, mkewe na wakoi wangu wote walikula kama ambao walikuwa na njaa ya siku nyingi. Mashavu yalimetametaka mafuta yaliyotokanana kugugunamifupa. Walikula na kuangua vicheko kwa furaha. Ungedhani walishitadi kuponda raha maana karaha yaja. Bali kwangu mambo yalikuwa tofauti. Niliula mlo ule iwe yawe tu. Sikuuona uhondo wake asilan. Azimio langu lililokuwa limewanda moyoni nusra kuupasua, ndilo lililonitamaushia tamaa ya kula.

Hujma kali kali ziliubomoa mlima huo wandizi kasi sana. Hatimaye zikasalia ndizi mbili tatu hivitu. Walaji wakashusha pumzi. Baadhi yao wakateuka. Walikuwa wameshakiri. Mwana Saumu alitabasamu. Yamkini aliona uradhi kwa

namna mapishi yake bora yalivyoanisi na kuyajaza matumbo ya watu. Tukanawa mikono katika maji yaliyokuwa katika karai. Mjomba akasukutua maji mdomoni na kuyatema nje kupitia dirishani.

"Lakini mbona siku hizi hapa simwoni Bi Rahma?" aliuliza mjomba, aliporudi kuketi kitini.

"Lo! mwanamke bahaimu yule! Aje hapa kufanya nini?" Alisema Mwana Saumu kwa kubeua na madaha.

"Ala! Wasemaje tena nana Mwana Saumu? Bi Rahma si rafiki yako wa kufa kuzikana? Mmekuwa kama ambari na zinduna; ukiona zinduna na ambari i papo," aliongeza mjomba.

"Ahaa yule! Tulikutana juzi hata salamu zenyewe kakataa katu kunisalimu. Potelea mbali. Simtaki hapa kwangu tena. Pengine kama si yeye mpwa wangu angalikuwa bado..." Mkazamjomba hakumaliza sentensi hiyo.

"Alipojeruhiwa na fahali ulikwenda kumwona?" aliuliza zaidi mjomba.

"Nilikwenda kumwona nikapigwa na butwaa. Nilipoingia chumbani aligeuka kitandani na kutazama ukutani. Hakuzungumza nami hata neno moja."

"Kwa nini?" Rehema aliuliza.

"Sijui," akajibu mamake.

Kisha aila nzima ya mjomba, kutia ndani mkazamjomba, ikaangua kicheko cha ajabu. Langu lilikuwa jicho tu.

Mwishowe mkazamjomba alinitumbulia macho kwa muda.

"Kongowea mwanangu mbona leo umeinama sana kama kondoo? aliniuliza. "Changamka mwanangu. Niliona hata chajio hukula sawa sawa. Una nini kwani? Lililokuudhi ni nini?"

Macho yote ukumbizoni yaliniugeukia mimi. Machozi yalianza kunilengalenga. Nikayafikicha macho kwa vyanda vya mkono. Kwamba neno la fadhili lilitoka kinywani mwa Mwana Saumu ilikuwa ajabu kubwa. Haikuwa kawaida yake

kunitaaradhia hali yangu kwa vyovyote vile. Nilistaajabu sana.

"Wacha kusunonekana kushika tama," aliendelea Mwana Saumu. "Yataka ufurahi kwamba uko hai. Wangapi walitamani kuwa hai leo lakini hawapo? Kununa si kuzuri."

"Ni kweli mpwa wangu usisikitike mno," alidakia mjomba. "Sisi tulifiwa na baba Makame tukiwa bado wadogo sana. Tulipata taabu ambazo hazina kifani. Niliona ninge baki maskini sina sinani nikiitizwa siungani. Lakini Mungu ni mkubwa, ninacho nikiitacho changu leo. Sikutegemea kuwa itakuja siku nitakapomiliki chochote. Lakini leo ninayo karakana yangu mwenyewe. Huenda mimi si tajiri, lakini maadam niko hai hatutaomba chumvi wala sukari hapa. Wa stara hasumbukiwa mbili havi moja. Sasa hivi mkono wangu karibu kupona. Nitafanya kazi vilivyo, kama kawaida yangu, muradi tupate cha kutukidhia mahitaji yetu. Naweni vigumu kujua yaliyo akibani kwa ajili yako mpwa wangu. Riziki kama ajali haitambui ijapo. Tena ukumbuke hatukuja na kitu duniani, tena hatuwezi kutoka na kitu. Tukiwa na chakula na nguo turidhike na mambo hayo. Wanaopapia mengine zaidi hujiangamiza wenyewe au aghalabu huwaangamiza na kuwahasiri wengine wasio na hatia. Binafsi yangu sikioni cha kukutia huzuni na wasiwasi. Najua u mtoto mdogo pale ulipo, ulimwengu haujauja mbele wala nyuma yake. Katika maisha mna kuinuka na kuanguka. Kheri na shari ni kawaida kama sheria, nazo hufuatana kwa misimu kama majira ya mvua yafuatana vyoo na majira ya jua."

Niliwazia jinsi ya kuanza kumwambia mjomba nililokuwa nalo moyoni. Nilijua kuwa wakati ulikuwa umefika wa kutamka waziwazi. Kama usiku huo ungepita ningekuwa nimelimatia mno katika kusema la kusema. Hata hivyo niliona heri kuzungumza naye mjomba katika faragha. Nilimwomba tutoke kidogo. Tukatoka tukenda nje chini ya mwembe mmoja uliotoa uani. Kuanza mazungumzo pale chini ya mwembe halikuwa rahisi. Nilikuwana wazo lakini maneno yalinikimbia.

Ni kama mtu atakaye kupika ugali akakosa sufuria.

Tulisimama kimya pale mwembeni. Mbalamwezi ilikuwa imeangaza kila pembe, ungedhani ni mchana. Mjomba alinitumbulia tu macho kwa utuvu. Alipoona nimenyamaza sana akanikaribia.

"Kongowea, umeniita katika chemba, wataka kuniambia nini?"

"Nimekuitia kadha si kadha wa kadha. Ila sijui nitaelezeje?"

"Sema tu. Usiogope," alisema mjomba.

"Basi mjomba," nikajisiria kusema, "najua fika kuwa mimi ni mtoto mdogo tu. Sina hekima na uzoefu katika maisha. Sijui ulimwengu ila mpaka inapoishia pua yangu. Macho yangu bado yana kiwi, hayajaona. Ningali nahitaji mtu wa kunishika mkono nisije nikakunguwaa nikaanguka. Na tangu alipoanza kuugua mamangu na hata baada ya kifo chake, umekuwa ukiniimu na kunipa amara si kidogo. Umenifadhili kiasi, kikubwa. Fadhili zako hazina mithili. Nami sina budi kukushukuru kwa wingi wa shukrani. Naomba Rabi akuja alie sana pamoja na jamaa yako. Ila naona sasa umefika wakati wangu kuondoka kabisa Tanga..."

Kimya kirefu kikajiri. Mjomba alinitazama kwa mshangao mkubwa.

"Kongowea ati wasema nini?" aliniuliza halafu.

"Nimesema mji wa Tanga hauniweki tena," nikajibu kwa upole.

Mjomba alinigusa begani kwa mkono ghafla, mkono uliokuwa bado kupata nafuu kabisa. Nadhani alikuwa kana kwamba kachanganyikiwa akili.

"Umepagawa pepo gani?" aliniuliza.

Nilinyamaza jii. Kisha mjomba alinishika mkono na kunielekeza hadi karibu na mwamba mmoja mkubwa uliokuwa pale mwembeni. Mara nyingi tukiketi kwenye mwamba huo kuota jua. Mjomba aliniketisha mwambani. Alisimama tisti na kutazama mwezi angani kwa kitambo

kana kwamba anautaka shauri juu ya jambo la kusema. Ni dhahiri alikuwa katafrika.

"Mpwa wangu," alinigeukia, "wataka kuondoka hapa kwa sababu ya huyu mwanamke?"

Kwa "huyu mwanamke" mjomba alimaanisha mkewe bila shaka. Aliusema usemi huo kwa fundo chungu moyoni. Nikatikisa kichwa kukanusha, ingawa palikuwa kweli katika rai yake mjomba. Licha ya kunitesa na kunitumikisha kila uchao, mkazamjomba alikuwa hata kajaribu kunisumu. Pengine hata ingenipasa kuondoka kwa mjomba zamani sana.

"Haidhuru sitaki uende," aliendelea mjomba. "Huyu mwanamke amenitenganisha na ndugu yangu Salim. Eeh! hata hakutaka nimsaidie mamako Zainabu alipokuwa mgonjwa. Sasa anaa... Lakini nyumba ni yangu si yake. Utakaa huendi."

"Shoti nende mjomba," nikasema kwa mkazo.

"Hebu sikiza," mjomba aliishusha sauti ikawa kama mmon'ono. "Ningekuruhusu wende wendako. Isipokuwa mambo fulani yatanizuilia."

Alimeza funda la mate na kukanyaga mguu mmoja mwambani. Nilielewa fika kwamba alikuwa anajitayarisha kutoa hotuba ndefu kunisadikisha kuwa haikufaa niondoka kwake. Yeye hakuiona sababu nyingine ya kuniondoshwa kwake ila vitimbi vya mkewe Mwana Saumu. Staha ilinizuia kukatiza hotuba yake ili kumpa sababu halisi ya azimio langu.

"Alipokuwa akiagua dadangu," alianza mjomba, "aliniachia dhima ya kukulea mpaka nikuoze mke. Huo ni wajibu nisioweza kuupuuza alaa kulihali, mpwa wangu. Siwezi. Zainabu alitaka uwe waweza kujitegemea n'kuachapo. Lakini jitazame pale ulipo sasa."

Mjomba alitoa kitambaa mfukoni akapenga kamasi. Nilikiinamisha tu kichwa kusilikiza hotuba ile.

"Mwenyewe umekiri," aliendelea mjomba, "kwamba

bado wahitaji mtu wa kukuelekeza, sio? Ni kweli unao ujuzi kidogo walau, lakini hujawa seremalahasa. Hujimudu. Mwezi ujao inshallah n'takuwa nimeshapata shufaa kabisa. N'tafungua karakana yangu tena. Kisha nikutoe kwa Athman ujenikufunze kazi uzuri. N'nataka ujifunze mpaka umakinike kabisa. Eeh! Ushaona? Ufanye ile *trade test* halafu nikupe ala uanze kazi yako mwenyewe."

Mjomba alisita kidogo kuyapa nafasi maneno yake kutua katika akili yangu. Alitoa kitambaa tena na kupenga kamasi.

"Halafu lipo hili suala la ndoa," alianza kutoa hoja nyingine. "Nataka uoe mwanamke adibu na muungwana."

"Mimi sitaki kuoa," nilidakia.

Mjomba akaangua kicheko kikubwa. Kisha akaketi nami mwambani na kunishika begani.

"Lahaula! Ajabu ya shingo kukataa kulala chini! Ni maumbile bwana. Huwezi kupigana na maumbile. Ufikapo wakati wake utamsaka mke kama mwendawazimu. Ndiposa utakumbuka Lo! Kumbema alisema kweli!"

Nilishindwa kujizuia kucheka.

"Moyo wangu ni jangwa lisiloweza kuota mapenzi kwa mwanamke," nikamwambia mjomba.

"Aah! Sawa. Lakini utakapokuwa mkubwa kidogo chemchemi zitabubujika jangwani na kuyaotesha mapenzi. Na ukiondoka hapa utadanganyika na sura za wanawake wengine wenye takaburi. Kisha utakufa na ningalijua na chanda kili kinywani. Afadhali kulala katika nyumba ivujayo kuliko kuishi na mwanamke mkorofi, nakwambia."

Mjomba alinyamaza tena. Nikanyanyua uso na kuutazama mwezi uliojifaragua angani. Likaja wingu kubwa likaufunika kitambo.

"Nimeshamwona msichana mmoja kufu yako kabisa," alisema mjomba.

Taswira ya umbo la Vumilia binti Abdalla ikanipitikia akilini ghafla. Moyo ukaanza kunidekadeka. Kwa nini huyu

mtoto wa watu kaniganda akilini hanibanduki? Nikawaza.

"Kufu yako haswa," alisisitiza mjomba. "N'tazungumza na wazazi wake, ingawa najua hawana neno. Nataka ukishakuwa mkubwa kidogo mkafunge ndoa."

Jazba iliyonipata kutokana na mtajo wa ndoa iliponiisha nikarejelea punde kisa na maana ya kumwita mjomba faraghani.

"Kwa kweli mjomba," nikajaribu kumwambia, "mji wa Tanga siwezi kukaa tena. Wajua...?"

"La! Utakaa," alinikatiza kwa ushupavu. "Mwenyewe hapa umejithibitisha kuwa mtoto mwema. Najua umestahimili mengi. Unayo subira kama marehemu mamako. Ahaa! Kama ungalikuwa mtundu nisingalikuwa na haja ya kukuzuilia kwenda. Lakini wewe ni kijana hariri na mwenye hulka njema. Sitaki mazingira mabovu ya ulimwengu yafifishe utu wako wema. Nataka sera yako nzuri isiharibiwe na ulimwengu, ushaona? Hata kama hali katika nyumba yangu huwa ngumu wakati mwingine, vumilia. Kukutunza wewe ni dhima ambayo ni radhi sana kuitekeleza kikamilifu."

Mjomba alikuwa mneni si haba. Niliona ni afadhali angalikuwa mwanasiasa au mwalimu wa dini badala ya kuwa seremala.

Jambo la ajabu ni kwamba mjomba alitoa maelezo marefu kunisadikisha kwamba haikufaa kwangu kuondoka kwake, pasipo kwanza kutaka kujua wapi nilikokusudia kwenda na kwa sababu gani. Hatimaye nilimtolea barua aliyoniandikia Selemani. Akanituma nimletee tochi kutoka nyumbani ili alisome barua hiyo. Akaikunjua barua hiyo na kuanza kuisoma kwa ghibu. Ujumbe ule ulipomwelea ukamtua, alipigwa na bumbuaizi na kunyamaza kwa kitambo bila kutoa kauli yoyote ile.

"Selemani ni nani?"

"Mjomba kila mtu amjua Selemani. Nani asiyemjua?" nikajibu.

"Lahaula! Mwanawe Mzee Mapunda! Lile jambazi! Alaa!

"Nimemkuta Khamisi huko kwa Mzee Uledi. Khamisi alikuwa Mombasa mwaka jana naye ajua sana aliko Salim. Huwezi kupotea. Utakapofika Mombasa, ingia magari ya kwenda Kisauni uwaambie wakushushe Kisauni Msikitini. Ukifika Kisauni Msikitini, basi umefika. Kamuulize mtu yeyote hapo akuonyeshe nyumba ya Salim Makame au 'Mpendaraha'. Wamembandika jina huko."

Kutwa hiyo mjomba aliniusia si kidogo. Alininasihi niwe na unyenyekevu mbele ya mamlaka ya kila aina na mvumilivu mbele ya magumu yote. Niwatendee watu wote wema iwapo ni katika uwezo wangu kufanya hivyo. Niwastahi watu wa umri wote; walionizidi umri niwaone kama baba au mama na wa hirimu yangu kama kaka au dada zangu. Alinionya dhidi ya tamaa ambazo huwaandisi vijana wengi.

"Tamaa huhasiri mtu akahasirika," alisisitiza mjomba. "Jaribu kuwana mwingiliano mwema na watu wote. Hurumia wa kuhurumiwa. Msaidie wa kusaidiwa. Ukitumwa tumika. Usiwena taraghanina kiburi. Mimi naamini ukiwana mwendo kama ambao umekuwa nao hapa, utafaulu. Usiandame sera mbaya. Huenda watu wasikusifu kwa wema wako. Macho ya wanaadamu yamefumba yasione mema ya mtu wayasifu. Wao huona tu uovu na kuukashifu. Bali Kongowea, daima kumbuka kuwa adabu ndiyo silaha ya pekee, silaha hadidi, ya kuushinda ulimwengu. Na adabu ya mtu ni neno na tendo lake. Ushaelewa?"

"Nimeelewa mjomba," nilijibu.

Kisha Mjomba Kitwana akanisihini niandike barua mara kwa mara na kuelezea hali yangu, nisiwe kama Mjomba Salim. Hatimaye safari yangu ya kuondoka Tanga ikathibitika kuwako. Nilikuwa niondoke keshoye alfajiri na mapema kwa chombo cha bahari kuelekea Mombasa. Nilitaka kwenda Mombasa kama alivyotaka Mjomba Kitwana. Halafu nimpatapo Mjomba Salim nuingempima kwenye mizani, nione kama afaa au hafai kujua siri ya kumtafuta babangu. Lau afaa basi ningemtia katika amara ya kumtafuta babangu. Kwa

wakati huo sikumjua Mjomba Salim alikuwa mtu wa aina gani. Sikuwa na habari kama kwake kuliweza kukalika au lilikuwa chaka la simba lisilokaa nguruwe. Pia sikujua kama alikuwa kapera au kaoa. Haya yote yangebainika pindi nifikapo Mombasa.

Lakini kwa wakati huo mambo yangu yalielekea kutengeneza. Nilitamani sana kuondoka Tanga kabla kufika tarehe aliyoitaja Selemani baruani kwamba angeniua. Nilihofu pengine angeweza kughairi nia na kuja mapema zaidi kabla ya siku hiyo.

Nikampasha habari Bi Rahma kwamba ningeondoka keshoye. Akanitakia salama na kheri. Sikuwaaga rafiki zangu wengine mtaani. Hata hivyo nilimwandikia barua Vumilia kule shuleni Arusha, kumwarifu kuhusu safari yangu. Nilimwambia huenda tusionane tena. Kwa kweli haikuwa rahisi kwangu kumwondoa msichana huyo katika kipembe maalumu cha moyo wangu. Naye hakwisha kuniandikia barua tangu alipokwenda katika shule ya sekondari, ingawa barua zenyewe sikuzijibu kamwe. Barua ile ya kumwarifu kuwa naenda Kenya wala yamkini hatutaonana tena, ndiyo iliyokuwa yangu ya kwanza kumwandikia. Nilimthamini sana lakini sio kwa sababu nilitaka uchumba naye, la hashi. Nilimstahi kwa sababu ya heshima na adabu yake. Tulipokuwa shuleni hakucheka na wanichekao. Mamangu alipokufa alinihani na kunifajiji. Halafu zaidi sana aliyaokoa maisha yangu pale aliponionya kimbele juu ya mpango wa kunipa sumu. Nilimstahi sana naye akanipenda mno. Lakini alikuwa na matumaini ya kuonana naye tena.

Binamu zangu na mkazamijomba walizipokea habari za safari yangu kwa hisia za mseto wa furaha na huzuni. Usiku wangu wa mwisho Tanga ulionekana mrefu kama miaka ya mangojeo. Nilikeshani kiomba dua macheo yafike kabla janga lolote kunisibu na kutibua mpango wangu wa safari ya kwenda Kenya.

Sura ya Nane

Chombo kiitwacho *MV Tawafiq* kilikuwa karibu kung'oa nanga toka bandari ya Tanga. Ilikuwa nimerikebu ya ukubwa wa wastani. Ilikuwa alfajiri. Anga lililokuwa na utusi sasa liliana kuwa na uchechea. Jukwaa la kupungia wasafiri mikono lilijaa sisizi watu waliokuja bandarini kuwasindikiza wendani wao. Nilikuwa nimekwisha lipa nauli ya shilingi hamsini na kupewa stakabadhi. Stakabadhi hiyo ilitiwa muhuri wa kuonyesha tarehe hiyo — 7 Julai 1971, siku niliyotoka Tanga. Shughuliza kuagana na kupungiana mikono zilikuwa moto mmoja pale bandarini.

Mjomba pekee ndiye aliyekuja ralani kuniadi. Machozi ya mwanamume huja kwa nadra sana kama mvua katika jangwa kavu. Lakini hayawi hayawi huwa. Alfajiri hiyo machozi yalimtiririka tiriri Mjomba Kitwana kama mtoto mdogo. Alinipiga pambajana kunidondoshea machozibegani. Kisha nikaubeba mkoba wangu na kuingia chomboni. Hatimaye nilisimama chomboni na kumpungia mkono wa kwaheri kwa dakika nyingi, naye akaitikia vivyo hivyo. King'ora kikalia na merikebu ikaanza kwenda. Nikasikia sikitiko na majonzi moyoni. Nikaifungua milango yangu ya machozi. Hata chombo kilipoanza kwenda Mjomba Kitwana alikuwa kanitungia tu macho kwa jitimai. Nilifikicha macho na kufuta machozi. Moyo ukadunda kama ngoma. Kweli kutengana kuna ghamu.

Katika mkoba niliubeba mlikuwamo nguo zangu na vitabu vitatu nilivyovichagua toka kwa vingine vingi alivyoviacha mamangu. Kimojawapo kilikuwani cha hadithi nacho kiliitwa *Shani Kubwa*. Kine kilikuwa ni mkusanyo wa mashairi alioupenda mama sana siku za hayati yake. Kiliitwa *Sauti ya Bara*. Hii ndiyo diwani ambayo kwayo mama akiniomba nimsomee mashairi na kuyakariri alipokuwa

akiugua. Ilikuwa imetungwa na mtunzi mmoja jina lake Amuj Isokum. Kisha nilikuwa na kamusi ya Kiswahili humo ndani. Katika kamusi hiyo mlikuwa na nakili ya picha ya mama na mwanamume mmoja ambaye sikumjua. Nakili nyingine ya picha hiyo ndiyo iliyokuwa katika fremu ukutani mwa kibanda chetu kabla mama hajafa.

Niliichukua kamusi ile kwa maana kuisoma kulikuwa raha yangu. Ni kamusi iliyoandikwa na F. Johnson, mgeni Mzungu aliyetoka kwao Uzunguni akaja kukitalii Kiswahili na kuking'amua kuliko wenyewe Waswahili kwa asili. Jambo hilo huwakirihii sana maashiki wa lugha ya Kiswahili. Wao huona kuwa ni aibu kwa mgeni kuja kuifahamu lugha yako mwenyewe mpaka aweze kukufundisha wewe.

Picha yake mama na yule bwana niliichukua kwa sababu nilihitaji ukumbusho mzuri wa kumkumbukia mama, licha ya nakili ya gazeti la *Baraza* iliyokuwa na picha yake pia. Picha zote mbili ningali nazo mpaka sasa.

Kadhalika nilikuwa na shilingi mia tano na thelathini na saba zilizobaki baada ya kulipa nauli. Nilizitia katika mfuko wangu wa nyuma wa suruali pamoja na stakabadhi ya melini. Hela hizo zilikuwa akiba niliyoiweka nilipokuwa nikipolea vibaruanina wakati nilipojiriwa na Athman. Najua kwamba lau angalikuwa na siha yake kamili Mjomba Kitwana angalikuwa radhi kunigharimia nauli na masrufu. Ingawa sasa alikuwa anaelekea kupona, ugonjwa wake wa sikunyungi ulifanya apungukiwe na nafasi ya hali.

Abiria walikuwa wengi chomboni. Chombo kilichuana na msukosuko wa mawimbi ya bahari. Abiria wengine walipiga soga na kucheke kwa furaha. Wengine walitembea chomboni. Wapo waliosimama na kutazama mandhari ya bahari. Wengine walisoma vitabu walivyokuwa navyo au magazeti ili kuupisha wakati.

Nilitembea pale chomboni huku na huko na kupishana na abiria wenzangu wa kila aina. Wakati mwingine nilisimama na kutazama bahari kama wengine walivyofanya.

Mandhari yaliyonizunguka yalikuwa ya kupendeza. Nilitamani kuwa baharia katika siku zangu za halafu. Niliiona kama kazi ambayo ilikuwa ya kufurahisha na kutamanisha kwelikweli. Ilimwezesha mtu kufika nchi za mbali na kuona watu wa rangi na kabila tofauti. Niliitikadi kwamba rangi na kabila ni mapambo tu ya maumbile wala hazipaswi kuwa sababu ya kubagwana. Na kama rangi na kabila ni mapambo basi zinapaswa kupendeza maana mapambo hupendeza na kuvutia. Maumbile yana shani kubwa. Shani kila mahali. Mathalani shani niliyoifikiria siku hiyo, ya chombo kizito kuelea majini, ilhali kitu chepesi kama sindano huzama, haki lei. Maji yalituzunguka pande zote. Sikuona kamwe ardhi kavu. Bahari ilikuwa shwari, haikuwa imechafuka hata kidogo.

Nilijisikia salama u salimini. Nilisadiki kuwa Selemani asingalipata namna ya kulipiza kisasi chake dhidi yangu. Bila shaka alikuwa amechelewa mno katika kutimiza kusudio lake "tukufu". Muradi nilikuwa na furaha kubwa kama kipofu anayetahamaki yuaona.

Miongoni mwa abiria hao palikuwapo msichana mmoja ambaye bado namkumbuka vizuri. Alinikazia macho sana tangu safari ilipoanza. Wakati macho yetu yalipokutana, aliyarembua macho yake kwa ulaghai kama wafanyavyo viruka-njia. Alikuwa msichana kayaya na mwenye haiba. Alikuwa kaupuna si haba. Si mikufu si vipuli si hereni — vyote alikuwa navyo. Marashi aliyojipaka yalinukia kila alipopita chomboni. Kinywani alikuwa akimumunya peremende, huku yuafuma fulana kwa uzi wa rangi ya urujuani.

Nilipochoka kuduruduru chomboni nikenda pembeni kuketi na kuitoa kamusi yangu mkobani. Nikaanza kuisoma. Nilistaajabu kuona msichana huyo alikuwa kanitumbulia macho. Kisha alinyanyuka pale alipokuwa ameketi akaja kuketi karibu nami.

"Asalaam Aleikum," akanisalimu.

"Aleikum Salaam," nikamjibu.

"Mbona ni kamani meshakuona mahali fulani?" aliniuliza.

"Sijui ni wapi ulipioniona. Wajua mwenyewe," nikajibu.

"Nadhani ni Tanga School. Umewahi kusomea Tanga School?" akauliza tena.

"Naam nilisomea huko."

"Basi kumbe sikukosea," akasema. "Wewe si ni yule kijana aliyeshinda katika mashindano ya uandishi mkoani? Sijui ulikuwa waitwaje. Lakini tulikuja kukubandika jina la Kongowea Mswahili."

"Ndivyo niitwavyo mpaka sasa. Lakini mimi sikukumbuki."

"Huwezi kunikumbuka. Jina langu ni Amina. Nilisoma huko mwaka mmoja tu. Baba alikuwa akifanya kazi na Jumuiya ya Afrika Mashariki kule Nairobi. Akapata uhamisho mpaka Tanga. Lakini alikuwa Tanga kwa mwaka huo mmoja tu. Alihamishwa tena mpaka Kampala. Ni wakati huo tulipokuwa naye Tanga, ndipo uliposadifu kuwa mshindi wa tunzo la uandishi. Hata nikivasahau wanafunzi wote wa Tanga School, siwezi kukusahau wewe; Tena ulikuwa mpole sana."

Nilinyamaza kwa kitambo. Msichana yule akaniuliza nilichokuwa naenda kufanya Mombasa. Nikamjibu kuwa nilikuwa ninamtembelea mjomba wangu aishiye huko. Aliendelea na kufuma fulana, nami nikawa nasoma kamusi.

Nilipokuwa nikiufungua ukurasa mmoja wa kamusi ile, picha iliyokuwa ndani ilitoka na kuanguka chini. Nilipojaribu kuikota yule msichana Amina alikuwa ameiwahi tayari. Badili ya kunipa moja kwa moja, akaishika ili kuitundua vizuri. Akatabasamu. Akaniangalia. Kisha akaingalia hiyo picha tena.

"Hawa ni nani?" akasaili.

"Huyo ni mamangu," nikamjibu.

"Huyuni mamako! Zainabu Makame alikuwa mamako!"

"Naam."

"Alikuwa mwimbaji hodari. Napenda rekodi zake sana. Hasi pole kwa msiba uliokusibu."

"Nishapoa."

"Niliwahi kuonyeshwa mamako tulipokuwa tukiishi Tanga. Nilimwona mara mbili tatu hivi. Bali sikujua kuwa alikuwa ndiye mamako. Lo! Alikuwa mwimbaji kweli."

Kimya kikajiri. Chombo kilikuwa chapambanana kuinuka na kushuka kwa mawimbi ya bahari. Mazungumzo baina ya abiria wengine yaliklelea. Amina bado alishika picha ile mkononi.

"Na huyumwingineni nani pichani?" alimwashiria kidole yule bwana Mwafrika mwenye umbo la miraba minne, aliyekei sako kwa bako na mamangu kwenye dau ndogo. Sikumjibu.

"Huyumwanamume ninani? Nibabako?" akauliza tena.

"Ata!" nilidakia. "Huyu mtu mimi simjui."

"Mnafanana naye sana," alikuli Amina. Akanirudishia picha hiyo nikaitia mkobani.

Muda mfupi baadaye mkagua risiti akatufikia. Amina akaitoa stakabadhi yake pochini na kumpa yule mkaguzi. Alikuwa mbilikimo mmoja mnene aliye kuwa na miguu ya matege na macho mawenge. Nikatia mkono mfukoni ili kumtolea risiti yangu. Lahaula! Mlikuwa hamna kitu. Hata shilingi zangu mia tano thelathini na saba zilikuwa hazimo. Nilitatarika nisijue nifanyaje.

"Toa risiti kijana!" alisema huyu bwana mwenye miguu ya matege kwa ukatili.

"Nilikuwa nayo humu mfukoni pamoja na hela zangu lakini sasa sizioni. Pengine nimepoteza."

"Pengine nimepotezaa? Sisi twajua ujanja wa vijana wa siku hizi. Tumeona wangapi maayari kama wewe? *Storaways* wanaodandia melini ili kwenda mahali bila kulipa nauli siku hizi wengi. Sisi hatudanganyiki yakhe. Wewe katoe stakabadhi ya nauli uliyoilipa au siyo nikurushe baharini, uliwe na papa. Toa stakabadhi au utoe pesa," alifoka yule mkaguzi. "Usiniletee Kiswahili hapa. Ehe! ukitaka kwenda safari ya mbali muulize babako akupe hela za nauli. Leoni leo.

Utakiona cha mtema kuni."

Watu chomboni walinitazama kwa mshangao. Nilifedheheka. Nilikuwa natetemeka na jasho kunitoka. Amina aliniangalia kwa jicho la huruma na imani. Yule mkaguzi akanishika ukosi wa shati na kuninyanyua kwa halambe halumbe.

"Nitakutupa majini jambazi bwege wewe," alitoa vitisho. Akanizaba kofi moja nikaona vimulimuli na kupepesuka. Amina alipoona hivyo alifungua pochi yake na kutoa ndani shilingi hamsina kumpa yule mkaguzi. Akamsihi azichukue kama nauli yangu. Yule mbilikimo akazitwaa na kuziweka mfukoni. Hakutoa stakabadhi. Kisha akaendelea kukagua stakabadhi za abiria wengine. Niliporudi kuketi chini mahali alipoketi Amina kichwa kilikuwa kinaniwanga. Nikamshukuru sana Amina kwa wema alionitendea.

MV Tawafiq ilipowasili Mombasa bandarini machweo yalikuwa yanakaribia. Jua lilikuwa limezama upande wa magharibi. Nikamwambia Amina kwamba nilitaka kupanda magari ya kwenda Kisauni alikoishi mjomba, lakini hata hela moja sikubakiwa nayo mfukoni. Akaniuliza kama nilikuwa naujua mji wa Mombasa. Nikamwambia kwamba hiyo ndiyo iliyokuwa mara yangu ya kwanza kuuwasilia. Akasema kuwa angaliniwa pesa za nauli, lakini haikuhalisi mtu mgeni kama nilivyokuwa, kutembea usiku mahali asipopajua. Akaniomba sana nende naye alikoishi halafu nitafula maskani ya mjomba keshoye. Sikuwa na budi kukubali mwaliko huo.

Tukaingia pamoja katika gari moja kachara. Kila mmoja aliupakata mzigo wake tulipoketi katika viti vilivyo inamiana na kusukasuka. Gari hilo lilijaa wasafari mara moja. Kisha ilikaondoka kuelekea janibu za katikati ya kisiwa cha Mombasa. Mimi na Amina tukashuka mahali paitwapo Mwembe Tayari.

Tukafuata uchochoro uliopita baina ya nyumba nyingi kongwe nyumaya soko la Mwembe Tayari. Safu ya wanawake waliova mavazi haba na kuketi katika stuli milangoni ndiyo mandhari iliyotukabili. Walikaa kiholela, hawajali hawabali,

kana kwamba macho ya wapita nija yana pazia. Aidha waliwakonyezea machona kuwavutavuta wanaume wapitao. Aibu hawakuumbiwa wao.

"Eeh! Amina hujambo?" likasema janajike moja jitu hasa, nene, maguu limeyatupa huku na huku na kuikuda minis keti barabara kuyasambua mapaja yake mororo.

"Sijambo," Amina alijibu salamu za jitu jike hilo nene lililokuwa limeijaza stuli hata isionekane vizuri.

"Naona usharudi na kisura wee!" likaendelea kusema huku likiniashiria kidole na kunikonyezea macho.

"Huyu, ni ndugu yangu," akajibu Amina akitabasamu.

"Basi," likasema janajike hilo huku likiamka, "kama ni nduguyo kanupe mimi nimempenda sana."

Punde si punde jitu jike hilo likanikaribia na kunivaa kwa halambe halumbe. Likanivuta kuelekea chumbani mwake. Jitihada zangu kujinasua toka kwa mnasó wake hazikufua dafu. Riboribo za yale majanajike mengine zikahanikiza kila pembe. Vicheko vikajijaza hewa.

Tulipofika mlango, Amina akanishika kiunoni na kunivuta nyuma kwa nguvu zake zote. Nikachopoka ghafla mikononi mwa jitu jike lile ambalo lilianza kuchekacheka kwa dhihaka. Vicheko vya majanajike yale mengine vikaongezeka hata zaidi.

"Huna adabu bwege wewe," Amina alitokwa na tusi.

"Wacha ujuba nawe," lile jitu jike likajibu na kukenua mdomo, mikono limeshika nyongani. "Hukumbuki umenipokonya wangapi? Leo wahanja kila pembe, wa kufyotoka hakuna. Lakini mama eeh! kesho hiyo sura itakwisha. Kila ua zuri hunyauka halafu."

"Acha utesi basi," aliingilia kati mwanamke mwengine mtambo wa kimo. "Shakila wewe huoni mwenzio katoka safari matanga na wamfanyia matani?" Akalishika lile jitu jike na kuliketisha kwenye stuli.

Amina akanishika mkono ghafla kwa hamaki tukenda zetu huku majanajike hayo yakinong'ona na kucheke. Hatimaye tukaifikia nyumba moja yenye mlango wa madebe yaliyokunjuliwa na kupigiliwa pamoja. Amina akautoa ufunguo pochini na kuifungua hiyo nyumba. Akaingia ndani na kupapasapasa gizani. Alipopata kiberiti akawasha nacho ta'a aina ya kibitari au "tandikanilale" kama nilivyoisikia wachuuzi wengine wanavyoiita.

"Karibu ukae," akanikaribisha ndani na kunipa stuli moja regerege nikaketi.

Ilikuwa nyumba ya chumba kimoja na kitanda kilichokuwa nyuma ya pazia ya rangi ya manjano. Fondogoo la maembe yaliyoza yalinuka mpaka mle chumbani.

Amina alianza shughuli za mapishi moja kwa moja. Hata hivyo alikuwa kanyamaza jii. Haikosi kakerwa na ushabaki wa jitu jike hilo. Alichambua mchele kwenye ungo, akawasha jiko la makaa na kuupika mchele huo. Nami nikajinyamazia huku nikikikumbuka kituko kilichokuwa kimetokea punde kwa fadhaa. Nilijiuliza maswali mengi kuhusu kazi ya majanajike yale nisipate jibu. Aidha nilikuwa na tuhuma nyingi kuhusu kazi aliyoifanya Amina ili kujikimu. Mshawasha wa kutaka kujua nususi ya mambo ukanielema pakubwa hasa kwa maana mlango wa Amina ulibishwa na wanaume sijui mara ngapi.

"Amina fungua."

"Nenda zako nina mgeni," Amina alikuwa akijibu.

"Mwanaume au mwanamke?"

"Mwanaume."

Kisha abishaye alikwenda zake. Muda si muda alibisha mwingine na mwingine na kujibiwa kwa maneno yayo hayo kwa hayo. Nilishangaa ghaya ya kushangaa.

"Amina," nilijasiria kumwita hatimaye.

"Naam," akaitika, macho kanikodolea kwa hawaa ya kulijanajike.

"Tafadhali nambie, nini wafanyacho wale wanawake?" Amina aliangua kicheko kikubwa na kutikisa kichwa kwa kimako.

"Si wamo katika kuzumbua riziki yakhe?" alijibu. "Hiyo ndiyo riziki waliyoandikiwa. Hapa duniani hakuna kazi mabaya. Kwani hujaikisia msemu kazi mbi si mchezo mwema."

"Wafanya kazi gani hawa?" nikauliza kwa umbea.

"Usijitie hamnazo Mswahili. Hawa wenzangu wamo kwenye chumo bwana, ushaona? Biashara haswa ya 'nipe nikupe' katika ulimwengu huu wa toa na twaa. Si hoja kama biashara yenyewe ni halali au haramu: hoja ni kama muuzaji na mnunuzu wameridhiana."

Kisha aliinuka akaepua sufuria toka kwenye jiko. Akapakua wali kwa sahani moja na kuchomeka ndani vijiko viwili; kimoja chake na chengine changu. Akavuta stuli nyingine karibu nami. Hapakuwa na meza katika chumba hicho cha kikata.

"Karibu tule," alisema Amina.

Ulikuwa wali pukute, nasi tuliula mkavu.

"Washangazwa sana na hawa wenzangu, sio?" aliniuliza huku anigusa begani kwa mkono wa shimali.

"Unawaita wenzako hao?" nikamuuliza.

"Sasa? Yetu mamoja ati: ya kheri na shari," alisema Amina ilhali alicheka na kuyarembua macho kilaghai. "Wanaume wana hanjumu ya mambo; sie tuna haja ya pesa. Basi."

"Afadhali utopasi au kufanya kazi *mortuary*," nilijibu.

Amina alicheka tu. Sasa kasahau kero aliyofanyiwa na Shakila.

Tuliula wali huo tukaumaliza mshumbi mzima. Amina akaiosha sahani na kujaza maji kwenye karai. Akaiweka karai katikati ya chumba.

"Maji haya hapa, jeeh! utakoga?" alinisali.

"Sitaoga," nikamwambia kwa mkataa.

"Waniogopa mimi?" Amina alicheka. "Najua

washangazwa nami sana? Ulimwengu umenishupaza na kunikoromaza yakhe. Ngoja utaona nikikoga papa hapa halafu."

Nilimtizama tu nikiwa tuli. Punde muziki kutoka kwa radio ya jirani ukawa wadunda kwelikweli. Ilikuwa rekodi ya Kilingala. Amina alitekwa ghafla kwa mawimbi ya muziki ule akaanza kudengua kiuno, mwanzo aste aste kisha kwa kasi kama ambaye kazaliwa bila mfupa mwilini. Langu lilikuwa jicho tu. Rekodi ilipokwisha alifuta stuli akaketi na kufuta jasho.

"Mbona umeniyamaza hivyo?" akaniuliza.

"Si neno," nikamjibu.

Akainuka na kutoa chanuo kwenye kisanduku kidogo kilichokuwa uvunguni mwa kitanda. Akaketi kwenye stuli na kuanza kuzichana nywele zake za kipilipili.

"Niwie radhi kidogo," nilitamka hatimaye. "Sijui kama utaona kama n'natovukwa na adabu kwa kuuliza hili?"

"Uliza tu, usiogope. Kuuliza si ujinga."

"Hebu nambie uliingiaje katika hili dimbwi la ufasiki?"

"Vuta n'kuvute ya maisha," Amina alijibu na kuendelea kuchana nywele zake. "Zamani tulikuwa watu ati, usituone leo tumehayawanishwa na dunia. Kila mwacha samboye huenda ali mwanamaji."

"Mimi nilizaliwa Dodoma," Amina alianza kunisimulia kale yake. "Babangu alikuwa mtu mwenye nafasi yake. Alikuwa na cheo na ulwa katika Jumuiya ya Afrika Mashariki. Alifanya kazi kwingi katika Afrika Mashariki. Kila alipoenda sisi aila yake tulienda naye. Tulikuwa tumetononoka si haba mpaka adawa ilipozuka baina ya wazee wetu."

Kimya kikapita kitambo huku akianza kusonga nywele. Alikuwa nadhani anavuta kumbukizi za awali yake.

"Nini kisa na maana ya adawa hiyo?" nikauliza.

"Mama hakudiriki kumzalia baba mtoto wa kiume," aliendelea Amina. "Tulikuwa mabinti watano. Basi ugomvi ukashitadi. Mwishowe baba alipohamishwa toka Tanga hadi

Kampala, mtengo ukajiri. Baba akaoa mke mwengine na dada zangu wote wakaenda naye. Mimi nilistahabu kufuatana na mama hata Dodoma. Huko naye akaolewa na jitu jengine.

"Wamwita jitu kwani?"

"Jibaba la kambo hili!" Amina alisema kwa hamaki. Akaamka na kuanza kuduruduru chumbani. "Lilikuwa fedhuli na lenye ukware wee! Nakwambia lilinikalia mguu wa kausha katika kila jambo." Amina akarudi kuketi. "Hivi unionavyo ninge kuwa nimeolewa, tena kwa nemi," aliendelea.

"Nilikuwa nimempata mchumba mmoja Mkenya. Tulipendana chanda na pete. Alikuwa mwalimu wa lugha ya Kiingereza katika sekondari moja kule Dodoma. Nakwambia alikuwa anautema Umombo kama ambaye kazaliwa huko kwenyewe. Basi wacha lile jitu liupinge uchumba wetu. Likadai ati haikuhalisi niolewe na mtu wa kabila na taifa jingine. Mchumba wangu Onyango akarudi kwao Ukwala. Nasikia alipatanyumba huko." Amina alisita kusonganywele akaanza kufikicha macho. Haikosi kajitonesha kidonda.

"Siku moja," Amina alisema kwa sauti iliyopwelewa na huku kashika tama kwa jitimai, "mama alienda safari Sumbawanga kumwona kakake. Akaniacha nyumbani na lile jitu. Nilikuwa tunda bichi sijadokolewa hata na ndege. Lile afriti lenye vitimbi vishindavyo vya Firauni! Usiku ulipoingia likajitoma chumbani mwangu. Kuzinduka usinginzini n'kakuta limejitupa kitandani. N'kajaribu kufurukuta lakini wapi! Likanilazimisha kutenda tendo lisilofikirika. Wallahi! siwezi kulisamehe hapa duniani wala akhera." Machozi yalianza kumchirizika.

"Lo! Alibwaga zani huyo bwana," nilidakia. "Pole Amina, pole."

"Niliingwiwa na wazimu au mahoka sijui," alisema Amina baina ya kwikwi za kilio. "Lo! mama na binti kukaangiwa kwenye kaango moja! Maisha yalikosa maana. Yakawa sawasawa na ganda tupula yai. Matumaini hakuna. Heshima hakuna. Miiko hakuna. Unyama umewatoka wanyama na

kuwaingia wanadamu. Hakuna asokuwa mbwa koko au pakashume. Nikaamua kuja hapa Mombasa kuishi unionavyo hivi. Pana ajabu gani? Kwani bahari mimi nimeitia chumvi?"

Amina alikuwa sasa mtenzi wa yote katika mchomo mbaya usiojua mipaka wala staha. Lakini nilivyompima nilimwona hakufaa kuingia katika uwanja huo. Alikuwa na moyo wa huruma na utu wema. Kamasiki kwa fadhila zake nisisoziamkia wala kuzilalia, mambo yangeniendea tenge chomboni. Kisha akaamua kunikirimia na kunipa mahali pa kulala hadi keshoye. Alikuwa mwema. Alinidokeza kuwa alikuwa hajawahi kurudi Dodoma kwa miaka mitatu mtawalia. Aliingilia ukahaba akiwa mdogo hata ubwabwa haujamtoka shingoni. Halafu akasikia habari ya kifo cha babake wa kambo aliyemtenda kitendo. Alikuwa nahari ya kukataa kuhudhuria matanga hayo kwa sababu hiyo. Huyu mwanamume alikuwa nduli hasa. Bali Amina hakukataa kwenda. Alichagua kwenda matangani. Aliona ni wajibu usioepukika kwake kufika nyumbani, japo kusamehe ni rahisi kuliko kusahau makuruhu ambayo mwanaadamu hukirihishwa na mwenzake akakirihika nayo. Hivi tulipokutana chomboni alikuwa atoka katika matanga hayo kule Dodoma. Lakini alipokuwa akirudi Mombasa aliamua kumpitia shoga yake mmoja aliyekuwa akiishi Tanga, almuradi wajuliane hali. Ndipo sadfa ikatukutanisha naye chomboni.

Nilipopiga darubini nyuma sikuweza kumkumbuka alivyokuwa shuleni Tanga School. Alikuwa huko kwamwaka mmoja tu, tena hatukuwa katika darasa moja. Nilikuwa katika darasa la sita; naye alikuwa katika darasa la saba. Lakini kwa namna alivyotoa maelezo yake marefu, nilibaini kuwa hakuwa kaharibika vibaya vibaya.

"Usidhani naifurahia sana kazi hii," alisema.

"Wakati mwingine ninajuta kwa nini niliazimia kuutukanisha uke hivi. Lakini naona nikiacha nitakidhi vipi maslaha yangu?"

"Ni kweli Amina," nilisema "lakini wewe si kilema. Huna kilema chochote. Una macho na mikono yako. Waswahili husema penye nia pana njia. Aidhabado ungalina uzuri wako wa ujana. Huenda ukapata hata mume wa kukuo. Mwenyewe wajua hatari zinazokukabili kwa sababu ya kazi hii. Najua si sahali. Lakini ukijitahidi utaweza."

"Siwezi yakhe," alitoa kauli Amina. "Siwezi. Nimewazia hilo siku nyingi. Lakini aliyezoea tumbaku tambuu haiwezi." Mwishowe Amina alivua nguo zake na kuoga mle mle chumbani pasi haya. Wasio na haya wana mji wao. Nilifumba macho na kujitia hamnazo. Baada ya kuoga akajifunga kanga na kupangusa sakafu ile ya saruji kwa raka moja kuukuu. Maandishi yaliyokuwa kwenye kanga yalisema, "*Uchawi wa mwanamke ni ulimi wake na machozi.*" Akaingia nyuma ya pazia kulikokuwa na kitanda na kuniambia, "ndoo tulale." Niligutushwa mno na wito huo. Nikaingia na tukutiko la moyo. Huyu mwanamke ana nini? Niliwaza. Nilinyamaza kwa kitambo. Kisha akaniita tena.

"Kongowea jamani ndoo tulale, tumezungumza sana. Nadhani umechoka tiki."

"Mimi nawe tulale? Tatalala vipi?"

"Kwani kuna ubaya gani. Sisi si maharimu," alijibu Amina na kucheka kicheko cha ajabu.

"Isitoshe wewe mwenyewe ni kijana mzuri sana. Hakuna cha kutuzuia," aliongeza Amina.

"Kunalo la kutuzuia," nilimwambia kwa mazingatio. Kwa kiimbo cha sauti yangu nilitaka ajue kwamba sikufanya masihara kamwe.

"Litakalotuzuia ni heshima. Suala la sisi kulala pamoja halina mashiko wala murua."

"Basi tatalala kama ndugu wa kike na wa kiume basi," akaongeza Amina.

"Amina tafadhali," nilikuli. "Sitaki kuonekana kama mtovu wa shukrani kwa takrima yako na hisani yako. Lakini

fikiria heshima yako na yangu. Nakuheshimu sana na kujiheshimu mwenyewe. Najua una moyo safi. Lakini wewe na mimi ni wanaadamu. Nyoyo zetu zatudanganya kuwa hatutafanya kitu. Tatalala tu. Tusidanganyike. Afadhali kutahadhari kabla ya hatari."

Amina hakuwa mshupavu wa shingo. Aliuelewa msimamo wangu madhubuti. Alivaa nguo na kusema ataniachia chumba ende kulala na mwanamke mwingine jirani.

"Watu wote wanalikuwa kama wewe pasingalikuwa mwanaharamu hata mmoja," alisema alipoufungua mlango kuondoka.

"Hamna mwanaharamu," nikajibu "kitendo ndicho cha haramu."

Amina akaangua kicheko kikubwa na kuniaga.

Sura ya Tisa

Asubuhi iliyofuatia Amina alitoka kwa jirani alikolala na kutayarisha staffahi. Baada ya sisi sote kusebeha alinipanauli ya kwenda Kisauni kisha akanisindikiza hadi kituo cha Kenya Bus Services ambacho kilikuwa karibu sana na nyumbani kwake. Nikalipanda basi moja la kwenda Kisauni. Nilimshukuru kwa wingi wa shukurani. Nilimweleza kondakta kwamba nilikuwa mgeni na kwamba nilitaka kushushwa Kisauni Msikitini.

"Aisee dereva huyu kijana haujuwi kabisa ni mgeni, mweke pale msikitini," kondakta alimwarifu dereva alipoona tumekaribia Kisauni Msikitini. Basi likasimama. Nikamshukuru sana dereva huyo na kondakta na kushuka. Basi likaenda.

Pindi niliposhuka chini nikakumbana na kamsa za "mwivi! mwivi! mwivi!" Kutahamaki nikamwona kijana mvulana mmoja anafurushwa na umati wa watu kunielekea. Mtu mmoja mkota alichomozea uchochoroni aliposikia kamsa hizo. Akakabiliana uso kwamacho na shababi yule. Akamzaba konde la kichwani lililombwaga chini. Punde umati ulimfikia na kuanza kumpiga kitutu. Alinyanyuliwa toka chini kama tiara inyananyuliwavyo na upepo. Mvua ya makonde na vibao iliendelea kumnyia.

"Ua! ua!" sauti za watu wenye ghadhabu ziliamrisha.

Akaanguka chini, damu yamtoka kinywani. Ndiiposa kijana mwingine mwenye miguu ya mbinu ya mvungu akapenya katikati ya umati na kupaa za sauti, "Jamani mwoneeni imani. Msimuue tafadhali." Lakini umati wenye hasira uliendelea kumpiga kijana yule, na kumchania nguo. Kufumba na kufumbua yule ghulamu akabaki uchi, hana hata kivazi kimoja mwilini.

"Basi imetosha," baadhi ya watu walianza kusema.

Yule mshukiwa akaamka taratibu. Damu ilikuwa sasa yamtoka sana'puani, kipajini na mdomoni. Alikuwa uchi. Akapepesukapepesuka kama mlevi chakari kuelekea uchochoroni. Wanawake na vigoli waliangalia kando au kufumba macho wasimwone. Yaliyompata yalikuwa bidhaa ya wizi wake.

Watu wakaanza kufumukana na kuendelea na shughuli zao. Nikamwendea bibi mmoja baada ya chamkano hilo anionyeshe kwa Bwana Salim Makame kama alikuwa ajua huko. Yule bibi akamwita yule kijana mwenye miguu ya mbinu za mvungu. Huyu ndiye aliyekuwa wa kwanza kumtetea mvulana aliyekuwa akipigwa. Alikuwa kasimama katika kikundi cha wanaume wengine waliokuwa wakisimuliana yaliyokuwa yametukia.

"Rashid" alisema yule bibi alipokuja yule kijana, "huyu bwanamdogo hapa ni mgeni wa Mpendaraha. Naona ajabu."

"Alaa!" alimaka Rashid. "Wewe ni mgeni wake Mzee Salim Makame?" akanisaili.

"Naam," nikamjibu.

"Watoka wapi?"

"Natoka Tanga. Salim ni mjomba wangu."

"Ahaa!"

"Basi nitakuacheni wanangu," yule bibi alisema.

Nikamshukuru naye akenda zake, huku yuacheka na kutikisa kichwa. Rashid alinyamaza kwa kitambo. Akanikagua toka juu hadi chini. Macho yetu yalipokutana niliweza kuona kwamba alinionea huruma. Hatimaye aliniambia niandamane naye.

"Lo! Mnafanana mno na Mzee Salim," alisema tulipokuwa twatembea.

Tukafuata barabara ya mchangailiyopita baina yanyumba zilizoetekwa makuti. Minazi iliyumbayumba kwa upepo mwanana wa asubuhi. Ilikuwa kama saa tatu hivi.

Tulikwenda tukiziambua nyayo na baina yetu kimya kilitawala. Tulipofika karibu na mwembe mmoja mkongwe,

tulibeta na kukabili mlango wa nyumba moja iliyokuwa imetunzwa vizuri. Mawaridi na maasumini yalioteshwa na kujizongemeza mlango ni na dirishani kwa haiba. Ilikuwa nyumba ya kupendeza. Mkabala mwa nyumba hii maridadi palikuwapo nyingine iliyokuwa mfarka kabisa, ingawa zote mbili zilikuwa nyumba aushi nazo zimeezekwa mabati.

Hiyo nyumba ya pili ilikuwa kama mahame, haikaliwina watu. Madirisha yalikuwa yamepasukapasuka vioo. Nyasi ndefu ziliota mpaka mlango. Mlango wenyewe ulikuwa umekomelewa kwa makufuli mawili.

Rashid alitoa kicha cha funguo mfukoni na kufungua mlango wa ile nyumba nzuri. Ilikuwa nyumba ya vyumba viwili. Katika ukumbi mlikuwa na makochi na mapambo yaliyopendeza. Rashid akaniambia niketi. Nikajipweteka kochini. Katika ukuta mmoja picha moja ya Rashid na banati mmoja mzuri ilikuwa imeangikwa katika fremu. Nikawa na shaka kama hapo palikuwa haswa kwa Mjomba Salim.

"Kwake Salim ni wapi?" nilikataza kimya kile.

Rashid alikuwa ameketi kochini na kushika tama.

"Pale," alijibu Rashid huku aonyesha kidole kuelekea upande wa nyumba ile iliyokuwa kama ganjo. Nilipigwa na bumbuazi. Sharuti pawe na jambo lililoenda kombo. Kimya kilijiri tena.

"Ulifika Mombasa lini?" aliuliza Rashid.

"Jana," ni' amjibu.

"Ulilala wapi?"

"Nililala Mwembe Tayari."

"Pole kwa safari."

"Nishapoa."

"Jina langu ni Rashid Omari. Wewe waitwaje?"

"Mimi ni Kongowea Mswahili."

"Ahaa! Una jina kweli!" alicheka kidogo Rashid. "Basi Mswahili kwa mjomba wako umefika, ni pale ile nyumba. Hata hii nyumba ni yake pia. Mimi ni mpangaji tu. Bali nasikitika sana. Una bahati mbaya. Kama uonavyo ile nyumba, pale ni ganjo. Hapaishi mtu pale."

"Basi mjomba nitampataje?" nikamuuliza.

"Kumpata kwenyewe ndio mthani," aliginiza. "Wajua pana kisa kirefu sana. Pana kisa kirefu mwenzangu. Hebu nambie, unakunywa soda gani?" aliniuliza.

"Fanta," nikamjibu.

Akaondoka hima na kuniacha nyumbani. Alielekea katika duka lililokuwa pembeni.

Alipoondoka nilipata wasaa wa kuikagua mandhari ya nyumba ile, mbali na fikira zilizosokotana akilini mwangu. Katika upembe mmoja ukumbizoni palikuwa na runinga aina ya *Sanyo*. Karibu kidogo na runinga hiyo kulikuwa na kinanda cha kisasa cha sahani za santuri. Ukutani upande mwingine palikuwa na saa ya ukutani yenye akrabu za madini yenye thamani iliyolia tik... tik... tik... tik... Muradi nyumba ilionekana kama ya mtu aliyejimudu kiasi; si tajiri sana wala si maskini.

Rashid aliingia punde kabeba *Fanta* mbili. Akavifungua vifuniko na kuiminia soda kwenye gilasi mbili, moja yake nyingine yangu. Kisha alinuka kwenda kuweka rekodi ya santuri kwenye kinanda. Ilipoanza kuimba iliniletea kumbukizi za marehemu mamangu dhahiri shahiri. Nilipopiga mkupuo wa soda ile machozi yalinilengalenga machoni. Ilikuwa sauti ya mama iliyokuwa ikiimba.

Ujapo msiba, pamwe na kiwewe

Wewe ndiwe tiba, mfariji uwe

Unipe mahaba, tutakalo liwe

Nilalapo pale, lala hapo nawe

Nikilacho kile, kile hicho nawe

Niliavyo vile, lia vivyo nawe

Kumbe Rashid alikuwa ashiki wa taarab.

"Basi mwanamke huyo alikuwa akiimba kweli," alisema Rashid. "Zainabu Makame alijaa kwa kipawa cha kuimba. Loo! Kifo ni mwizi mkubwa wa kuiba kila kilicho bora."

Yamkini Rashid hakuwana mwao juu ya uhusiano wangu na Zainabu Makame. Kwa wakati huo sikumwambia lolote. Rekodi hiyo ilipokwisha hakuiweka nyingine.

"Nilikwambia kuwa mambo ya mjomba wako ni kisa kirefu," alisema huku apiga funda la soda. "Ulimwona yule kijana aliyekuwa apigwa na watu pale barabarani? Yule niliyemtetea wasimuu?"

"Yule mwizi?" nikaitikia.

"Naam, huyo," akasema Rashid. "Kijana huyo aitwa Bakari. Ni mtoto wa mjomba wako. Sidhani kama mwajuana na huyo binamu yako."

"Hata mjomba mwenyewe nilimwona kitambo sana. Alikuwa Tanga nilipokuwa mdogo mno pengine miaka mitatu au minne hivi."

"Basi Bakari ni mwanawe," akaongeza Rashid. "Ni jizi hodari kweli. Mara unasikia kaiba hiki mara kile. Yuateza na uhai wake huyo. Mara ngapi ameponea tundu la sindano. Mjomba wako hakuzaa mwana, alitoa tu maradhi tumboni. Basi leo yasemekana alikuwa amenyakuwa pochi ya mwanamke mmoja mtalii. Yule mwanamke Mzungu akapiga kamsa watu wakaanza kumfukuza Bakari. Lo! karibu wamfishe maskini. Sijui kwa nini anapenda kuvunda sharia. Nimemuusia siku nyingi aate kuwa sinzia na masikio kayatia pamba. Pengine ni ile bangi anayovuta imchocheayo."

"Na mjomba mwenyewe yu wapi?" nikamsaili.

"Mzee Salim hajulikani aliko. Sasa karibu mwaka mzima hajaonekana hapa. Wengine husema alikwenda Uarabuni wengine alikwenda India. Kuna wasemao alijitosa baharini. Hajulikani nususi ya mambo. Yasemekana alionekana karibu bandarini mara ya mwisho."

"Na ulisema kuwa hii nyumba uliyopanga ni yake?" nikamuuliza Rashid.

"Naam ni yake. Lakini si hii tu. Anayo nyingine kule Mtwapa amepangisha watu tena, licha ya lile ganjo lake pale. Nyumba hizo kanunua mwenyewe."

"Lakini mimi nikidhani alikuwa kuli tu wa kupakia na kupakua shehena forodhani. Alipata wapi hela za kununulia nyumba hizo?"

"Nasikia zamani alipokuja toka Tanzania alikuwa kuli kwa muda fulani. Kisha siku moja alishiriki katika mchezo wa bahati nasibu akaibuka na ushindi. Alipata tita la noti ambalo hakulilalia wala kuliambia. Alilala maskini akaamka tajiri. Akanunua hizi nyumba tatu za aushi. Moja ikawa yake mwenyewe na mbili — yaani hii na ile iliyoko Mtwapa — akaamua kupangisha. Kuinamako ndiko kuinukako ati."

"Na mamake Bakari yu wapi naye?"

"Lo masalale! Mke wa Mzee Salim yupo. Mamake Bakari yupo papa hapa Mombasa. Jina lake Wamboi. Lakini maskini hazimtoshi, sijui kapagawa na pepo gani. Ukimwona utamwonea imani. Alikuwa mwanamke mwenye heshima zake kweli. Sasa anakula pipani. Hasidi wamepewa kiteko wanateka."

"Na Bakari aishi wapi?"

"Sijui. Alikuwa jela babake alipopotea. Aliporudi alikuta ule mlango wa nyumba umekomelewa kwa makufuli mawili. Kama ulivyoona — yangalipo mpaka sasa. Nikamwambia aje kuishi nami akadinda. Akanieleza yuaenda kustakimu na rafikize. Sasa sijui anaishi wapi. Lakini yeye kila mwisho wa mwezi huja kudai kodi ya nyumba. Na wizi ndio ibada kwake sikwambii ule uraibu wa bangi. Alianza utundu kitambo. Nadhani alitendekezwa na mamake sana. Kila alichokitaka alipewa alipokuwa mdogo."

"Na babake je? hakumdekeza mwanawe pia?" nikauliza.

"Mzee Salim alionekana nyumbani kwa nadra sana. Alikuwa apendaraha kweli. Ungempata vilabuni anasharabu vileo. Alijiita Mpendaraha tangu hapo hata jina hilo likawa lake haswa lililosibu. Hakuwa na wasaa wa kuweza kumdekeza Bakari moja kwa moja. Mamake ndiye aliyemdekeza. Wajua Bakari ni mwana wa pekee na mtoto kama huyo huharibiwa na mapenzi ya mama yaliyokithiri."

Dawa ikizidi sana huwa ni sumu."

"Na mwenyewe mjomba ni mtu wa aina gani?"

"Mzee Salim ni kama fumbo tabia zake. Ni muhali kumuelewa. Wakati mwingine alikuwa hasadikiki. Kwa mfano alikuwa akituambia kuwa Zainabu Makame ni ndugu yeye. Lakini Zainabu alipokufa hakwenda matanga. Nadhani alitaka kujinasibisha tu na huyu mwimbaji matata. Tuliona ulikuwa ni uongo."

"Si uongo," nikadakia maneno. "Zainabu alikuwa mamangu." Rashid alipigwa na mshangao kwa maneno yale.

"Alaa!" Rashid alimaka. "Kumbe wewe mtoto wa Zainabu Makame?"

"Eeh! bwana!"

"Looh! Kumbe chema hakidumu. Pole kwa kufiwa bwana."

"Nishapoa."

"Haikosi hata wewe una kipawa cha kuimba kama marchemu mamako, au sio?"

"Sina," nilijibu.

"Watu hurithiswha vipawa yakhe. Mwana wa mhunzi asiposana huvuvia."

Nilijua kuwa mama alinirithisha usanifu wa lugha ya Kiswahili na kuchochea kariha ya utunzi katika moyo wangu mchanga. Lakini kudai kuwa nilikuwa na kipawa chake cha kuimba kungekuwa kileta cha uongo, ukosefu wa unyooфу na majisifu ya bure. Hata hivyo maneno ya Rashid yalikuwa kama kuelekezwa msumari wa moto kwenye donda. Rashid alikuwa mtambuzi na mwepesi wa kung'amua kuwa harara ya maneno yake iliniathiri.

"Pole bwana," alinitaka radhi huku akiamka kochini kwa staha. "Nimekutonesha kidonda jamani. Niwae radhi sana."

"Si neno bwana," nikamhakikishia.

"Ahsante kwa soda," nikaongezea baada ya kupiga funda la mwisho la soda.

"Maji tu haya hayawezi kumaliza ndaa."

Rashid alilingia chumba cha pili akapika sima. Akaileta

ukumbini tukaila kwa nyama, achari na maziwa mgando. Punde Rashid alinyanyua uso kuitazama saa ya ukutani. Macho yake yakafuatana na yangu sawia. Akrabu za saa zilionyeshia ilikuwa saa sita na nusu.

"Saa zangu za kwenda kazini naona zakaribia. Naingia zamu saa nane kamili," alisema huku ananinawisha mikono.

"Wafanya kazi gani? nikamuuliza."

"Mimi ni *waiter* katika *Dolphin Hotel*," alijibu kwa upole.

"Ni mojawapo ya hoteli kubwa kubwa za watalii zilizotapakaa katika mwambao wa pwani. Na kazi yenyewe amini usiamini ni mjomba wako Salim aliyenisaidia kuipata."

"Salim?"

"Eeh! bwana!" Rashid alijibu kwa bashasha. Akarudi kujipweteka kochini. "Ushaona bwana? Kuinamako ndiko kuinukako. Nilikuwa hohehahe sina sinani, nikiulizwa siungami. Marehemu mamangu alipokufa alinirithisha taabu na masaibu tu. Nilipolea tu hapa na pale ili kupata riziki. Ndiposa nilipokutana na Mpendaraha au ukitaka Salim. Tukijua na ahlan wa sahalan. Alikuwa na imani si haba. Nilipomshtakia hali, akenda kuzungumza na meneja wa *Dolphin Hotel*, Mzungu. Alhamudililah! n'kaipata kazi. Ushaona? Kazi ya uhadimu katika hoteli kubwa ningeipataje yakhe pasi kusaidiwa?"

"Na mjomba mwenyewe sasa kapotea," nilitamka.

"Huo ndio mushekeli tena," alisema Rashid huku anawa mikono.

"Ila usiwe na wasiwasi bwana. Madhali mimi nipo usitie shaka. Msaada ni kikoa; ukisaidiwa saidia nawe. Wacha nitakusaidia. Kwa saa nikwandalie maji uoge nikuae wapumzika kitandani kabla sijaenda kazini. N'taomba rukhusa huko nirudi mapema kidogo. *Feel free bwana*. Usijali."

Baada ya kuoga, Rashid alinipeleka kwenye chumba cha pili na kunionyesha kitanda kisha akaniaga na kwenda zake kazini. Nilivutwa na utu wake wema. Alikuwa radhi kujisabilia kwa mtu baki kama mimi tusiyehusiana kwa damu

wala kwa usaha. Kumbé utu au ubinadamu hujesha duniani.

Haukupita muda mrefu kabla kunishika lepe la usingizi mzito, nikalala unono. Nilipozinduka ilikuwa saa kumi na mbili na vichopo jioni. Rashid alikuwa bado hajarudi. Nilikaa kochini kwenye ukumbi na kuvuta nadhari kwa hali halisi iliyonikabili mkabala.

Nilikuwa ninategemea mambo yangu kutengema. Nilitaka kumpata Mjomba Salim nione kama angefaa kunisaidia katika harakati zangu za kumtafuta babangu. Lakini nilipoteza shilingi zangu mia tano na thelathini na saba melini, yamkini kwa vipengele vya mtu wa mkono. Nilipofika kwa mjomba nakuta katokomea, hajulikani aliko. Lililobaki lilikuwa kuendelea na safari, nipenye katika bara ya Kenya kuelekea Kitale, ambapo ilisemekana babangu alikuwa akisakini. Bali sasa sikuwa na hela hata moja mfukoni: sikuwa na chochote kingine nilichomiliki mbali na nguo na vitu vichache nilivyovibeba mkobani.

Nifanye nini basi? Niliwaza na kuwazua. Maisha yangu yalikuwa yameingia zani baada ya zani kwa mfuatano wa kutisha. Kumbé hakunamsiba usiokuwa na mwenzake. Bahati ilinipa kisogo. Kwa nini? Kwa nini kila jambo liliundea upogo? Maisha gani haya yasiyokuwa na tamu angalao siku moja? Kila siku uchungu wa shubiri tu. Haikosi palikuwa na kono kubwa lenye nguvu lililopania kuninywesha shubiri daima. Halikuridhia kunionjesha hata tone la asali. Tafrani hii itaniishia lini maishani? Wengine husema "malipo ni hapa duniani, akhera ni hesabu tu." Kwani mimi nilitenda kosa gani lililonistahilisha kuadhibiwa kwangu kimotoni kama hivi?

Nilifikiria juu ya usuli wangu na wazazi wangu. Nilimkumbukia marehemu mamangu Zainabu, kalala kaburini usingizi usiojua wakati wa kuamka. Na baba? "Baba" kwangu likaonekana tu kama neno la Kiswahili lililoingizwa kwenye kamusi kwa makosa; halina maana. Halikuamsha katika moyo wangu hisia zozote za kutamanisha.

Baba, baba nadharia tu ya wanafalsafa wenye makisio ya upuuzi. Macho yangu yalikuwa hayajawahi kumwona mtu wa kumwita baba.

Moyo ulitutuma kwa hasira. Mtu huzaliwa na wazazi wawili, si mmoja. Pasi ya viganja viwili kofi hazilii. Nilianza kumlaumu mamangu aliyejisabilia kunilelea peke yake kana kwamba kanizaa peke yake. Wazazi wawili, mlezi mmoja; yawezekanaje?

Nikamlaumu babangu Juma Mukosi aliyesemekana yu hai lakini ambaye sikufaidi ulezi wake. Mama alikuwa na sifa zake bora. Ila sasa sikutaka kuziona katu. Ati mwanamke mmoja katika elfu? Kwa nini hakusubiri kunizaa katika heshima ya ndoa halali? Nayule mkimbizi aliyeitwa babangu kwa nini alinikimbia kwa muda huo wote wa ausi yangu.

Haidhuru lawama si dawa ya kosa. Maji yakimwagika hayazoleki. Nilikuwa nimezaliwa tayari — mtoto aliye tokeo la hatia ya wazazi wangu. Na mama aliyenilelea yu kulemapenzi na chuki visikofika. Maadamu mkimbizi kaonyesha nia ya kutaka kumwona mwana aliyemkimbia tangu hapo, basi nitamtafuta anione. Na nikishamwona neno "baba" litapata maana, ijapokuwa kidogo. Namifuraha yangu itakuwa kubwa kupindukia. Aah! si haki yangu kulaumu na kuhukumu. Nikijipagaza uhakimu, Mwenyezi Mungu atafanya kazi gani?

Sasa kumtafuta baba ndiyo azma yangu. Hukumu ni dhima ya Mwamuzi wa Haki. Lakini pesa za naulina masrufu kwa safari ya kwenda Kitale? Nimwombe Rashid? Potelea mbali! Nitatafuta kazi ilinichume hela za kutosha kugharamia safari yangu ya bara. Ila sijui kama Rashid atakubali aishi nami kwake kwa kitambo kidogo.

Tafakuri yangu ilikatishwa ghafla na "hodi" ya Rashid. Sikuwa na habari kuwa usiku huo ulikuwa mwanzo wa kikao changu cha yapata miezi sita na mhisani wangu Rashid Omar.

Alikuwahi kuishi nami pale kwake. Lakini haikuwa rahisi kupata kazi kwangu. Vile vidonda-ndugu viitwavyo ukabila namilungula vilizagaa na kujifaragua katika kila ofisi. Waidha

sikuwa nimekichukua cheti changu cha mthani wa shule ya msingi nilipotoka Tanga. Siku hizo cheti kama hicho cha shule ya msingi kingeweza kumpa mtu hata kazi ya ukarani. Kilikuwa na thamani kubwa kuliko sasa.

Mshoni hachagui nguo. Nilianza kwa kufanya vibarua vya kukoroga saruji penye maeneo ya ujenzi. Kisha nikaangukia kazi ya kuburura rukwama kwa Mwarabummoja jinali Abdul Mohammed. Mshahara wangu ulikuwa uwe shilingi thelathini kwa mwezi. Abdul alikuwa akiishi katika mtaa wa Tononoka naye alikuwa katononokasi haba. Alikuwa na dukala kuuza halua ya badamu na lozi pamoja na mkururo wa rukwama. Kila rukwama lilibururwa na watu wawili. Nilipewa moja na kijana mmoja jina lake Jeremiah Kipruto, kitovu chake huko bara. Tulikodiwa kusafirisha madatu, maembe, machenza, vitunguu, nyanya, machungwa, mananasi, matufaa, zabibu na mazao mengine anuwaikutoka mahali pamoja hadi pengine. Kila saa kumi na mbili jioni tulipotoka kazini tulikuwa tumetambarika, tu hoi mno. Kawaida ya maisha yangu Mombasa ikawa ni kurauka mapema na kwenda kazini na kurejea jioni huku mavune yamenilemea.

Kazi ya kuburura rukwama, kama kazi yoyote ya sulubu, ilikuwa kazi ngumu. Na kama kazi zote ngumu, kipato chake ni kidogo sana. Kawaida ya mfumo wa maisha ni kuwa afanyaye kazi ngumu sana ndiye apataye ujira mdogo zaidi. Alazae damu tu na kuzembea afisini ndiye avunaye kivuno kikubwa zaidi kwa dhima ambayo hakuitimiza. Dunia daima imekataa katakata kuona jitihada za watu duni wenye vyeo vya chini. Kadhalika macho ya dunia yamepofuka yasione uzembe na usiri wa wenye ulwa na jaha. Kama sivyo mbona mtu hupewa kidogo kwa mengi aliyoyatenda na mwingine kupewa mengi ilhali amefanya machache au hakufanya kitu chochote kile? Hata hivyo fedha nilizopata haba niliziweka akiba kwa akali kubwa.

Rashid aliondokea kuwa sahibu wa kweli aliyenifaa kwa taabu. Tuliishi naye kwa mkabala mzuri. Alinikirimia

pakubwa. Hakutaka nichangie kwa vyovyote katika manunuzi ya pale nyumbani wala ulipaji wa kodi. Bakari alikuja kudai kodi kama kawaida. Hakuwa na shauku yoyote alipoarifiwa na Rashid kwamba mimi nilikuwa binamu yake. Uhusiano wetu ulikuwa baridi baridihivi. Wala hakuonekana kujali kupotea kwa babake, ama baa lililomfika mamake.

Rashid alikuwa akifanya kazi kwa zamu. Siku nyingine alifanya kutwa, siku nyingine akafanya usiku. Alikuwa mkarimu. Lakini hakuwa mbadhirifu wala hakufuja pesa kwa anasa zisizo na maana. Alikuwa na uchumba uliopea na msichana mmoja Mbarawa aliyekuwa mwalimu kule Lamu. Aliniuia kufunga ndoa karibuni. Msichana huyondiye alikuwa naye katika picha iliyokuwa ukutani.

Asili yake Rashid iligubikwa giza tofototo, hakuijua. Alijiona akiwa hana asili wala fasili. Marehemu mamake hakudiriki kumwelezea lolote kuhusu usuli wake. Haikujulikana kama mama huyo alitoka Uganda, Kenya wala Tanzania. Lililokuwa yakini ni kuwa hakuwa mwenyeji wa Mombasa, naye alikuwa akiuza mboga na matunda katika soko la Mwembe Tayari, Mombasa Kisiwani. Alizaa mtoto mmoja tu, Rashid Omar. Rashid alikuwa miongoni mwa idadi ya watu wanaongezeka sana duniani ambao kuwauliza "baba yako ni nani?" ni kilele cha uchokozi mkubwa.

Hata hivyo mosi zile hali yake ilikuwa ya kutamanisha. Alihesabika miongoni mwa waume waungwana ambao kwao kumpata mwanamke wa kuoa ilikuwa rahisi. Alikutana na kusuhubiana na Zawadi, mwanamke mwalimu ambaye alikuwa akifanya shughuli za kutaka kuhawilishwa kutoka Lamuhadi shule moja Mombasa. Kisa na maana ya uhawilisho huo ni nikahi yao iliyokuwa imekaribia sana, ingawa uchumba wao ukipingwa sana na wazazi wake Zawadi tangu mwanzo.

Ninakumbuka siku moja baada ya Rashid kupokea barua kutoka kwake Zawadi. Alikuwa na furaha tele. Ilikuwa kawaida yetu kutembea pamoja mapumziko yetu ya kazini yaliposadifiana. Lakini siku hiyo aliponiomba tutoke kwenda

matembezeni, hayakuwa matembezi ya kawaida. Tuliamua kutembea kwa miguu kutoka mtaa wa Kisauni mpaka Mombasa Kisiwani. Rashid alitaka kwenda kuandaa uchapaji wa kadi za ualishi kwa arusi yao pamoja na kupima suti. Arusi yao ilikuwa imekaribia kwa muda usiozidi wiki mbili. Jua lilikuwa la utosini. Tukatembea hadi Kengeleni kwenyemakutano ya barabara kuu iendayo Malindi. Tukabeta kuliana kuvuka daraja ya Nyal. Tulipofika karibu na hospitali ya Makadara tukaona kioja.

Mwanamke mmoja punguani alitokeza ghafla nyuma ya jengo moja la ghorofa. Alikuwa uchi hana hata raka lililomsetiri. Alikuwa mwanamke wa umri wa makamo lakini bado kupoteza uzuri wake. Ngozi yake ilikuwa maji ya kunde. Akavuka barabara na kuelekea upande tuliokuwa. Watu walimpisha apite. Akamkuta mwanamke mmoja aliyekuwa akiuza kanga kando ya barabara. Yule mwanamke afukani akalichukua kanga moja na kulikagua kwa muda. Kisha akajifunga kwalo na kujisetiri, na kuendelea na safari yake. Ndiposa yule mwanamke muuzaji alipopiga mbio kasi na kumfuata. Alipomfikia alimpoka kanga hilo kwa mkikimiki. Akamwacha uchi tena kama alivyokuwa mbeleni. Yule punguani hata hakuthubutu kugeukanyuma. Nikama alijitia hamnazo.

"Mwachie mwenzio kanga. Wataka atembe uchi hivyo jamani?" bikizee mmoja alimnasihii yule mama muuzaji. Lakini yule muuzaji akaja kwa matao ya juu.

"Mimi sikumtia wazimu. Shauri zake. Hamna cha bure."

"Umemtenda ubahaimu mwenzako," watu walimzomea. "yule mfanyibiashara."

"Yule mwenzangu kweli? Yeye ana kichaa. Mimi nina akili zangu timamu. Nitizame uzuri."

"Alaa wanteka huyo kwani unamzidi nini? Wewe leo wajidai una akili razini. Basi hujui leo yeye kesho wewe? Hata yeye alikuwa na akili timamu kama zako. Tena alikuwa na heshima zake hata kukushinda wewe. Atekae kilema hafi bila

chake mama," alitongoa shaibu mmoja.

"Wewe wapenda pesa kuliko utu? Basi hata akili timamu huna. Una wazimu wa kupenda darahimu kupindukia," akaongeza banati mwingine.

"Nani asiyepele pesa na mali? Nani?" alikuja juu yule mfanyibiashara.

"Kama kupenda darahimu na amwali ni uafkani basi kila mtu ni mwendawazimu. Hata ninyi mnaonizomea mizomeo. Najua lau kama kanga lingalikuwa lenu msingalimwacha ende nalo yule punguani."

Mama mkichaa alikwenda zake, hajali wala habali, kawaacha waliokuwa mafundi wa kuzomeana mizomeo na kushauriana mashauri. Si wana akili zao timamu? Akili razini? Wacha waseme mchana usiku watalala.

Tuliangalia sinema hiyo kwa mshangao mkubwa. Ndiposa Rashid aliponigusa begani na kuniuliza kama nilimjua yule mama mwenda wazimu. Niliposema simjui akaniambia kuwa ndiye Wamboi mkewe mjomba wangu Salim. Hakurukwa na akili zamani, ila karibu mwaka mmoja miwili tu iliyopita. Watu wengine waliona kama kufidhulika kwa mwanawe Bakari na anasa zilizomteka nyara Mzee Salim mumewe, ndizo sababu za Wamboi kuwa punguani. Alikuwa mwanamke mustaarabu na mwenye fadhili kabla akili kumruka. Asili yake ilikuwa bara ya Kenya katika wilaya ya Murang'a. Kumbema chema hakidumu.

Sababu za kutoweka kwa Mzee Salim mwenyewe zilikuwa hazieleweki. Huenda alitoroka ili kuondokana na fedheha ya kuwa na mwana jizi na sugu la jela pamoja na mke majinuni. Bali hayo yalikuwa tu makisio ya baadhi ya watu.

"Rashid kitu gani cha kudumu duniani?" nilimuuliza hatimaye.

"Vipo vitu vingi aushi. Mathalan miamba, miti na majengo," akajibu.

"Lakini miamba hubadilika kuwa mchanga, miti kuwa mbao au kuni na majengo mazuri na yenye fahari hugeuka

kuwa maganjo. Kitu pekee cha kudumu au aushi duniani ni mabadiliko," nilimwambia.

"Aghalabu kila kitu hubadilika. Mabadiliko ndiyo aushi. Leo mimi nawe tuko hai, lakini baadaye tutageuka mchanga tufapo. Aliye juu huja chini, wa chini akapanda juu. Ndivyo maisha yalivyo. Mabadiliko. Mtu ana akili zake leo kesho unamkuta ana kichaa."

"Ni kweli," alisema Rashid. "Una falsafa njema. Lo! Hata sikuwahi kuyawazia maisha katika mkondo huo. Leo mimi nawe tu hai bali kesho au keshokutwa tutakuwa mchanga!"

Tulipofika kati ya mji, tulikwenda katika duka moja la nguo akapima suti ya kitambaa hariri cha Uchina. Kisha tukaingia duka moja la mchapaji, Rashid akamwagiza kuchapisha kadi za arusi yao.

Katika kipindi nilichoishi na Rashid Mombasa nilimwandikia barua Mjomba Kitwana mara kadha kumjiua hali yangu, naye akizijibu kwa wakati. Habari za kupotea kwa nduguye zilimhuzunisha sana.

Wakati wa kustarehe nilipenda kwenda katika maktaba ya umma Mombasa Kisiwani kusoma vitabu. Pia niliandika mashairi na hadithi fupifupi. Baadhi ya mashairi yangu yalitokea katika ukurasa wa mashairi katika magazeti ya *Baraza* na *Taifa Leo*. Hapana shaka niliandika mno, lakini ilikuwa kazi iliyonipa furaha isiyomithilika. Niliipenda. Niliipenda kuchangia, japo kwa akali ndogo, utukufu wa lugha ya Kiswahili. Aidha nilitumia wakati wangu mwingi wa kustarehe katika mazoezi ya uchoraji. Usanii ulinitamia pakubwa.

Nakumbuka siku moja alfajiri mbichi miezi sita baada yangu kuwasili Mombasa. Zilikuwa zimesalia siku tatu tu kabla ya harusi baina ya Rashid na mchumba wake Zawadi. Tulidamka mapema sote wawili. Rashid alitaka kwenda Lamu kuonana na Zawadi kwa matayarisho ya mwishomwisho, nami nilikuwa nataka kuiwahi kazi yangu ya kuburura rukwana. Alikuwa kapewa likizo kazini ilimradi ashughulikia

mambo yake ya harusi ambayo ingefanyika Mombasa. Tulitembea pamoja hadi Kengeleni kwenye makutano ya barabara. Likaja basi moja litwalo "*Swahibu Mahabubu*". Akalipungia mkono likasimama. Tulipoagana alipanda basi hima hima nalo lilikuwa limejaa kupindukia. Watu walikuwa wamebanana ndani kama tita la kuni. Nilimitizama mara ya mwisho aingiapo. Nilimhusudu. Dunia ilichagua watu wachache sana kuwa wema kama alivyokuwa Rashid. Basi lilipoanza kwenda nilishindwa kujizua kulitizama mpaka lilipotoweka machoni.

Naikumbuka rangi ya basi hilo hata leo; ilikuwa kijani kibichi. Rashid aliahidi kurudi keshoye.

Nilirudi kutoka kazini kama saa kumi na moja unuso hivi. Nikakuta majirani wetu wamesimama nje kwa nyuso za huzuni. Walinong'onezana mmoja na mwenzake kwa sauti za chini. Moyo wangu ukaanza kurindima. Sharuti pawe na jambo! Nilihisi kama palikuwa na jambo lililoenda tenge. Nilipoukaribia mlango wa nyumba ya Rashid ili kuufungua kwa ufunguo alioniachia, shaibu mmoja akanijia.

"Pole," aliniambia.

"Pole?" nikamaka.

"Kwani hujaikia lolote?" akaniuliza.

"Sijasikia" nikamjibu.

"Harusi ya rafiki yako tuliyoitarajia haitakuwa."

"Kwa nini?"

"Kulitokea ajali karibu na Bamburi Police Station. Basi limegongana na lori. Na Rashid amekufa."

Nilikuwa karibu kuzirai kwa habari nilizozisikia.

Sura ya Kumi

Kifo cha Rashid kiliniatua moyo. Kilikuwa kama alama ya kikomo au kitone katika sentensi ambayo haijakamilika. Kumba ni kweli wasemavyo "chema hakidumu". Sikumini rafiki yangu Rashid amekufa mpaka nilipojikabilisha moyo kuingia katika chumba cha kuhifadhi maiti katika hospitali ya Makadara keshoye. Maskini alikuwa kakatika mguu wake wa kushoto uliokuwa umelazwa kando ya maiti yake. Maiti ile ilikuwa imechubukachubuka ngozi na kutapakaa damu kote kote. Ilitisha. Mtu lazima machozi yamtoke.

Kifo, kifo ni hasidi kweli. Kilikomesha mengi ambayo Rashid alinuia kuyafanya karibuni. Alikuwa na umri wa miaka ishirini na mitano tu. Alikuwa na mipango mingi ya siku zake za halafu. Alitaka kuzuru bara sehemu kama Nairobi, Lodwar na Kisumu baada ya harusi yao muradi kubadilisha hewa wakati wa fungate yao. Ziliikuwa zimesalia tu siku tatu kabla hawajafanya harusi, kifo kilipompoka Rashid na kumwacha Zawadi katika upweke na jejejeke. Kifo hutibua mambo ya watu yasiitengee. Hakina huruma. Mimi nilijua nimempoteza rafiki na mhisani adhimu. Lakini nilimsikitikia zaidi Zawadi, aliyempoteza mchumba mwendani.

Nilipotoka hospitalini Makadara niliona bora kumpasha habari Zawadi. Nikapita kwanza kwa Abdul Mohammed, mwajiri wangu, na kumwambia jinsi mambo yalivyokuwa. Akanipa ruhusa ya majuma mawili hivi. Nikenda katika posta kuu iliyopo katika makutano ya barabara ya Nkrumah Road na Digo Road. Nikamwandikia Zawadi barua, na baada ya kutia na kutoa nikamwandikia barua Mjomba Kitwana na kumuarifua yaliyokuwa yamejiri.

Rashid hakuwa na mtu yeyote wa akraba yake. Lakini katika hayati yake alikuwa na mwingiliano mwema na watu.

Haikuwa desturi yake kufanya uadui. Kwa hiyo watu walimpenda si haba. Ni kweli kuwa uungwana si jadi kubeli. Rafikize na majirani walihuzunika sana alipowatupa mkono. Walishirikiana nami pakubwa katika shughuli za maziko yake. Baadhi yao walikuwa na jukumu la kununua sanda na mahala pa kumzika mavani. Mimi pamoja na wanaume wengine wawili, tuliokuwa na jukumu la kutafuta jeneza, tukenda mtaa wa Kibarani kwa rafiki yangu mmoja seremala jina lake Joel Papa. Joel tulijuana kwa vile tulimbebea mbao mara nyingi kwa rukwama toka zilikonunuliwa hadi kwenye karakana yake. Niliwahi kumdokezea zamani kwamba nilikuwa na walau ujuzi mdogo katika fani ya useremala. Lakini Joel aliniona kana kwamba nilikuwa nafanya utani. Hakuwa radhi kuniandika kama msaidizi wake kazini. Kwa sababu ya watu kutowajua wengine vema, maimamu wameitwa maimuma, werevu wakaitwa mazuzu.

Majeneza yalikuwa ghali mno katika mji wa Mombasa mzima. Tulipofika Kibarani nikamsihi sana Joel akubali kuniuzia mbao kwa bei tahafifu au ya masilahi, kisha nitengeneze jeneza mwenyewe. Akakubali shingo upande. Rashid alikuwa mnene. Lilihitajika jeneza kubwa. Nilijaribu kadiri ya uwezo wangu mdogo kulitengeneza jeneza hilo kwa vifaa alivyonipa huyo seremala pale katika karakana yake.

Wale wanaume wawili niliokuwa nao waliketi kwenye rukwama nililokwisha azima tajiri wangu wakisubiri jeneza. Hawakuwa na ujuzi wowote katika useremala, la sivyo pengine wangelinisaidia. Mmoja wao alikuwa mrefu kama mlingoti na katokwa na mabebe kama ambaye afya yake ilikuwa hatarini. Jina lake lilikuwa Mabruk. Mwenzake alikuwa mtambo wa kimo pia, lakini alikuwa na kidari kilichotutumka na misuli iliyotatana miguuni na mikononi. Huyu wa pili alitwa Charo Ziro, naye alikuwa kanyamaza kama maji mtungini.

Baada ya saa mbili hivi nilikuwa nimemaliza, lililobaki

kupiga msasa. Nilipokuwa nikipiga msasa lile jeneza, Joel alipiga mluzi kwa mshangao. Ndiposa alipojua kuwa usion wembamba wa reli gari moshi hupita. Alishangaa kwa nini sikuwa na karakana yangu mwenyewe, maana ule ufundi wangu ulimpendeza sana.

"Mtaji bwana. Sina mtaji yakhe," nikamwambia.

"Basi kafanye hivi," aliniambia. "Kamalize hizi shughuli za maziko kisha uje hapa tuzungumze uzuri. Kumbaye hayakuwamatani. Kazi waelewasi haba! Nimekuita mgumba kwa vile sikuwa nimekuletea."

Tukaliweka lile jeneza kwenye rukwama na kuliburuta kwa zamu kuelekea hospitali ya Makadara. Jua la utosini lilikuwa limewaka sana. Jasho likatutoka kwelikweli. Nikalivua shati na kulifunga kiunoni. Tulipokuwa karibu kuingia Mombasa Kisiwani, tukakutana na mlolongo wa wanawake waliobeba pakacha vichwani. Ilikuwa zamu yangu kusukuma rukwama. Wengi wa wanawake hao walikuwa wamejisetiri barabarandani ya buibui. Mmoja wao alipiononi akaanza kucheke. Alitembea pole pole na kuja kusimama mbele yangu. Niliona kuwa hiyo ilikuwa bughudha na uchakaramu usiokuwa na mfano. Nusra nimpige dafrau kwa hasira. Bali nilijirudi mwenyewe na kusimamisha rukwama Nilijua fika kuwa hasira ni hasara.

"Alaa salale! Maskini sasa umekuwa hamaliati?" akanena Ndiposa nilipojua kuwa alikuwa Amina. Kichwani alikuwa kajitwika pakacha lililojaa hadi pomeni.

"Alaa! Ni wewe Amina," nikasema. "Enhe! Habari zako Amina?"

"Nzuri sijui zako. Looh! kumbame mamboni kangaja huenda yakaja. Sasa Kongowea umekuwa wa kusukuma rukwama jamani? Na naona umebeba jeneza, la nani hilo? Ooh! taabu!"

"Usinikitikie mimi kuliko ilivyo lazima. Mwanzo wewe ndiye upasaye kusikitikiwa. Afadhali uhamali kuliko ukahaba." Amina akaangua kicheko kikubwa.

"Ati mimi kahaba? Mimi kahaba? Lo yassin! Bwana enhe"

Kumbe huna habari. Huo ukurasa niliufunga nikafungua mwingine mpya. Amina, si Amina wa zamani yakhe! Mui huwa mwema ati!"

Mabruk na Amina waliamkuana kama watu waliojuana zamani. Charo Ziro lake lilikuwa jicho wala salamu hakuwa nazo. Akalitwaa rukwama na kuanza kulisukuma. Mabruk akamfuata nyuma. Mimi nikabaki na Amina ambaye pia alikuwa kaachwa nyuma na wanawake wenzake. Tulikuwa tumeepekana siku nyingi, naye alionekana kama ambaye alikuwa na mengi ya kuniambia ingawa wakati ulikuwa mdogo. Alipotaja "Mui huwa mwema," ilikuwa si rahisi kusadiki maneno yake Amina. Nilijua kusema ni rahisi, bali wakati tundio ambao ungekadhibisha au kuthibitisha maneno yale. Mui huwa mwema ndiyo, lakini hili hutokea mara chache zaidi sana.

"Siamini," nilimaka baada ya kitambo.

"Shauri yako," alisema Amina. "Hebu fikiria nimetoka Mwenembe Tayari n'kahamia Changamwe. Maisha mapya katika mtaa mpya. Ushaona? Tazama hapa nimebeba nini."

Alitua pakacha kichwanina kunionyesha vilivyokuwamo. Ndani mlikuwamo maembe dodo, masala, hirizi, mdalasini, kabeji, sukumawiki na kadhalika.

"Hii ndiyo shughuli yangu sasa," alisema Amina. "Nimeanza biashara ya kuuza vitu hivi kwa mtaji mdogo niliokuwanao. Hivi unionavyo nimenunua bidhaa hizinaenda kuuza Changamwe."

"Basi hongera bibie," nikampa mkono wa tahania. "Umepania kabisa kutupa jongoo na mti wake, sio?"

"Eeh! bwana. Tenan'kipata rijali auaye kupenda n' tafunga ndoa nizae dume na nke."

Sote tukaangua cheko kwa sawia.

"Afadhali kuuza kitu chochote kinginecho kuliko kuuza mwili wako mwenyewe," akasema huku machozi yanamlengalenga.

"Mtu kuwa kama lango la maabadi atakaye huingia ni kujidunisha mno na kuutukanisha uke. Nakushukuru sana Kongowea kwa kunitoa katika dhiki hiyo. Wajua tangu uliponizindua usiku ule, sijamwona mwanamume tena sasa karibu miezi sita. Sitaki. Ya nini kujitumikisha kwa mtu asiye kupenda wala kukujali. Unakuwa wewe ni chombo tu cha kumalizia ashiki yake. Looh! Nilichoka na maisha hayo. Mtu kukugeuza nguo akuvae akuvue atakavyo! Enhe! Nakushukuru kwa wingi wa shukurani. Wewe ni mtoto; ni mtoto mdogo tu, hata ubwabwa haujakutoka shingoni. Lakini unayo hekima inayokuzidi umri. Baba na mama waliokuzaa hawana budi kufaharika kwa sera nzuri uiandamayo. Sijui nikulipe nini? Kwa hakika shukrani zangu kwako hazina kifani. Walio kama wewe duniani ni adimu kama kaburi la Baniani."

Amina alikuwa amekuwa na siha nzuri sana mosi zile. Alikuwa kanenepa na uso kung'ara kwa afya nzuri. Macho hayakuwa na wekundu utokanao na kuukosa usingizi.

"Usinishukuru mimi wala kunisifu," nikamweleza. "Mshukuru na kumsifu Rabi aliyekupa wewe utambuzi ukatambua hatari iliyokukabili. Mwenyezi Mungu ndiye atufundishaye kwa faida yetu. Yeye hutupa nasaha na sharia za kutuadilisha. Mimi ni mwanaadamu kama wewe. Sikuzidi kwa lolote. N'nayo makosa yangu niyatendayo yaliyo kinyume cha sharia zake."

"Wewe hutendi kinyume chake kijana!"

"Usirivishe joho ambalo simakamo yangu kulivaa. Mimi si maasumu. Wala sidhani kuna mwanaadamu asiye na dosari. Hakuna mwanaadamu mkamilifu. Atakapokuwako basi itakuwa imefika siku njema," nikamwambia.

Amina alinitizama kama atazamaye sinemaya kupendeza ajabu.

Nilipomueleza Amina shughuli zilizoniandisi alipigwa na mshangaona kunisitikia pakubwa. Akaniruhusu kwenda

zangu. Nikawafuata wenzangu waliokuwa mbele na rukwama.

Tulipofika hospitalini tukapata wanaume wengine waliokuwa wanasubiri jeneza. Kazi ya kuingiza maiti ile ndani ya jeneza ilikuwa kukata jongoo kwa meno hasa, sikwambii kiuosha na kuivisha sanda. Tukawasili maziarani mahali paitwapo Makaburini karibu na Kisauni, mwendo wa saa tisa u nusu hivi. Umati wa watu waliokuja kumzika ulikuwa mkubwa kiasi. Wachimbaji kaburi walikuwa wamekwishamaliza fungu lao. Nikalilizama lile shimo pembe nne kwa makini. Humo ndimo sasa mlikuwa makazi yake Rashid. Watu wote; walionavyo na wasiokuwanavyo; wakarimu na wenye mikono ya birika; werevu na mahambe; wema na wabaya; wote huishia katika shimo dogo tu kama hili! Nilisononeka.

Tulinyanyua lile jeneza toka kwenye rukwama na kuliteremsha kaburini. Nikasinasina kwa kilio tulipoanza kuifukia maiti ile kaburini. Nilihisi fundo chungu moyoni. Machozi yakadondoka. Tulipomaliza, tukatoka mavani wachovu si kidogo.

Baada ya maziko, Mabruk na Charo wakakubali kwenda nami hadi kwa marehemu Rashid, nikawaandikia chakula maana tulikuwa hatujatumbukiza chochote tumboni kutwa hiyo. Tulipoingia nyumbani masazo ya kadi za harusi ya Rashid na Zawadi yalikuwa bado mezani. Wanaume hao walizitazama kimya kimya na kutikisa vichwa kwa huzuni.

"Huyu ndiye Rashid mwenyewe. Mwanamume mmoja katika elfu," Mabruk akanena alipoona picha ya Rashid iliyoangikwa ukutani.

"Lakini mwingine aliye pichani naye simjui. Huyu mwanamke ni nani?" akauliza akiashiria kidole Zawadi aliyekuwa katika picha hiyo na Rashid.

"Ni Zawadi mchumba wake. Nilimpelekea tanzia lakini bado hajaja. Lo! maisha yana ajabu. Mabadiliko hutokea aghalabu. Mtu hajui kesho atakuwaje," nikatoa lulu.

"Ni kweli bwanamdogo," akajibu Mabruk. "Maisha yenyewe ndivyo yalivyo. Hata mimi zamani nilikuwa na siha yangu nzuri. Lakini sasa nione. Kifyefye. Nilikwenda danguroni nikachuma sijui ugonjwa gani. Mambo hubadilika. Hata watu hubadilika. Jinsi alivyobadilika Amina naiona ajabu kubwa. Nikimjua sana huyo bibie. Alikuwa kaharibika vibaya vibaya, anajiuza kama peremende au njugu. Mwanamke kalemaa kweli kweli. Lakini sasa ni mwanamke mwenye heshima yake. Hakuna lisiloweze kana. Mambo hubadilika. Hata watu pia."

Tulipomaliza kula Mabruk na Charo wakaniaga na kwenda zao. Nami pia nikaliburura rukwama hadi kwa tajiri wangu Abdul Mohammed na kuliegsha uani mwake. Niliporudi wakati wa magharibi ulikuwa umefika, na usiku ulikuwa umeanza kuingia aste aste.

Nililala ghafla usingizi mzito. Kisha nikazindushwa na sauti kali ya kike, "Hodi! Hodi!" Nikaamka haraka kwenda kumfungulia aliyekuwa akibisha mlango. Nilipoufungua mlango Zawadi akajitoma ndani pumzi zamwenda mbili mbili. Taa ya umeme niliyokwisha washa iliudhihirisha uso wake uliosawajika kwa fadhaa na hamaniko. Nilikuwa nimewahi kumwona pichani mbeleni lakini tulikuwa hatujakutana ana kwa ana.

"Rashid mpenzi!" aliita kwa sauti kuu.

Nikamtumbulia tu macho. Nilishindwa la kunena wala kufenda.

"Rashid! Rashid nikwitapo leo huitiki mbona mpenzi? Ama wasemayo mahasidi ni kweli?"

"Karibu," nikajaribu kumkaribisha.

Akazungukazunguka barazani na kujitoma chumba cha pili kana kwamba hakuniona. Kisha akarudi tena ukumbini macho anayaangaza angaza huku na kule. Hakumwona aliyekuwa akimsaka. Akaniangalia halafu na kujipweteka kochini machozi yanamtirika tiriri. Penye huzuni machozi ni dawa mujarabu inayolainisha ugumu wa msiba. Nami

niliketi kwenye kochi nyingine na kumpa Zawadi nafasi ya kulainisha ugumu wa msiba uliomsibu kwa matone ya machozi.

Alinyanyuka ghafla na kuitundua picha yao iliyokuwa ukutani na kuitundua kwa muda. Akaibusu kisha akaitupa sakafuni ikavunjika fremu na kioo chake vipande vipande.

Zawadi alikuwa msichana mtanashati aliyependeza kwa umbo na sura pia. Alikuwa kavalia rinda la hudhuru. Miguuni alikuwa na viatu vyeusi vyenye mchuchumio. Alikuwa na shungi kubwa la nywele za kipilipili. Alikuwa Mbarawa na ngozi yake ilikuwa rangi ya maji ya kunde.

Kwa kweli Zawadi alilia sana usiku huo. Jithada zangu za kumnyamazisha na kumpomoa hasira na huzuni hazikufua dafu. Mtu kumpoteza mchumba katika mauti siku tatu kabla ya harusi si jambo dogo.

Alipokoma kulia Zawadi ulikuwa wakati wa jogoo la kwanza. Alipoacha kulia aliinama kama kondoo. Alikuwa katika jazba ya namna fulani, nadhani. Haikosi ulimpita akilini mkururo wa fikira, mkururo usiokuwa na mwisho.

"Wewe ndiye Kongowe?" akaniuliza baadaye.

"Naam. Mimi ndiye," nikamjibu.

Akanyamaza tena kwa muda. Kisha akainuka kitini na kuja kunishika mkono. Akaniamsha kitini na kunipiga pambaja. Nilishangaa. Akarudi kuketi kochini. Naminikaketi.

"Rashid amewahi kunieleza kukuhusu. Hapana shaka mlikuwa masahibu wa karibu sana."

"Ndiyo ulimi na mate. Tulikuwa marafiki wa kufa kuzikana haswa. Sitomsahau katika maisha yangu yote."

"Hata mimi," alisema Zawadi. "Siwezi kumsahau.

Donda alilioniachia moyoni mwangu litadumu daima dawamu. Yamenifika masahibu makubwa. Looh! sahibu na mchumba kama huyo kumpoteza... sijui nifanye nini?"

"Masahibu hupata waja Zawadi. Shida hapana zisiyekumba. Sisi waja yajapo hatuna hiari."

"Ni kweli. Wasemao husema 'yajapo yapokee.'

Ninayapokea mimi shingo upande."

Zawadi alikuwa na umri wa miaka ishirini na mitatu. Alikuwa kasalitika si haba na marehemu rafiki yangu Rashid Omari. Matamano yake ya kufunga akidi yalizimika kama taa ya kandili iliyotupwa majini ghafla. Mambo yake yalitibuliwa yakatibuka vibaya sana. Ndoa baina yake Zawadi na Rashid ni jambo ambalo wazee wake Zawadi hawakutaka litengene abadan. Kisa na maana ni kuwa Rashid alikuwa mwanamume asiyekuwa na asili wala fasili. Wazee wake Zawadi walijaribu kwa jino na ukucha kuhakikisha kuwa ndoa hiyo haikuwa. Suala la binti yao kuolewa na hadimu wa hoteli asijejulikana jadi yake liliwakeketa maini wazee hao.

"Nadhani wazazi wangu waliniendea mpaka kwa waganga muradi tusioane," aliamini Zawadi.

Habari ya kifo cha Rashid haikupokewa kwa huzuni na wazee hao. Isitoshe, walikuwa wamepanga kuleta rafu katika sherehe za harusi hiyo iliyopangwa kufanyika Mombasa mjini pasi wao kuridhiana na muungano huo wa nikahi. Walifurahia kufa kwake Rashid. Walimzuia Zawadi asije Mombasa kuhudhuria na kujihusisha na shughuli za mazishi ya mchumba wake. Siku hiyo hiyo ya mazishi, Zawadi aliupata mwanya wa kutoroka na akaja. Alipofika Mombasa toka Lamu, alikuwa kachelewa kwa saa chache. Rashid alikuwa tayari kafukiwa kutwa hiyo kaburini. Nilimweleza kwa fusuli yalivyokuwa maziko yake Rashid. Zawadi akashukuru sana.

Zawadi akala yamini kutorudi kwao tena. Aliona bora kuishi katika hiyo nyumba ya Rashid akifanya kazi yake ya ualimu katika shule ya msingi ya Maleo iliyokuwa karibu kama pua na mdomo. Huko ndiko alikohamishiwa tangu kupata uhawilisho toka Lamu hadi Mombasa. Akanishi sana niendelee kuishi naye ili nimhani na kumfariji. Bali nikamwambia kwa fadhili kuwa haikuwa laiki yangu kuishi na mwanamke asiye maharimu wala mke wangu katika nyumba moja. Nikamwahidi kumtafutia mtu mwingine wa

kuishi naye ambaye angemfaa zaidi.

Zawadi alifungua moyo wake wazi kama kitabu na kunibukulia mengi ambayo aliyajua marehemu Rashid pekee. Alisema mengi. Hata tulipopiga hamadi kulikuwa kumepambazuka. Tulikuwa tumekesha usiku kucha, usiku uliojaa maneno na machozi yake Zawadi, usiku uliojaa huzuni isiyoweza kukadirika.

Sura ya Kumi na Moja

Amina alikubali kuishi na Zawadi katika nyumba yake marehemu Rashid, kule Kisauni. Dhiki iliyomkusa Zawadi ilikuwa kubwa mno. Bila shaka alihitaji mtu wa kumhani na kumfariji. Nilishangaa kuona jinsi mabanati hawa wawili walivyopatana na kuwa na itifaki njema baina yao. Walipendana kama ndugu wa toka nitoke. Lao, lao moja la tamu na chungu. Baada ya kitambo fulani cha kuomboleza Zawadi akaanza kufundisha katika shule ya msingi ya Maleo. Amina akawa yuauza matunda, viungo mbalimbali na mboga pale pale Kisauni. Watu waliona vigumu kusadiki kuwa Amina alimtupa jongoo na mti wake, wala hakuwazia ukahaba tena. Ilikuwa kama ajabu ya samaki kukataa maji na kwenda kuishi nchi kavu. Alikuwa kajikwamua toka kwa tope la umalaya lililokuwa limemgandisha tangu hapo.

Nilifurahia muamana uliokuwapo baina ya Zawadi na Amina. Waama, Zawadi alihitaji bega la kudondoshea machozi yake na sikio la kumsikilizia kilio chake cha majonzi. Naye Amina alihitaji mtu mwenye adili njema awe kielelezo kwake; mtu ambaye angempa moyo kwa badiliko alilofanya maishani; mtu ambaye angewajibika kumwadalisha Amina aadilike, awe kama wanawake wengine wajua kwamba ushaufu si heshima ya mwanamke. Hata hivyo binafsi yangu sikutaka kuishi nao. Nilitaka niwaache hawa mabanati wawili wabaki wakifarijiana na kuhimizana. Nilitaka niwe mbali nao niishi maisha yangu mwenyewe nilivyopenda, niumane na ulimwengu wangu mwenyewe. Niliwaogopa na sijui sababu ya woga wangu. Pengine sikuwa na nia yoyote ya kuamsha mahaba moyoni mwangu wakati huo, jambo ambalo kuwakaribia kupita kiasi watu wa jinsia ya kike kungefanya nishindwe kujizuia kulitenda. Nilijua kuwa kuudhibiti moyo wangu wenye udanganyifu na vipengele tele sikibarua kidogo.

Mshairi mmoja mcha Mungu hakukosa kuona ghiliba za moyo pale alipoandika ubeti huu:

*Zaidi ya yote hili, nilinde nalo Latifu
Nilinde dhidi ya feli, za mtima wangu dufu
Unanipasha thakili, mtima mdanganyifu
Unilinde Maulana, nijibari na maovu.*

Niliamini kuwa ni wajibu wa mwanaadamu kunabihika asije akadanganyika na moyo wake ayari.

Baada ya kumleta Amina kwa Zawadi Kisauni nilifunganya. Amina alipokewa na Zawadi kwa mawili na matatu. Lakini Zawadi hakuwa na habari kwamba nilikuwa nimepania kwenda zangu haswa. Shughuli za maziko ya Rashid ziliifilisi akiba yangu ya hela nilizokuwa nikiweka kwa minajili ya safari ya kwenda bara. Nilikuwa niende bara kumtatuta babangu punde tu baada ya harusi ya sahibu wangu Rashid. Sasa mambo yalikwenda upogo. Safari yangu ya bara ilikawilishwa tena. Palikuwa na lazima ya kufanya kazi ili nipate pesa nyingine za kwenda bara. Niliizimia kwenda kupatana na Joel Papa ili aniajiri kama msaidizi katika karakana yake kama tulivyoahidiana, kabla ya kurudi kuchukua mizigo yangu.

Ilikuwa saa saba hivi siku chache baada ya mazishi ya Rashid. Tulikuwa tumemaliza kukila chakula cha mchana kwenye ukumbi wa nyumba alimoishi marehemu Rashid. Amina na Zawadi walikuwa wamejipweteka kwenye kochi moja kubwa mkabala na ile nilimokuwa mimi.

"Basi mimi," nilisema taratibu, "nakushukuruni sana kwa ukarimu wenu. Ila sasa naondoka kwenda zangu."

"Wendapi bwana?" Amina alimaka.

"Naenda kujitafutia makao."

"Wapi?" akauliza Amina kwa mshangao.

"Kama ninge kuwa najua wapi nisingetafuta. N'takaa popote nipapatapo."

"Makao ni hapa," Zawadi alisisitiza. "Hapana haja kutafuta penginepo. Nataka tuishi sote pamoja sisi watatu."
 "Haiwezekani," nikajibu hukunasimama. "Wachanende nitafute mahali. Nikipata n'tarudi kuchukua mizigo yangu."
 Zawadi aliamka ghafla na kunishurutisha niketi.
 "Eeh! Vipi tena. Keti tu. Watukimbia tumekukosea nini?" aliuliza.

"Hakuna. Kosa ni sera yangu ya maisha."
 Amina aliangua kicheko. Akainuka na kumshika Zawadi begani.

"Dadangu Zawadi," alimwambia. "Wachoka bure ati huyu bwana hateteleki katu katika azimio lake. Hutaambua chochote hapa."

"We wajuaje Amina?" Zawadi alimgeukia Amina.

"Aisifuaye mvua imemnyea babu," Amina alijibu.

"Hebu sikiza," Zawadi alisema kwa sauti ya kupembeja, "napenda tukae sote hapa kama ndugu wa toka n'toke."

Uchawi wa mwanamke ni ulimi wake. Na moyo wangu ulikuwa karibu kushawishika. Bali adabu ndiyo hirizi iliyonihami dhidi ya uchawi huo.

"Ni muhali kwangu," nilisema kwa mkataa, "kuishi katika nyumba moja na mtu wajisia tofauti asiye maharimu kwangu wala mwenzi wangu wa ndoa. Hilo lingalitokea tu iwapo ni hali isiyoweza kuepukika kama maradhi mabaya kunisibu."

Zawadi machozi yalipukutika pukuteee.

Lakini haramu ngapi zimekwishahalalishwa na kizazi hiki maluuni? Wanaadamu wamekaidi kila kaida yenye manufaa kwao. Hauwapigimshipa watendapo mambo yasiyo. Ndiiposa yamkini ndoa hazidumu, magonjwa hatari husambazwa na mabinti tumbi nzima kuringwa.

Nilipita kwa bwana Abdul Mohammed. Akanionea imani sana. Nilikuwa na mavune na mbano wa kizunguzungu. Likizo yangu ya majuma mawili aliyokuwa amenipa ilikuwa imekwisha. Akanilikiza kwa majuma mengine mawili. Sikumdokezea kuwa nilitaka kutafuta kazi kwa rafiki yangu

Joel Papa. Niliona bora kumwambia wakatinwaponahakika kuwa kazi yenyewe nimeipata.

Nikapita katika barabara za mji wa Mombasa nikiwa hoi sana. Macho yangu yalikuwa na kiwi. Nilihihi kitefufutu. Nilipofika Majengo King'orani unyonge wangu ukakithiri. Nikaketi katika uvuli wa mbuyu mmoja mkongwe. Nikatapika, na matapishi yangu yalikuwa damu. Nilisikia kiu na mwili nao ukazizima kwa baridi. Hali yangu ilikuwa taabani. Nikaitupa barafu niliyokuwa nimeinunua. Mbele kukawa hakwendeiki na nyuma hakurudiki. Nikalala kingalingali chini ya mbuyu huo mkongwe. Maumivu yalinisama kifuaani na mgongoni. Kichwa kikaniwanga.

Nilikuwa nimo katika hali hiyo niliposikia rukwama lasimamishwa karibu nami. Nilipoinua kichwa kidogo nikamwona ghumu mmoja amesimama tisti, mkono mmoja kaushika nyongani namwingine kwenye rukwama. Alikuwa hana shati. Aliponena ndiposa nikamtambua. Alikuwa Jeremiah Kipruto, hamali mwenzangu. Alikuwa ametoka kubwaga shehena ya viazi kwenye duka la Banyani mmoja. Akanipandisha kwenye rukwama na kunirudisha Kisauni. Akanishusha karibu na maabadi ya Waislamu na kurudi kisiwani kuendelea kuchapa kazi ilimuradi asimwage unga.

Amina na Zawadi walikuwa karibu kupasuka kwa furaha ya kuniona tena kutwa hiyo. Zawadi alinivaa mzima mzima na kunipiga pambaja na kisi. Hawakugundua mara moja dhiki niliyokuwa nayo. Nikaketi kochini, uchungu wanidhurubu kwelikweli.

"Kongowea wewe waonekana mgonjwa. Jamani waugua ama nini?" Zawadi aliuliza baada ya kunikagua kwa makini. "Kidogo," nikajibu.

"Ooh. Basi ugua pole," akasema Amina, aliyekuwa kanikodolea macho na kushika tama kwa kite.

"Waugua wapi?" akauliza.

Nilipojaribu kusema nikashindwa. Yaliyotokea baada ya swali hilo la Amina sina mwao nayo, maana nilikakamaa

mwilini na kupoteza fahamu. Nilipopata fahamu zangu tena nilikuwa nimo kitandani katika hospitali ya Makadara. Humo nililazwa kwa mwezi mzima. Amina na Zawadi walikuja kila uchao kuniona na kunitakia shufaa.

Daktari alikuwa akija kukagua wagonjwa pindi kwa pindi. Jina lake lilikuwa Dr. Chris Khisa. Alikuwa mrefu wa kimo na uso wake ulijificha katika msitu wa miwani, sharafa na masharubu. Asubuhi moja alipokuwa katika ziara yake ya ukaguzi, alitua kidogo karibu na kitanda changu.

"Bwana mdogo," alisema kwa sauti ya kite.

"Naam daktari," nikajibu.

"Leo wasikiaje?"

"Nasikia nafuu kidogo."

"Unafanya kazi gani?"

"Nasukuma rukwama."

"Eh! bwana, kama wataka kuishi acha hiyo kazi ya sulubu. Ushasikia?"

"Ndiyo daktari."

Kisha alinipimama kwa kifaa alichokuwa nacho. Sijui kama alinipima hali-joto au mpigo wa moyo ama vyote viwili. Nadhani homa ilikuwa imeniisha mwilini lakini bado sina rai.

"Leo," aliniambia Dr. Khisa huku kasimama wima na kuchezeshachzesha kifaa chake mkononi, "n'takuruhusu kwenda nyumbani. Wapaswa kupumzika kwa mwezi mzima pasi kufanya lolote zito."

"N'takupa vidonge vya kumeza."

"Ahsante daktari," nikamshukuru.

Alasiri siku hiyo Amina na Zawadi walikuja kunichukua na kunipeleka kwao nyumbani.

Amina na Zawadi wakajikalifu kunitunza na kuniuguza. Wakawa haswa kama baba na mama kwangu. Walinivua wakanikosha na kunivisha kama kitoto kidogo. Walinilisha kama vile ndege anavyorai kindi lake kiotani. Ninakumbuka

namna walivyolala ubavuni pangu kitandani kwa zamu kama askari walindao doria.

Nilipopata nafuu nikakoma kabisa kutenda kazi za sulubu. Bwana Abdul Mohammed, yule mwajiri wangu alisikitika sana kuona kuwa kazi hiyo ndiyo iliyoniletea ndwele mwilini. Akanipa mshahara wangu wa mwezi mzima ingawa sikuwa nimefanya kazi mwezi wa mwisho huo mzima. Akaahidi kunitilia pondo endapo ningemhitajia kwa lolote.

Nilipania sasa kuchora michoro, baada ya kupangisha chumba changu mwenyewe kwa mtu mmoja jina lake Emmanuel Mapinga, karibu na Zawadi na Amina. Binamu yangu Bakari aliendelea kuja kuwadai Zawadi na Amina kodi kila mwisho wa mwezi kama kawaida. Habari za kifo cha Rashid hazikumshangaza wala kumshughulisha. Zawadi na Amina wakimlipa kodi bila kukawia.

Mahame yaliyohamwa na aila ya Mjomba Salim yalizidi kuharibika. Usiku mmoja yalikuja majizi yakavunja makufuli yakaingia ndani na kuiba vitu vyote vyenye thamani. Baadaye ilisemekana kwamba Bakari na Mtanzania mmoja walihusika katika tendo hilo. Lakini hawakutiwa mbaroni maana hapakuwa na ushahidi wowote kuthibitisha walihusika katika uhalifu huo. Ilisemekana Bakari alikuwa na rafiki mmoja Mtanzania sugu wa jela aliyemsakama kama kibanzi cha ukuni.

Sikuwa na mtaji wowote wa kuanzia uchoraji. Zawadi na Amina wakanifadhilia fedha za kununulia rangi, brashi, karatasi na ala nyingine zilizohitajika. Aghalabu nilichora nyuso za watu na kuwatoa namna walivyo haswa. Michoro yangu ilikuwa ya kupendeza machoni. Pamoja na kuwafurahisha watu, ilinishangaza mimi mwenyewe. Niliwahi kuwachora Amina na Zawadi, licha ya kujichora mwenyewe. Amina na Zawadi walipendzewa mno na michoro ya sura zao na yangu, wakaitia katika fremu na kuitundika ukutani katika ukumbi wa nyumba yao. Picha nyingine nyingi niliwauzia watu, wageni na wenyeji pia.

Wale mabanati wawili wakashangaa kwa nini ilibidi kujithakilisha na uhamali ilhali nilikuwa msanii arifu. Alhasili nilishitadi katika kuchora michoro. Kumbenilikuwana kipawa kilichohitaji kuzoezwa. Nilipata uradhi mwingi kwa kazi yangu hiyo. Jina langu likawa maarufu katika mji mzima wa Mombasa. Nikapata mialiko mingi ya kuchora hotelini, mikahawani na kwenye majumba ya starehe ambako watu wenye nafasi zao huenda kujifurahisha nafsi. Lakini malipo niliyoyapata yalikuwa haba sana. Baadhi ya hela hizo nikiziweka akiba kwa safari ya bara na nyingine nikitumia kukidhira haja zangu za kila siku.

Siku moja nilipokea barua mbili kutoka Tanga. Nilikuwa nikitumia anwani za mwajiri wangu wa zamani, Abdul Mohammed. Jeremiah Kipruto ndiye aliyeniletea barua hizo. Mojawapo ya barua hizo ilitoka kwa Mjomba Kitwana nayo ilikuwa ifuatavyo:

Kwa mprua wangu,

U hali gani? Sisi sote hatujambo, ingawa kuna matatizo hapa na pale. Twangojea kwa hamu na ghamu siku utakaporejea watani tuonane uso kwa macho. Madhali tungali hai tutaonana inshallah. Selamani ni mjalaana. Kama nilivyokuwambia katika barua yangu ya awali, tarehe 31 Julai 1971 ilipofika nilikuwa nimevapasha habari polisi wakae ange kuzuia bughdha zozote ambazo Selamani alitaka kuleta. Walimkuta jioni siku hiyo akiwa na bastola akafungua jela. Lakini nasikia keshatoroka gerezani na hujulikani aliko. Bado ana kisasi nawe. Nadhani ana wazimu au pepo mbaya.

Rehema alitungwa mimba akaacha shule yuko nyumbani nasi hapa. Butambo alingia katika jeshi la polisi. Naye Danieli ni utingo wa daladala mjini Dar es Salaam. Binamu zako walishindwa na masomo. Mama yao amekuwaa mgonjwa, nyonde nyonde hazimwishi.

Amefunga biashara yake ya ususi.

Mprua wangu, mliitaka kukuambia juu ya Vumilia binti Abdalla. Vumilia hujifai kwa ajili yako. Aliniomba alipokuwa tikizoni nimpe anwani zako muradi akuandikie barua. Aandikapo mijibu tafadhali. Inshallah mitafunga akidi yakisha haya. Huyu ndiye yule msichana niliyekuambia hubari zake kabla haujenda Mombasa. Maskini hali halali kwa sababu yako. Adabu yako ni gundi au nta inasayo watu kukupenda kwa mmaso madhubuti. Hiyo ndiyo silaha ya pekee dhidi ya hiana, husuda na inda ya walimuengu. Kama adabu yako niijuvyo bado i nawe, usitengane nayo. Dunia isikufinyage kama udongo katika mikono ya mfinyanzi. Kumbuka adabu ya mtu ni amali na kalima zake. Kadiria kabla ya kutenda au kunena lolote.

Pokea salamu kutoka kwa Rehema na mama yake Mwana Saumu.

*Hau yako mpendwa,
Kitwana Makame Mwaisambo.*

S.L.P. 485
TANGA, TANZANIA

Barua ya pili ilitoka kwake Vumilia. Vumilia alikuwa msichana 'adibu' haswa kama alivyomwita mjomba. Hakuwa miongoni mwa wapendao kusuta walioniita "mwanaharamu msi baba." Hata wakati nilipojulikana mtaa mzima kama kikojozi hakuniambia "kindumbwendumbwe! chalia! Kikojozi kakojoa na nguo kazitia moto!" ili kunidhihaki. Katika matanga ya mamangu Vumilia alishinda karibu nami akiniliwaza kwa maneno mateule.

Ninakumbuka kisa kilichotokea zamani sana tulipokuwa wadogo. Mamangu alikuwa bado yu hai. Ilikuwa adhuhuri hivi. Nilikuwa bafuni nataka kuoga. Maji baridi shadidi yalikuwa yamejaa pomoni katika karai. Nilikuwa nimeangika nguo zangu kwa msumari. Sifongo ilikuwa mkononi pamoja na jiwe la kufagilia mbali keya miguuni. Nilikuwa tayari kuanza kuoga ndiposa niliposikia mchakacho. Nikauliza, "nani?" sikupata jibu. Kutahamaki nikakuta tumeangaliana ana kwa ana na Vumilia. Alikuwa amesimama wima mlangoni.

Nikajaribu kuzitwaa nguo zangu nizivae, Vumilia akaziwahi mapema na kuzifumbata mikononi. Nikaotama. Mtu akivuliwa nguo huotama.

"Wewe una kichaa?" nikamuuliza.

"Kwani waniogopa mimi?" akajibu. "Afichaye uchi hazai. Wahenga walisema hivyo au sio?"

"We nenda zako. Acha ujuba wako," nikamfokea kwa hamaki.

"Siku moja utaniaoa. Je, utaniogopa hivyo? Wajua nakupenda Mswahili. Utaniaoa siku moja. Siku moja utaniaoa."

Vumilia alinirudishia nguo zangu na kuniambia nizingatie aliyoniambia. Mimi nikidhani yalikuwa tu makeke ya ujana yaliyomuandisina kumtendesha alivyotenda. Bali kadiri muda ulivyopitandivyo Vumilia alivyoonekana anasalitika kwangu. Alikuwa akipenda lakini pendo lile kampa asiyejua wala kutaka kupendwa ama kupenda. Nilitumaini kwambandoto yake Vumilia ingekatika pale alipokwenda shule ya sekondari nami nikabaki na kisomo changu cha shule ya msingi. Zaidi sana nilidhani kwamba kuondoka kwangu Tanga kulizika kaburini ndoto yake hiyo Vumilia na kuifukia kabisa kabisa. Bali tamaa yake ilikuwa kama mtondoo; mtondoo haufi maji. Barua aliyoiandika iliithibitisha hilo:

Shule ya Upili Ilboru
S. L. P. 3014
ARUSHA, TANZANIA

Kwa Muhibu Kongowea,

Kwa nini muhibu umetoroka Tanga? Kwa nini? Ama umenitoroka mimi? Najua fika utaoa udhuru kwamba ulikimbia Tanga kujisalimisha. Utasema uliogopa tishio la yule mwenda wazimu, Selenani. Lakini mbona hukunifikiria? Mbona hata barua sipati? Falau sijui kupenda mbona hukunipa nafasi nikajifunza? Na mapenzi watu hujifunza chuo gani? Wewe ni

katili. Una moyo mitama. Nimejaribu kukupenda, kumbe hupendeki.

U mbali nani. Umejibaidi kama ardhi ilivyojibaidi na mbingu. Umejitanibu nami hata baada ya hau yako kuzungumiza na wazee wangu kuhusu ndoa yetu. Walikwishapatana kwamba tuane swahibu. Haidhuru sijakata tamaa. Mimi si mwendaugu. Nitakusubiri hadi utakapobaini faida ya suhuba uje tupigane pamba. Uliponiao sitaolewa asilan.

Ewe mkimbi, ulonikimbia
Mwengine siwezi, kumfikiria
Huba laazizi, ndiyo yangu nia

Mawazo yaniadhibu, na kukuwaza sichoki
Fikira zako muhibu, moyoni hazinitoki
Najua nawe ajabu, kunikosa hudhikiki

Wako mwendani,
Vumilia binti Abdalla.

Barua hizi mbili—ya mjombana ya Vumilia zilinifikirisha sana. Vumilia alikuwa katika kidato cha pili wakati huo. Angeweza kuendelea na masomo hadi chuo kikuu au aanze kufanya kazi baada ya kidato cha nne. Babake alikuwa diwani katika baraza la mji wa Tanga. Vumilia alikuwa msichana mzuri na mwema. Mshawasha wa kuridhiana na alilolitaka haukuwa mdogo. Bali nilipopima mambo kwenye mizani nikaona kuwa haihalisi kutegemea muungano wandoa baina ya msichana mwenye elimu kubwa na jadi kubeli kama alivyokuwa Vumilia, na mvulana kama mimi, hohehahe na mwenye upungufu wa nafasi ya hali na mkosefu wa elimu bora.

Baada ya siku chache nikajasiria kuwaandikia barua Mjomba Kitwana na Vumilia. Nikamwambia mjomba kuwa nilifurahia hangaio lake kuhusu hali yangu, lakini ndoa halikuwa suala lilonikaa sawa sawa katika akili yangu. Ndoa

hata imewashinda warukao kwa ndege na kwenda kwa mabenzi. Kwa Vumilia barua yangi ilikuwa shairi fupi lenye ubeti mmoja:

*Unanipenda sikani, huba lako Vumilia
Sina undani moyoni, siwezi kukuchukia
Ninataka walakini, hili wewe kuvazia
Mgomba changarweni, haupandwi ukamea*

Ingawa suala la ndoa halikunika sawasawa katika akili yanguchanga, liliniandama kama kivuli. Nakumbuka ilikuwa desturi ya Zawadi kwenda maziarani alikozikwa mchumba wake Rashid. Aliwahi kwenda huko mara nyingi sana na Amina. Siku moja alipitia kwangu chumbani wakati wa jioni na mafungu ya mchanga mkononi. Akanisihiti tuandamane pamoja. Tulipofika maziarani akayaweka mafungu hayo ya mchanga kwenye kaburi la Rashid. Akanyamaza kwa kitambo kirefu, machozi yamtoka kapakapa. Akakitoa kitambaa pochini na kuyafuta machozi. Zawadi akanishika mkono ghafla na kunielekeza upembe mwingine wa maziara, mbali sana na kaburi la Rashid. Hapo tukaketi kitako.

"Zilikuwa zimesalia siku tatu tu," alisema Zawadi.

"Baada ya hizo siku tatu ningeolewa. Halafu Rashid akanitupa mkono. Najua hayakuwa mapenzi yake. Mja hana khiari na liandikwalo ndilo liwalo. Lakini sikwamini kwamba amekufa. Kwamuda mrefu nimekuwa najiambia kuwa habari ya kufa kwake ni ndoto mbaya tu ambayo ingekwisha niamkapo. Lakini sasa nasadiki alikwenda. Chendachomavani hakina marejeo.

"Sikutaka kuolewa tena na mwingine. Nilidhani siku moja nitamsikia mtu abisha mlangoni, nifunguapo nipate ni Rashid. Sikutaka kuolewa na mwanamume yeyote mwingine. Lakini upweke umenizidia. Sidhani nitaendelea kuwa hivi nilivyo. Nataka kuolewa kama wanawake wengine niondokane na ukiwa na kitwea."

"Marahaba," nilitikia. "Kama wataka kuolewa vema. Hata mimi nilidhani ilifaa sana kwako kupata mume wa kukuoa. Pengine hawezi kuwa muungwana kama Rashid. Hakuna mtu anayelingana kabisa kwa hulka na mwingine. Lakini Mungu hamkosezi mja wake yote. Ingawa umemkosa Rashid utapewa mwingine pindi utakapo. Akosaye la mama hata la mbwa huanwa."

"Lakini wajua," alisema Zawadi, "shidailiyo poniki kwamba mwanamke anaweza kuvutika na mtu na kumdondokea lakini asiweze kujijasirisha kumwambia kuwa anampenda mtu huyo. Hiyo ndiyo dhiki yenyewe. Katika Afrika si kawaida mwanamke kumuuliza mwanamume kwanza mambo ya mahabana ndoa. Unamtamani mtu, ila huna uso wa kumkabili na kumwambia 'nakupenda'."

"Ee! wasemaje Zawadi, wasichana wa siku hizi ndio wenyewe huanzisha ngoma. Hawana haya," nikasema.

"Mimi nina haya," akajibu. "Hata nikimpenda mtu nashindwa kumwambia."

"Kwani umempenda mtu ukashindwa kumwambia?" nikamuuliza.

"Ndiyo," akajibu.

"Nani huyo?" nikauliza tena.

"Wewe. Nakupenda sana. Nataka unioe."

Nililighumiwa kwa muda. Nilipoangalia uso wa Zawadi nikaona kuwa hayakuwa masihara bali mazingatio. Niliona kuwa umri wangu wa miaka kumi na sita wakati huo haukutosha kunivumilisha masaibu yaliyomo katika lile baa litwalo ndoa. Aidha wazo la kumuoa mchumba wa rafiki yangu, ingawa rafiki huyu alikwishakufa zamani, lilinipa msito nikasita. Zawadi alikuwa msichana mzuri wa umbo na tabia. Haikuwa sahili kukataa katakata ombi lake. Nilitafuta kila njia ya kujinasua toka kwa mtego ulioninasa.

"Mimi sikufai wewe Zawadi," nilimwambia baada ya kuwaza kwa muda. "Nitizame uzuri. Umri wangu bado mdogo mno. Tena nilimpenda sana marehemu Rashid. Sitaki

iwe habari hapa ya paka akitoka panya hutawala."

"Hilo si neno," alinena Zawadi. "Mapenzi ni kama mgomba, popote hujotea."

"Lakini mgomba changaraweni haupandwi ukamea," nikasema. "Mimi naishi katika ndoto, wewe waishi duniani. Tunawezaje kufunga ndoa na kuishi pamoja?"

"Una maana gani?" akasaili.

"Na maana matumaini yangu ya mustakabali hayalingani na yako. Tunayo matamania tofauti."

"Vipi?" akauliza Zawadi.

"Haya, pengine sote twataka dunia iwe sayari salama na yenye kutamanisha sio? Lakini hebu tuone mathalan wewe unaupimaje ustawi na ustaarabu wa watu duniani?"

Zawadi akawaza kidogo.

"Hilo siwali rahisi," alisema mwishowe. "Balinitajiribu. Nilipokuwa chuoni Iregi, tulifunzwa kupima ustaarabu na ustawi kwa misingi ya maendeleo ya kisayansi. Kwa mfano dunia ikiwa na usafiri wa kasi kama vile ndege, meli na magari, huo ni ustaarabu. Eeh, magari yakiwa mengi na barabara kadhalika. Viwanda vikijengwa kwa wingi, hospitali ziwe nyingi na madaktari. Haya ndio maendeleo. Zikiwepo silaha madhubuti za kujihami dhidi ya maadui na jela za kutosha kuwafunga wahalifu wote. Basi haya na mambo ya sampuli hiyo ndivyo vigezo vya kupima ustawi na ustaarabu wa watu. Wewe waonaje?"

"Hapo ndipo tulipo na hitilafu," nikamwambia. "Mimi naupima ustawi na ustaarabu kwa vigezo au vipimo tofauti. Nataka mimi dunia isiyo na magonjwa wala daktari. Pasipokuwapo wendawazimu wala hospitali za wendawazimu; pasipokuwapo jela wala wenyewe wahalifu; pasipokuwapo maziara wala maiti — hapo ndipo penye ustawi na ustaarabu. Nataka dunia ambayo haina ustawi mkubwa katika sayansi na ufundi, ila ambayo mnaendeleo makubwa katika kuwa na utu wema. Maendeleo bora ni yale ya kutokuwapo adui wala silaha za kujihami, tajiri wala

maskini, wala m'baguano wowote wa kikabila, kirangi wala kilugha. Wakati ambapo usafiri utakuwa salama muradi mtu asife barabarani, majini au angani, si hoja kama mwendo ni wa pole au ni wa kasi. Haya yakija yakawa itakuwa kheri hiyo. Dunia ambayo hamna mwenyeji atakayesema 'mimi naugua'. Dunia ambayo hakutakuwa na kufuli mlangoni wala mwizi, dunia isiyokuwa na mayatima, wajane na wale waitwao 'wanaharamu'. Kila siku itakuwa siku *njema* katika dunia hiyo."

"Ni ndoto hiyo mpenzi. Haya matamania yako hayawezekani. Ni kama kujenga nyumba ya karata. Haiwezekani," alitoa kauli Zawadi.

"Na ndivyo na ndoa baina yetu," nikamwambia Zawadi pasi kificho. "Haiwezekani."

Ninakumbuka jinsi Zawadi alivyonitazama kwa mshangao. Tulipokuwa tukirudi Kisauni hakuzungumza sana. Mara moja mbili alinishika mkono ghafla kama aliypagawa pepo na kulia kwa shake.

Nilifahamu fika kuwa msimamo wangu usioteteleka ulimgusa Zawadi chembe cha moyo. Hanjamu yake kwangu haikuwa ndogo. Alitaka kuolewa na Rashid, Rashid akafa siku tatu kabla ya harusi. Maskini hakudiriki kuramba tamu na chungu ya ndoa yake na Rashid. Alipotaka kuolewa tena ombi lake likakataliwa. Nilikwishamuelekeza Zawadi msumari wa moto kwenye donda. Haidhuru moyo wangu ulikuwa jangwa kavu lisiloota mapenzi kwa mwanamke alaa kulihali. Iwapo hiyo ilikuwa kasoro kubwa katika tabia yangu basi ni kasoro ambayo sikuwahi kuiabikia penye siri wala dhahiri.

Sura ya Kumi na Mbili

Nilipoona kwamba akiba yangu ya pesa ilikuwa imetoshwa kwa masrufu na nauli ya kwenda bara, nilikuwa tayari kuondoka Mombasa. Bali sikuwa na habari kwamba ilinibidi kuondoka haraka kama nilivyoondoka.

Wapangaji kwa Emmanuel Mapinga tulikuwa wengi na choo kilikuwa kimoja. Na kama vyoo vingi vitumikavyo na idadi kubwa ya watu, choo kile kilijaa ukutani maandishi ya matusi yaliyoandikwa na waandishi mahiri wa "fasihi ya chooni." Kama mtu alichelewa kuamka basi ilimlazimu kusubiri kwa foleni kabla kwenda haja zote, ama ndogo au kubwa. Ndiposa nilizoea kudamka mapema ilimuradi isinipate cheleo.

Basi siku moja alfajiri nipojihimu mapema kwenda msalani, niliona kioja. Nilikutana na Mzee Otieno jirani yangu akitoka msalani. Akaniambia kwamba alipotoka nyumbani kwake aliwaona watu wawili wanaotoka msalani pamoja. Alipomulika tochi, akamwona Bakari mwanawe Mjomba Salim. Hakuweza kumtambua mtu yule wa pili. Walipoona mwangaza wa tochi, walikimbia kasi sana na kutoweke. Lakini Mzee Otieno hakuona haja ya kupiga kamsa, sijui kwa nini.

Baada ya mazungumzo yangu na Mzee Otieno nikaingia msalani. Ndani mlikuwa bado na giza totoro. Nikawasha kijiti cha kiberiti ili kuona lilipo lindi la choo hicho. Ghafla macho yangu yakatua kwenye maandishi makubwa yaliyokuwayameandikwa vibaya vibaya kwachakinyekundu karibuni.

*Kongoweya wewe ndiye ulinihariyiya bahati yangu,
ulipokimbilia Mwambasa ulifikili sitokupata. Nitaakuwa. Niko
apa mjini. S.M.*

Nilishtuka hadi ya kushtuka. S.M.? Huyu siyo Selemani Mapunda, jitu jahili lililonililia ngoa tangu tulipokuwa shuleni Tanga? Kwani azma yake ya kunifisha haikufikia? Nami nilimharibia bahati yake vipi? Wayowayo likaniingia. Na katika hali hiyo ya wasiwasi nikakumbuka maneno niliyoyasikia nikiwa Tanga School. Ilisemekana kwamba Selemani alipoona masomo yanamwendea tengе alikwenda kwa mpiga ramlі kuaguliwa. Akaambiwa huko kuwa bahati yake masomoni kapokonywa na yule mwanafunzi waliyeketi pamoja kwenye dawati, yaani mimi. Aliambiwa kuwa mimi ndiye niliyefanya asielewe masomo. Basi kumbe tangu hapo ikawa ndio mwao. Hilo ndilo lililokuwa kisa na maana ya kuambiwa nilimharibia bahati licha ya kutoa taarifa ya uhalifu wake kwa polisi iliyosababisha kufungwa kwake.

Kutwa hiyo hiyo nilikuwa nimeagizwa kuchora mchoro katika hoteli moja itwayo *Kiulini*. Nilitaifika mno hata nikaona vigumu kwenda. Lakini mwenye hoteli alikuja mwenyewe nyumbani alipoona nimelimatia kwenda, na kunishi sana nimchorree kama tulivyoagana. Na maadam alikwishanilipa tayari sikuwa na budi kusalimu amri. Tukaingia garini mwake hadi barabara ya *Haile Selassie* ilipokuwa hoteli yake.

Niliposhika brashi yangu na kuanza kuchora ukutani katika hoteli hiyo nilitibari kwa uzito. Je! nimebeua sudi kwa kukawilia Mombasa sana kwa kujifikiria nimetononoka kiasi, badala ya kwenda bara mara moja? Je! nigure Mombasa nende bara kubahatisha alipo mwanamume yule aliyesababisha kuwapo kwangu?

Muradimawazo yalinitafiri. Nilijisikia mnyongena dhalili. Kutahamaki watu walikuwa wameujaza ukumbi wa hoteli kuutazama mchoro wangu. Nilipogeuka nyuma nilionanyuso tele zilizotoka macho pima kuutizama mchoro ule. Wengine walipiga miluzi kwa mshangao; wengine walifungua vinywa wazi na kutikisa vichwa; wengine walinong'onezana kwa adabu na staha. Usanii mzuri haukosi jazba yake!

Ndiposa nilipomwona mtu mmoja aliyekuwa amekazia mchoro macho, pengine kwa makini zaidi ya wengine wote. Alikuwa haoni mchoraji, aliona mchoro tu. Mchoro wenyewe ulikuwa haujakamilika bado. Nilikuwa nimemchora mwanamke aliyekuwa anamnyonyesha ziwa mtoto wake mchanga. Nilikuwa sijawapa macho masikio na mambo mengine mawili matatu. Sikundealea tena baada ya kugeuka nyuma. Mji wa Mombasa ukawa si salama tena kwangu.

Macho yangu yalipokutana na ya mtu yule aligutuka hata kunishinda nilivyogutuka mimi. Karibu naye alikuwa binamu yangu Bakari. Wakaupata upenyuna kuumwaya wote wawili. Alikuwa Selemani! Mtu huyo alikuwa Selemani Mapunda. Niliemewa na kupigwa na kibuhuti. Hayawi hayawi huwa.

Mkutano wangu na Selemani mjini Mombasa kwangu mimi ulikuwa ajabu akidi. Katika maisha ya mja kuna wakati kunapozuka vioja vya kweli lakini ambavyo ni vigumu kusadikika hata kuliko visa vipatikanavyo katika vitabu vya kubuni na ngano za wazee.

Siku hiyo nadhani Selemani alichelea kuwa ningepiga kamsa atiwe mbaroni mara moja. Alikimbia kasi sana pamoja na Bakari wakavuka barabara ya *Haile Selassie*, nusra wapigwe dafrau na gari. Wakatokomea nyuma ya jengo moja kubwa. Selemani nakumbuka alikuwa kavalia chepeo kichwani, shati jekundu la mikono mifupi na suruali ndefu nyeusi pi iliyompwawa.

Nilipomwona akili ziliniduru. Niliduwa kama ambaye amepigwa na baridi shadidi ghafla. Brashi iliyokuwa katika mkono wangu wa yamani ikaanguka na kutapanya rangi kiholela sakafuni, vitini, mezani na ukutani.

Nilijuzu kuuhama mji wa Mombasa haraka iwezekanavyo; lau sivyo nikijue kilichomfanya sangara kuchomwa moto. Tendo la kuhama au kugura huelezwa na wataalamu kuwa badiliko la muda au la kudumu la makazi ya mtu. Wao huitikadi kuwa kugura hutokana na kupima uzuri na ubaya wa mahali panapohamwa na panapohamiwa.

Ikiwa ndivyo basi mimi sikubaliani sana na wataalamu hao. Uzuri na ubaya wa mahali? Binafsi yangu sidhani kuna mahali pabaya au mahali pazuri. Kwangu mimi mtu ndiye awezaye kuwa mbaya au mwema sio mahali. Waweza kupakimbia mahali upapendapo kwa sababu ya mtu mbaya au wawili watatu wasiokupenda na wanaokukalia mguu wa kausha katika mambo uyatakayo.

Husuda ya mkazamjomba na kufidhulika kwake Selemani kulinigurisha toka Tanga nilikozaliwa. Kabla ya mji wa Selemani mambo yangu Mombasa yalikuwa yametengemaa kiasi. Lakini sasa alikuwa kaja na kufanya urafiki na binamu yangu Bakari. Maisha yangu yalikuwa hatarini. Ulaghai wa mpiga raml, kisasi, na bangi ndizo dira zilizomuandisi Selemani. Je, kumwita punguani kungekuwa kutia mambo chumvi mno? Wengi walimwita hivyo kwa vitendo vyake vya kichakaramu. Sasa Mombasa kukawa hakukaliki. Aidha nilikuwa tayari kuondoka kwenda bara kumtafuta babangu kama yupo. Haikosi vitisho dhidi ya maisha yangu vilichochea tu hima katika azma yangu ya kwenda bara.

Mchoro ule hotelini sikumaliza kamwe kuuchora. Nilizitoa hela mfukoni nikampa mwenye hoteli amtafute msanii mwingine. Zikampanda za kwaomwenye hoteli, nami katika hali huyo niliyokuwamo nikawa sijali wala sibali. Nikabeba ala zangu za uchoraji na kwenda zangu moja kwa moja hadi Kisauni. Nikafunganya hima kwa ajili ya safari.

Amina na Zawadi waligutushwa sana na uamuzi wangu wa ghafla wa kuondoka Mombasa. Sikuwambia katu sababu ya kugura kwangu. Wakanisindikiza hadi kituo cha gari moshi magharibi ya kutwa hiyo. Niliingia katika behewa ya daraja ya tatu au *third class*. Punde kikalia king'ora. Amina na Zawadi wakanipungia mikono. Zawadi akatoa kitambaa pochini na kufuta machozi yaliyokuwa yanamtoka njia mbili mbili. Sikuweza kujizua kufikicha macho kwa mwasho wa

machozi yaliyonilengalenga. Magurudumu ya treni yakaanza kuumana na reli. Safari ilikuwa tayari imeanza. Ilikuwa tarehe 8 Januari 1974 nilipotoka Mombasa.

Safari ya treni katika mabehewa ya daraja la tatu — mabehewa yaliyotengewa makabwela kama mimi — ina thakili tele. Lakini humo ndimo nilimojikuta maana mtu hujikuna ajipatapo. Kulipoanuka keshoye tulikuwa tumefika katika jiji la Nairobi. Nikashinda kwenye stesheni mchana kutwa. Magharibi ilipofika nikaingia gari moshi liendalo sehemu za Malaba katika mpaka wa Kenya na Uganda. Likajikokota kama konokono. Tulifika mji wa Eldoret katika Wilaya ya Uasin Gishu usiku wa manane. Hapo nikashukana mzigo wangu. Nikaelekezwa na bi-kizee mmoja kunako kituo cha magari ambako ningepata gari la kwenda Kitale kwa vile treni ya abiria hiyo ilikuwa haifiki Kitale. Baridi ya bara ikanidhikisha si haba. Nilitetemeka sana na ngozi kutoka vimbimbi. Katika kituo cha magari hapakuwa na isimu ya gari hata moja. Ilibidi kuotama katika veranda moja ya duka mpaka mapambazuko yabishe. Lilipokuja gari la kwanza matatu aina ya *peugeot 504*, miguu na mikono yangu ilikuwa imekufa ganzi. Nikaingiangidani, ingawa halikuondoka haraka ila mpaka abiria walipojaa, hata wengine wakalazimika kusimama kwa kukosa viti. Kuna msemu Kenya kuwa "matatu haijai," nami nilishuhudia jitihada za kondakta wa matatu hiyo kuyakinisha msemu huo.

Tulifika Kitale kama saa tatu u nusu hivi asubuhi, mji ambao nikiusikia tu kwa miaka mingi tangu nilipotajiwa mara ya kwanza huko Tanga. Jua lilikuwa limechomoza kiasi. Lakini nilihisi baridi sana kwa kutokuzoea hali ya hewa hiyo mpya. Kuna tofauti sana baina ya hali ya hewa pwani na ya bara. Pwani kuna hari iliyokithiri, ilhali bara kuna baridi shadidi. Hiyo pia ni shani ya maumbile ambayo mja hana budi kuiajabia.

Nilipofika Kitale tumaini la kumpata babangu lilikuwa kubwa. Bi Rahma alikwishaniambia kuwa alikuwa akiishi

vitongojini mwa mji huo, mahali paitwapo Makutano kwa Ngozi; na kwamba jina lake lilikuwa Juma Mukosi. Lakini watu niliowauliza mjini kama wamjua mtu kwa jina hilo walisema hawamjui. Nikaingia na hofu siku hiyo yangu ya kwanza Kitale. Nilianza kuhisi kisulisuli. Nikadhani pengine nilisulika kwa sababu ya njaa. Nikaingia katika mkahawa mmoja ulioitwa *Sidiakhala*, nao ulikuwa na jeshi kubwa la nzi. Hadimu wa pale alikuwa mbilikimo mmoja aliyetutumka misuli kidarini. Nikamwomba aniletee chai ya mkandaa. Nilipomwambia kuwa nilitaka "chai ya mkandaa," ilibidi kufafanua nilichomaanisha ilimuradi ajue nilichokitaka. Mkahawa ulikuwa umejaa sisisi wateja waliokuja kusebeha asubuhi hiyo. Mazungumzo baina ya wateja yalikuwa yamepamba moto. Miongoni mwao alikuwapo mama mmoja Mwafrika mwenye jirim la kiboko aliyebugia andazi kwa chai haraka haraka. Alikuwa kaelekeana na msichana mmoja suriama aliyekuwa akinywa soda aina ya *cocacola* huku akisoma kitabu. Nilipotundua uzuri nikaona kuwa kitabu hicho kilikuwa diwani ya Amuj Isokum ya *Sauti ya Bara* ambayo nilikuwa na nakala yake mkobani. Nilibaini baadaye kuwa hawa wawili walikuwa mtu na mamake.

"Kumbe wewe unakulanga chai ya stringi?" yule hadimu aliniuliza. "Na una Kiswahili mzuri, yaani umeishiko Mombasa ana nini?"

"Nimetoka Mombasa," nikamjibu.

"Yaani Mombasa ni kwenu?"

"Lal! kwetu ni Tanga, kule Tanzania."

"Ohoo! unajua sisi watu wa para hatuchui Kiswahili kama watu wa pwani. Lakini sisi si watu wapaya. Kama ningekuwa nimeendako Mombasa ningechiona kama khale khatoto kha jirani yangu. Watu wanaojua Kiswahili wanajiringanga sana."

Hadimu alipokuwa akiporomosha hamrere hamrere zake, yule bibi na bintye waligeuka na kuniangazia macho. Vivazi walivyoyivaa vilionyesha dhahiri kuwa walikuwa wenye

nafasi ya hali. Pengine mkahawa huo haukuwafaa kabisa. Ilikuwa sawa na ajabu ya mzoea farasi kupanda punda.

Katika mkahawa huo, kilizungumzwa Kiswahili kilichokuwa na makosa chungu nzima. Mwanzo nikidhani lugha niliyoisikia ilikuwa tu na mshabahamshabaha na Kiswahili, kumbendivyo kisemwavyo haswa Kiswahilijaniibu hizi. Ni Kiswahili chenye makosa yaliyozeleka hadi ya kuwa anayeyafanya hajisikii kama ambaye kakiuka kanuni ya ufasaha wa kusema na sarufi ya lugha. Kilikuwa Kiswahili kilicholemaa na kulemazwa na watu waliopenda kutii kanuni za Kiingereza — kwa waliokijua — na lugha zao wenyewe, ila haukuwapiga mshipa kila walipokisongoa Kiswahili. Aghalabu kuzingatia kaida za matumizi sahihi ya Kiswahili, hakukuwashughulisha wenyeji wa janibu hizi. Kiswahili ni lugha iliyostahili kukiukwa sheria zake kila wakati. Ufasaha wa kuandika na kuzungumza katika lugha ya Kiswahili haukutiliwa mkazo, ulikuwa si chochote si lolote. Watu maneno yanawatoka kiholela tu kwa matamshi mabovu na sarufi yenye kasoro. Kwa mtu ashiki wa Kiswahili aliyezaliwa na kulelewa Uswahilini kama mimi haikuwa rahisi kujizua kukureka moyoni. Mtu hujisikiaje lugha yake aipendayo inaposemwa na kuandikwa vibaya?

Kilimijia kichefuchefu ghafla nikatapika pale mkahawani. Matapiko yakazagaa sakafuni na mezani. Harufu ya kukirihika hanikiza kote kote. Mandhari ya kuchukiza, hasa mtu alapo. Wateja wengine wakatoka hata kabla ya kuletewa vyakula walivyoagiza. Wengine walipofika mlango ni wakachungulia ndani, walienda zao walipoona matapishi. Waliokuwa wakila na kunywa walilipa pesa kwenye kaunta wakaviacha vyakula na vinywaji vyao, wakatoka. Kufumba na kufumbua mkahawa ulikuwa hauna wateja, licha ya mimi na yule bibimwenye jirim la kiboko. Soda aliyokuwa akinywa bintiye ilikuwa tu pale mezani, haijamalizwa chupani. Mwenyewe msichana yule suriama alikuwa baadhi ya wale waliotoka hima hima pindi nilipoanza kutapika. Akenda

kuketi kwenye gari lao aina ya peugeot 404 pick-up. Gari kama hilo lilifaa sana kwa mkulima kuchukulia mazao yake sokoni. Mama huyo aliyebacki, alinitumbulia macho kwa imani na makini.

Akaamka alipokuwa ameketi na kuja kupangusa matapishi yangu kwa kitambaa chake mwenyewe. Isitoshe, akanilipia pesa za staffahi hiyo. Yule mama alinionea imani sana. Pa mbaya wako na mzuri hakosi.

"Ulisema kwenu ni Tanzania?" akaniuliza.

"Naam," nikaginiza.

"Na huku umekuja kwa nani?"

"Nimekuja kwa bwana mmoja aitwae Juma Mukosi."

"Juma Mukosi?"

"Ndiyo. Niliambiwa anaishi Makutano kwa Ngozi, karibu na vilima vya Cherang'ani. Ni mkulima."

"Ati Juma Mukosi? Huyosijawahi kumsikia. Mimi naishi huko huko Makutano kwa Ngozi, lakini hamna mtu aitwae Juma Mukosi mwanangu."

Yule mama aliposema vile tamaa yangu ya kumpata babangu ilikatika. Nilipomwambia kuwa sikumjua mtu mwingine sehemu hizo wala mji wa Kitale siujui, huyo mama akaniambia nisitie wasiwasi. Akaniambia kuwa jambo muhimu wakati huo lilikuwa kupata matibabu, maana hali yangu ilikuwa taabani.

Nilikuwa mnyonge kweli kweli. Ilikuwa vigumu hata kutembea. Yule mama mwenye huruma akanishikilia nisiangukenitembeapo, akanipeleka palipokuwana gari lake. Akamwambia bintiye afungue mlango wa mbele wa gari. "Mama huyu mtu unampeleka wapi?" akauliza bintiye.

"Alice please shut up!" alifoka mama mtu.

Lakini Alice alionekana amekirihika sana na kuwako kwangu. Hakutaka ningie katika gari lao. Akafungua mlango na kunipisha ningie. Akatema mate. Alikuwa bado na ile diwani ya *Sauti ya Bara* mkononi. Mamake akaingilia mlango wa dereva na kuwasha gari moto. Alice alidinda kuingia.

"Ukienda na huyu mtu mimi siendi," alikuli. "I am not going with you."

"Can you stop that nonsense! Huoni kuwa huyu mtu ni mgonjwa. Ingia ndani umshikilie tumpeleke hospitalini," akaamuru mama mtu.

Alice akasalimu amri shingo upande. Ninakumbuka bayana mguso wa mikono yake laini katika mwili wangu uliokuwa na hari na harara ya maradhi. Nadhani kwake Alice, kazi ya kunishikilia hivyo aliyopewana mamake, aliona sawa na kukamua simba au nyati maziwa.

Nilipelekwa hadi hospitali ya Wilaya palepale Kitale mjini. Tulikuta foleni ndefu ya wagonjwa wa kila aina. Bali hatukusubiri kwenye foleni. Mama yule alipita nami moja kwa moja hadi chumba cha daktari. Kwa namna walivyoamkuana na daktari aliyekuwa kavaa sare nyeupe, nilitanabahi kuwa wakijua. Baada ya kunipima, daktari yule akasema kuwa nilikuwa na homa kali ya malaria, lakini ningepata afueni karibuni. Akanidunga sindano mbili na kunipa vidonge kadha vya kumeza.

Baada ya kupata tiba mwanamke huyo mhisani alinitembeza mpaka garini. Bintiye tuliye kuwa tumemwacha garini tulipoingia hospitalini, alihamaki sana aliponiona ninarudishwa mle garini. Kwa lugha ya Kiingereza, alimsihi sana mamake anitupilie mbali. Nadhani alifikiria kwamba sikuelewa Kiingereza walau neno moja. Ni kweli sijadiriki kukijua Kiingereza mno kiasi cha kuweza kuitwa bingwa, wala haijawahi kuwa nia yangu kukijua Kiingereza zaidi ya kile cha wastani. Lakini Alice alikuwa kakosea sana kudhani kwamba aliyoyasema yalinifutu. Mamake alimnyaka kibao usoni na kumfinya sikio kwa hasira. Alice akapiga unyende mkubwa. Mamake akaweka gari moto tukaondoka.

Tulielekea Kitale Mashariki, mahali paitwapo Makutano kwa Ngozi. Makutano kwa Ngozi ni eneo lililopo katikati ya safu ya vilima vya Cherang'ani na mji wa Kitale. Hapo ndipo

waliposakini mtu na mamake. Hapo tena ndipo aliponiambia Bi Rahma nilipokuwa Tanga, kwamba babangu alikuwapo. Lakini tulipokuwa tukienda sikuwa na matumaini makubwa tena ya kumpata babangu, haswa baada ya mamake Alice kusema kuwa hapana mtu ajulikanaye kwa jina la Juma Mukosi. Lakini mwenyewe mama huyo alikuwa radhi kunipokea na kunikirimia. Alice alilia kwa shaka safarinzima. Alikuwa msichana wa umri wa miaka takriban kumi na minane hivi. Mamake alimkemea sana huku Alice yualia pasipo kikomo. Langu lilikuwa jicho tu. Adabu njema haikuniruhusu kujitia kati katika utesi uliozuka baina ya mamana bintiye. Uungwana sio kujishengsha katika mambo ya watu wengine.

Tulipokuwa safarini kuelekea Makutano kwa Ngozi, yule mama hakunidadisi dadi sana. Aliniambia jina lake ni Mercy Macdonald. Nikamwambia langu. Akanielezea kuwa zamani alikuwa muuguzi katika sehemu nyingi. Madaktari wote katika hospitali ya wilaya wakimjua, ndiposa sikulazimika kutunga foleni kama wagonjwa wengine aliponi peleka huko. Aliwahi kufanya kazi Uganda katika hospitali ya Mulago mjini Kampala; na pia mjini Dar es Salaam katika hospitali ya Muhimbili.

"Nilipenda Dar es Salaam sana," aliniambia. "Nilikuwa nikiishi katika mtaa wa Buguruni. Ilikuwa zamani sana. Bado natamani kile Kiswahili safi kilichozungumzwa Dar. Na watu walikuwa na fadhili sana. Siku moja mijizi ilinivamia nyumbani na kuniibia kila kitu. Jirani wakanichangia hela kuniauni. Sitoisahau hisani ya Watanзания hao. Nikajifunza funzo; ukipokea msaada, kuwa tayari kutoa maana kutoa ni kikoa." Bi Mercy alikuwa na lugha fasaha ajabu.

Tulipofika katika eneo la Makutano kwa Ngozi, nikaona kuwa watu aghalabu walikuwa na mashamba maddal basari. Mwenyewe Bi Mercy MacDonald alikuwa na pandikizi la shamba lililozidi ekari elfu moja. Alikuwa nang'ombe, mbuzi,

kondoo, nguruwe na farasi licha ya ekari nyingi zilizokuwa na mibuni, michai, pareto, mikangaja, mitufaha, midoriani, minanasi na mimea na matunda ya kila nui.

Tulipoacha barabara kuu tuliingia kwenye baraste iliyoelekea lango la vyuma vilivyopachanapachana. Lango likafunguliwa na bawabu mmoja mrefu mweusi aliyekuwa na kigongo mkononi. Tukaelekeana na kasri moja kubwa—kasri lililokuwa la fahari ya ajabu. Lilikuwa na paa la vigae na kuta za saruji zilizopakwa rangi nyeupe na mraba mweusi sehemu za chini. Lilikuwa na vioo madirishani na mapazia ya rangi samawati. Waama, lilikuwa kasri taanusi na lenye kutamanisha sana.

Nililazwa kitandani punde tu nilipoingia nyumbani muradinipate pumziko. Chumba nilicholazwalandani kilikuwa na harufu iliyonukia vizuri sana. Mto niliulalia ulikuwa na maki mapana nao ulikuwa laini. Nikatamani siku ambayo maisha yangekuwa laini kama mto ule. Maisha kwa kawaida ni magumu zaidi ya kifuu cha nazi. Nilisadiki kwamba maisha ni kifuu kitupu kwa jinsi yalivyoniendea kombo. Hamna jambo lililoninyokea. Usingizi ukanivamia ghafla nikalala unono.

Niliugua uguo' na kuuguzwa kwa fadhili na Bi Mercy kwa juma moja mfululizo. Bi Mercy alikuwa na uzoefu mwingi wa uuguzi. Alikuwa na moyo kadhalika. Lakini bintiye aliungulika ndani kwa ndani kwa kuniona katika kasri lao lililotukuka. Aliona bora ningeishi katika mabanda walimoishi watenda kazi fukara kama mimi. Aliona kumfadhili mtu baidia kama alivyofanya mama mtu ni kilele cha uchakaramu. Pindi kwa pindi Alice alilingia chumbani nilimokuwa nimelazwa na kunitazama kwa jicho la hasama. Kisha akasonya kwa dharau na kutoka hima huku aufunga mlango wa chumba kwa hasira za mkizi.

Alice alikuwa mwanafunzi katika shule ya kutwa ya upili ya Suwerwa. Alikuwa katika kidato cha nne. Alikuwa miongoni mwa wale watahiniwa waliongojea kutahiniwa

katika mthani wa kitaifa mwaka huo wa 1974. Bi Mercy alikuwa na rajua kuwa bintiye angeupita mthani. Lakini hofu yake ilikuwa kwamba, Alice hakujua Kiswahili barabara wala somo hilo hakulipenda kamwe. Muradi Alice alikuwa kalemaa mno upande wa somo la Kiswahili hasa kipengee chake cha ushairi, ingawa alikuwa mwepesi wa kuelewa na masomo mengine.

Siha yangu ilipokuwa nzuri kidogo Bi Mercy akanipa hiari ya kurudi kwetu Tanga au kuendelea kuishi kwake kumsaidia kazi huku nikiulizaulizia kuwepo kwa Bwana Juma Mukosi. Sikumwambia lolote kuhusu uhusiano wangu na mwanamume huyo ambaye nikimsikia tu tangu hapo, wala sikuwa nimewahi kumwona. Bi Mercy alikuwa tayari kabisa kunipa hela za nauli na masrufu nirudi Tanga kama ningetaka. Nikachagua kubaki.

Bi Mercy akanipa kazi, lakini nyepesi si ya sulubu. Kazi yangu ikawa kufagia majani kiamboni, kufyekanyasi, kapalilia na kunyunyuzia maua kwenye bustani na kulengeta ua. Mshahara wangu ulikuwa shilingi mia moja ishirini kwa mwezi. Tena nilipata wasaa wa kutosha kutunga mashairi na hadithi wakati wa mapumziko, sikwambii kusawiri michoro.

Nilipomwomba Bi Mercy ruhusa ya kwenda kuishi katika mabanda walimoishi watenda kazi wenzangu — vijakazi na watwana — Bi Mercy hakuwa radhi kunikubalia. Aliniona kama mwanawe kindakindaki. Nikawa nala na kulala katika kasri hilo lenye fahari na jaha. Chumba nilicholazwa nilipoletwa humo kikawa kama ndicho changu. Lakini nilijua kuwa nisingekuwa hapo kwa muda mrefu maana kuishi hapo kulikuwa kinyume na mapenzi yangu.

Nikaona kuwa kusema kuwa matajiri wote wanao uyabisi wa moyo, wala hawana hata chembe ya utu wema, ni kukimbia hukumu yenye utovu wa uadilifu.

Sura ya Kumi na Tatu

Hofu yangu dhidi ya jinsia ya kike haikutindika hata nilipoishi katika kasri la Bi Mercy MacDonald. Bi Mercy alinizuiliza kabisa kwenda kuishi na watendakazi wenzangu katika mabanda nilimostahili kuishi. Hofu yangu hiyo kuwaelekea wanawake ilinipa ari ya kutafuta rai ya kumpembeja apembejeke nisipate.

Nadhani Alice aliniona kama matapishi machoni pake, mpaka alipogundua kuwa kumbe nilikuwa mtu mwenye moyo mweupe na vipawa adimu. Siku moja alipoingia chumbani mwangu akakuta nachora mchoro, alishangazwa sana na usanii wangu. Akaniomba nimchore picha. Nikamwambia aketi ilimuradi nimchore. Akaketi kwa saa tatu mtawaliao nami nimekakanika kumchora kwa penseli aina ya 4B na 6B nilizokuwa nazo. Tokeo likawa mchoro mufti ambao alipoutazama Alice, aliungama kuwa ndivyo wajiji wake ulivyokuwa. Mama mtu alipouona mchoro wa bintiye, alitaka pia kuchorwa. Nikamwomba picha yake niliyoitegemea kumchora. Michoro yote miwili, yaani ya Alice na ya mama, iliwekwa katika fremu na kutundikwa katika ukuta wa ufingani. Kila aliyeiona alimkana kushangaa kama kweli ilikuwa kazi ya mkono wa binadamu.

Niliendelea kutunga mashairi na kuyapeleka magazetini. Mengi yalitokea humo na kusomwa na wapenzi wa mashairi ya Kiswahili. Hamna nakala ya Jumamosi na Jumapili ya magazeti ya *Baraza* na *Taifa Leo* iliyonifutu. Humo ndimo yalimochapishwa hayo mashairi. Kwa habari ya kipawa changu cha utunzi pia, Alice ndiye aliyekuwa wa kwanza kung'amua kwamba ninacho. Alitoka shuleni siku moja akanikuta ninapalilia maua. Akaniuliza,

"Kumbe wewe ni mshairi?"

"Kwa nini?" nikamuuliza.

"Mwalimu wetu wa Kiswahili ametusomea shairi moja zuri kutoka kwa gazeti la *Baraza*. Aliposoma jina la mshairi nikakuta ni lako, yaani Kongowea Mswahili. Hata anwani zilizoko hapo ni zako. Umeandika S. L. P. 1091, Makutano kwa Ngozi. Mwalimu ameshangazwa sana kuona kuwa pana mshairi hodari hivi sehemu hizi. Haamini. Ameuliza kama kuna yeyote darasani anayemjua mtunzi huyo, nikasema mimi namjua. Akasema kwamba anataka aonane nawe."

"Ataka kuonana nami?"

"Eeh! ataka kukuona. Anasema utunzi wako ni wa hali ya juu sana. Lo! kumbe wewe ni *genius*. Sikujua."

"Mimi naogelea tu kwenye kidimbwi, bahari ya utunzi bado siwezi," nikamwambia.

"Hapana wewe ni bingwa. Hata utanisaidia kuchambua ile diwani ya Amuj Isokum."

"*Sauti ya Bara?*"

"*Yes that one*. Mashairi yamo humo magumu sana."

Kwa hakika mashairi yalimpa Alice homa ya namna fulani kila alipokumbana nayo. Lakini bado ungemwona daima kabeba kitabu cha mashairi.

Nilisita kidogo kukubali wito wa Alice wa kumsaidia kuhakiki tungo za Amuj Isokum. Diwani yake ya *Sauti ya Bara* nilikwishaisoma tangunilipojua kusoma na kuandika. Niliujua kinyumenyume na kimbelebele. Nikitembea nayo tangu hapo kama tasbihi. Lakini nilijirahisi mno. Nilipofikiria kitembo changu cha elimu niliona sikufaa kwa vyovyote kumsaidia Alice. Pengine yeye ndiye angalinisaidia.

Tulipokutana na mwalimu wake wa Kiswahili Bi Nambuye Pilipili, nikabaini kuwa mashairi yangu yalikuwa yameliweka jina langu katika safu ya washairi mahiri. Alinisifia sana mashairi yangu ambayo alisema alikuwa akiyafuatilia sana magazetini. Kulingana na maoni yake, mbinu ya kalamu yangu ilikaribiana sana na ile ya Amuj Isokum, mtunzi aliyestahiwa sana. Lakini hamnamtu aliyejua asili yake mtunzi huyo, maana haikuelezwa popote katika

diwani hiyo. Bi Nambuye akaniomba nende shuleni kwao nikazungumzie wanafunzi kuhusu masuala yoyote yahasuyo au ushairi ama Kiswahili kwa jumla. Nikamwambia hilo lilikuwa jambo gumu, lakini nilipaswa kupewa wakati wa kulikadiria.

Ulikuwa wakati huo ambapo shairi langu lilipata nafasi ya kwanza katika mashindano ya utunzi wa mashairi nchini Kenya. Lilikuwa shairi fupi lenye beti nne nililoliita "m'bgwano", nalo nimelihifadhi mpaka leo. Nilipelekewa zawadi ya shilingi elfu mbili kwa utungo huo, uliokuwa kama ifuatavyo:

Wauliza mitokako, wakutakiani?
Usuli wangu uliko, utakufuani?
Nawe kabila lako, litanipa nini?

Wapenda kabila lako, jengine huoni
Kuuvathamini ni mwiko, wa ughaibuni
Na huo mavenendo wako, utazua zani

Ngozi yangu wakagua, rangi kubaini
Nami sikuichagua, kanipa Manani
Wataka kumbagua, kwa sababu gani?

Mimi nawe tutokako, ni pamwe fulani
Asili yetu iliko, shamba la Edeni
Basi uwache matuko, ubaguzi wani?

Niliteremea kwa ajili ya ushindi wangu huo. Baada ya hapo haikuwa rahisi kutoa udhuru wowote wa kutomsaidia Alice kuchambua mashairi wala kutohutubia wanafunzi wa shule ya upili ya Suwerwa.

Bi Mercy aliamua kuniongezea ujira hadi shilingi mia mbili hamsini. Nilifanya kazi yangu ya nadhafa mchana. Halafu wakati wa magharibi, nilikaa saa nyingi ukumbini

nikijadiliana na Alice juu ya mashairi. Nadhani sikujua vipengele vingi sana kuhusu ushairi, lakini Alice aliona kana kwamba nilimfaa kwa mafao makubwa.

Usiku mmoja nilibaki mimi na Alice tu katika nyumba yao. Mamake alikuwa kenda safari. Alice akasema kuwa alitaka tukalichambue shairi moja katika chumba chake, nikadinda. Nikenda chumbani mwangu kulala. Nikaingia moja kwa moja kitandani pasipo kuzivua nguo zangu. Nilikuwa nimechoka tiki kwa hamkani za mchana. Kisha nikasikia mtu abisha mlango wa chumba. Taa ya umeme ilikuwabado yamwaya mwanga chumbani. Mlango nilikuwa nimeushindika tu, sikuukomelea. Ghafla akaingia ndani Alice, kavalia kirinda tu wala sidiria hakuwa nayo. Nilishtuka. Moyo ukatuta kwa fazaa na mishemishe.

"Alaa! Alice humu wataka nini sasa hivi?" nikamuuliza kwa hamaki na shuku.

"Nataka tuzungumze," akajibu. "Nataka kusema *sorry* sana. Tangu nilipokuona mara ya kwanza mle mkahawani nilikuchukia. Kila nilipokuona damu ilinichachawa."

"Kwa nini?" nikamuuliza.

"Sijui," akasema. "Nilikuona kama *rubbish*. Lakini sasa nakupenda. *Seriously*."

"Basi nenda kalale chumbani mwako," nikamwambia.

"Peke yangu? Naogopa," akajibu. "Sijisikii kulala huko. Naogopa. Sijui naogopa nini," akasema.

"Hata mimi naogopa, ila mimi najua niogopacho."

"Waogopa nini?" akauliza.

"Nakuogopa wewe," nikamwambia kwa mazingatio.

Punde si punde, Alice aliyekuwa kasimama karibu na mlango alikuja kuketichani mwa kitanda changuna kujaribu kunipapasa. Nikanyanyuka pole pole na kuondoka chumbani kama ambaye naenda msalini. Nikafungua aste aste mlango mmoja baada ya mwingine na kutoka katika kasri lile lenye haiba. Nikaenda mpaka kwenye banda la John Amon, mchungaji wa ng'ombe wa Bi Mercy MacDonald. Nikabisha

na kuomba mahali pa kulala. Tangu hapo niliendelea kuishi na huyo mchungaji hata baada ya Bi Mercy kurejea toka safarini, licha ya kushiwa sana na mama mtu nirudi kasirini. Sitapiki nyongo nikarudi kuiramba tena kama kelbu afanyavyo.

Alice alikuwa na ukavu wa uso sihaba. Alinisuika kwa kutokuwa kwangu kama wanaume wengine. Aidha hakukoma kunjia nimpe msaada kila shairi lilipomtanza. Lakini nilitika kuwa haifai mtu kutenda jambo tu maadam wengine hulitenda aghalabu. Sikutaka kuwa bendera inayofuata tu upepo, hata upepo wa nakama. Hatimaye Alice alisadikishwa kuwa ingawa nilikuwa radhi kumuaumi, lakini mahusiano yetu hayakupaswa kutoka nje ya mipaka ya mwalimunamwanafunzi, basi. Hamna zaidi. Pengine alidhani kuwa sera niliyoandama ina kasoro kubwa. Ama yamkini aliniona kama jongoo asiyeweza kupanda mtungi. Tabia yangu ilikuwa kitendawili kikubwa.

John Amon alikuwa ghulamu Mturkana mwenye jadi ya kimaskini. Aliwahi kwenda shule mpaka darasa la sita naye alikuwa shujaa masomoni. Lakini mamake mfaruku akashindwa kumlipia karo ya shule. Maskini akalazimika kuacha shule na kutafuta kazi ya uchungaji katika mashamba ya wakwasi.

John Amon ndiye aliyenisimulia mengi kuhusu eneo hilo la Makutano kwa Ngozi na wakazi wake ingawa kama wengine wote niliowauliza hakumjua mtu yeyote kwa jina la Juma Mkosi. Aliniambia kuwa Bi Mercy alikuwa kaolewa na Mzungu, jinale Patrick MacDonald. Patrick MacDonald alikuwa baadhi ya Wazungu waliopigana Vita vya Pili vya Ulimwengu na kuja kulowea nchini Kenya baada ya vita kwisha. Baada ya kumzaa Alice, baba mtu alikufa katika ajali ya ndege. Alipokufa, alihalifu mali maridhawa ambayo sasa ilimilikiwa na Bi Mercy na bintiye. Wakati wa kifo cha mumewe, Bi Mercy alikuwa muuguzi mkuu katika hospitali

ya Wilaya ya Trans Nzoia mjini Kitale. Akajiuuzulu kazi kufuatia kifo cha mumewe ili asimamie vema shughuli za shambani mwao.

Sifa za wema wa Bi Mercy MacDonald zilizagaa katika kila upembe. Alisifiwa sana kwa hisani na huruma yake. Hakuwa tu tajiri wa mali; alikuwa tajiri wa moyo pia. Watu wa namna ile ni wachache sana duniani. Kukutana nao ni mara moja moja kama almasi.

John aliniambia mengi kuhusu janibu hizi. Lakini lililonipiga mshipa zaidi ni habari ya mtu mmoja aliyeitwa Mzee Kazikwisha. Kazikwisha. Ndivyo alivyojulikana, ingawa hilo lilikuwa jina la msimbo tu alilopagazwa na watu. Jina lake halisi halikujulikana tangu hapo.

Mzee Kazikwisha alikataa kuchangamana na watu. Watu nao walimwona kama mkia wa mbuzi na apizo kubwa. Wengine walisikika wakinong'ona kuwa alikuwa karukwa kichwa kwa kusoma sana. Wengine walisema kuwa alikuwa mgumba na kwamba jina hilo la Kazikwisha lilisibu kuunadi ugumba wake. Watu walimwita mgumba kwa maana hamna aliyemwona na mwana. Aliishi katika ukiwa mkubwa. Watu walimuambaa kama mkoma. Walimuogopa kama mgonjwa wamaradhi mabaya ya kuambukiza. Iwapo alikuwa mgumba basi alikuwa duizo kutoka kwa mwenyezi Mungu, mwenye uwezo wa kutoa na kuhini. Mtu mzima aliyehiniwa uwezo wa kuzaa na kuiachia dunia nakala walau moja ya sura yake ni mlaanifu. Hiyo ndiyo itikadi iliyokita mizizi. Muradi Mzee Kazikwisha aliishi kama kisiwa katikati ya bahari. Watu wa Makutano kwa Ngozi walikhitari kumwona na kumhukumu tu kuwa alikuwa mgumba au pengine towashi, halafu basi. Hawakutaka kujua kama labda alikuwa na 'nakala' ya sura yake mwahala fulani duniani. Muradi hakueleweka wala mwenyewe hakuwa radhi kuwasaidia watu kumuelewa.

Nilikutana na Kazikwisha mara ya kwanza nilipokuwa naenda kununua gazeti katika soko la Makutano. Alikuwa mtambo wa kimo na ngozi yake ilikuwa nyeusi pi. Ingawa

alionekana mzee, kwa kweli hakuwa mzee sana. Alikuwa kasawijika kwa maradhi ya siku nyingi. Alipotembea, miguu yake ilikuwa haishiki, umri wake ulikuwa karibu miaka hamsini hivi. Alikuwa kavalia kanzu nyeupe na kofia ya mdongea. Unyonge wake ulikuwa dhahiri. Alipofika karibu nami akaangusha noti ya shilingi mia moja chini bila kujua.

"Shikamoo Mzee," nikamuamkua. Alinitazama tu kwa jicho la hasama na kuendelea na kirago chake. Nikaziokota pesa hizo na kumfuata nyuma.

"Mzee umeangusha hela zako," nikamwambia.

Akasimama na kugeuka nyuma. Akaninyoshea mkono na kuzichukua hela zake. Hakunena hata neno moja. Aliziweka mfukoni. Akasimama kwa kitambo huku akinikagua kama mshitiri akaguavyo mifugo mnadani. Hakusema walau "ahsante!" Nikageuka na kuendelea na safari yangu. Nilipoangalia nyuma nikamwona bado kanitumbulia macho, kasimama tisti kama ambaye aliona sinema ya shani kubwa.

"We kijana ufanye mpango uje kwangu," alipaaza sauti hatimaye na kwenda zake taratibu kama koa. Alikuwa na kitembe alipozungumza.

"Wachana na wazimu huyo," akasema banati mmoja aliyeshuhudia kioja kile.

"Huyo ni nani?" nikamuuliza.

"Kwani humjui Mzee Kazikwisha? Huwa hazungumzi na watu. Hata sijui kwa nini anasema uende kwake. Wachana naye. Lo! duniani kuna watu!"

Siku chache baadaye nikapokea barua toka kwa Zawadi. Alikuwa amesoma gazetini kuhusu ushindi wangu katika shindano la utunzi wa mashairi. Nadhani hapo ndipo alipopata anuani yangu ya bara. Barua yake ilikuwa na habari mbalimbali za kushangaza.

Kongorwea,

Ninakupa mkono wa tahania kwa ushindi wako katika shindano la ushairi. Mimi huku sijambo, hofu na mashaka ni

kwako tu. Napenda kukufahamisha kwamba niliulewa majuzi yale. "Sikuod" kama wanataake wengine wanavyofanya siku hizi. Niliulewa. Mume wangu Muchai bin Chui ni mwalimu kama mimi papa hapa Mombasa.

Mambo yametokea mengi tangu ulipohujuru. Amina alirudi kwao Dodoma. Mamake alikuwa mgonjwa mahututi, akaitua kuenda kumuuguza. Alikuwa rafiki aliyenifua katika dhiki. Basi ametakata kabisa, si mitoto mchafu tena. Ana heshima yake. Hata asipoolewa ataacha jina 'zuri duniani'. Alikutaja mara nyingi sana na kusema kuwa wewe ndioe uliyechangia pakubwa katika kumuadilisha.

Ulijua kwamba Mabruk, yule bwana aliyekuwa miongoni mwa wale waliokusaidia kuikokota maiti ya Rashid, alikuwa hivi karibuni? Inasemakana maskini alikuwa kasekeneka.

Nimkumbukapo Rashid machozi yanilengalenga machoni. Nikukumbukapo wewe Kongorwea machozi humidondoka. Tafadhali pindi ukingafasika njoo utuone huku Mombasa.

Wasalaam.

wako,
Zawadi Chui.

Barua yake Zawadi ilinipa mseto wa hisia ya furaha na huzuni. Hata hivyo nilijua kuwa kuinuka na kuinama ni kawaida ya maisha. Nilimpelekea Zawadi barua kumpa pongezi kwa ndoa yake na kumtakia heri katika siku za halafu.

Niliendelea kufanya kazi yangu kwa Bi Mercy MacDonald kwa bidii. Ilikuwa ni furaha kumtumikia mwanamke huyo. Hakumshikia shokoa mtu yeyote. Alikuwa na mkabala mwema na wafanyikazi wake. Naye Alice aliondokea kuniheshimu sana. Kutokana na msaada wangu na jitihada yake mwenyewe uhodari wake katika somo la Kiswahili ukawa dhahiri kwa wote.

Siku moja alikuja katika banda tulimoishi na rafiki yangu John Amon akaniambia kuwa alikuwa na salamu zangu. Alikuwa ndiposa yuatoka shuleni, hata mkoba wake wa vitabu na madaftari hajautua.

"Mwalimu amenituma kwako," akaniambia. "Wajua sifa zako zimeenea shule nzima. Wanafunzi wanataka wakuone tu, hata kama hutasema lolote. Wamemsumbua mwalimu sana kwa ajili ya kutaka kukuona."

"Mimi ni mtu duni sana," nikamwambia. "Elimu yangu ni ndogo. Ninachelea mno kwenda huko shuleni kwenu kujidunisha zaidi. Nitazirai mbele yenu."

"Hapana," alidakia Alice, "mimi najua hutashindwa hata kuzungumza. Ni lini samaki kashindwa kuogelea? Kama ni mavazi, mimi niko tayari kukununulia suti na tai kwa hela zangu mwenyewe."

"Mavazi hayaneni," nikamwambia Alice. "Mtu ndiye anenaye. Kama ndivyo nitakuja hata nikiwa nimevaa magwanda au makombo. Nitakuja. Nitakuja tu kwa sababu ya utukufu wa Kiswahili."

"Mwalimu amenipa barua yako ya mwaliko rasmi hapa. Utaisoma halafu. Wajua wanafunzi wana hamu na ghamu ya kukuona. Nitafurahisana ukija. Nilikuwa sikipendi Kiswahili. Lakini moyo wa kuchukua umegeuka kupenda. Umenihamasisha sana. Hata sasa mwalimu asema mimini miongoni mwa wanafunzi bora zaidi katika somo hili shuleni. Kuja kwako shuleni kutakuwa fahari yangu."

Kwa hakika uchambuzi wangu wa nudhuma za Amuj Isokum ulimchochea sana Alice kupienda Kiswahili na ushairi wake. Aidha tulijadiliana fani nyingine mbalimbali za lugha ya Kiswahili. Amuj Isokum alikuwa mshairi aliyeitawala barabara fani ya ushairi na kujua ndani nje. Mashairi yake yalikuwa na falsafa na ufasaha ulioshangaza. Wanafunzi waliopata kuzisoma nudhuma zake, walimhusudu pamoja na ya kwamba ukwasi wake wa lugha na umbuji ulikuwa kama kikwamo kwao. Maashiki wa lugha ya Kiswahili

walimuenzi kama mboni ya jicho. Mtaalam aliyemkhitari kumwandikia utangulizi wa diwani yake ya *Sauti ya Bara* alisema hivi katika utangulizi huo; "Hapana shaka yoyote kuwa Amuj Isokum ameacha nyayo zake katika safu ya wangoi." Kama kawaida ya wasomaji wengi wapekuzi, waliulizana sana juu ya maisha ya mwandishi, mathalani ni wapi alikozaliwa? Ni wa dini gani? ana kitembo kipi cha elimu? Kaishi na kukulia wapi? Lakini majibu kwa maswali haya yalibaki katika giza totoro kwa walio wengi.

Baada ya Alice kwenda niliifungua barua aliyoniletea na kuisoma. Ilikuwa imeandikwa na Bi Nambuye Pilipili, aliyekuwa mwalimu mkuu wa idara ya Kiswahili katika shule ya upili ya Suwerwa. Kwamujibu wa barua ile nilikuwa nimekaribishwa kwenda shuleni huko kutoa mhadhara kuhusu mada yoyote ambayo ningechagua. Nilipaswa kumjulisha mwalimu tarehe na siku nitakapokuwa tayari kwenda ili kuwe na maandalizi ya kunipokea. Nilipomaliza kuisoma barua ile, moyo wangu ulidunda sana kwa hofu.

Niliutayarisha mhadhara wangu kwa siku nne mfululizo. Nilifanya utafiti katika vitabu nilivyokuwa navyo. Baadhi yavyo nilitoka navyo Tanga, vingine vingi nilikuwa nimevinunua katika maduka ya vitabu mjini Kitale. Ilikuwa desturi yangu kununua vitabu vya Kiswahili vya kila nui. Nilielewa fika kuwa kazi ya kuwahutubia wanafunzi hao ilihitaji kitembo cha ujuzi kuliko nilichokuwa nacho. Nilipoyakinisha kuwa matayarisho yangu yalikuwa yamefikia kiwango fulani cha ukamilifu, nilimwambia Alice ampashe habari mwalimu kuwa nilikuwa tayari. Nikampa mada niliyoichagua.

Usiku wa kuamkia siku ya kutoa mhadhara nililala usingizi wa kimang'amung'amu. Niliota kuwa nilikuwa ninatoka kufatisha katika maktaba ya umma Tanga. Nilipofika katika kuruba moja nikawaona watu wawili wamekumbatiana mwanamume na mwanamke. Waliponiona looh! wakakurupuka kama mbuzi mwtu

waonapo jibwa. Walikuwa Selemani na Mkaza-mjomba, Mwana Saumu. Hiyo ilikuwa ndoto iliyonishinda fasiri yake. Hata hivyo sikuwa mshirikina na kwa hiyo sikuambatanisha na lolote lenye heri ama shari ndoto ile.

Keshoye nilivaa nguo zangu za thamani ndogo, lakini zilizokuwa nadhifu. Nilivaa shati jeupe lenye mikono mifupi, suruali ndefu ya kikahawia, viatu vyeusi vya rangi na soksi za manjano. Nilikataa abadan katan kumruhusu Alice aninunulie suti na tai kwa ajili ya shughuli hiyo ndogo na ya dakika chache.

Niliratibisha mawazo yangu barabara. Nilipoondoka kwenda shuleni nilikosubiriwa, sikubeba hata walau karatasi mkononi. Njiani nikasadifu kukutana na Mzee Kazikwisha. Nilipomsalimu aliitikia mara hiyo. Alikuwa kachangamka kiasi.

"Mwanangu mbona hukuja kwangu kama nilivyokwambia?" akaniuliza.

Hilo lilikuwa swali lililonitanza. Nilikuwa na udhuru mwingi wa kutokwenda kwake mzee huyo. Nilimuogopa. Pili niliwaogopa watu. Wangesemaje? Lakini sasa ningemwambiaje kinagaubaga kuwa sikwenda kwake kwa sababu hizo? Iliniwia vigumu.

"Nitakuja," nikamwambia.

"Basi twende sasa," akanisihi. "Mtu hakatai wito, mtu hukataa aitiwalo."

"Sasa haiwezekani Mzee. Kuna mahali nangojewa nitachelewa."

"Ni wapi huko unakongojewa?"

"Katika sekondari ya Suwerwa."

"Waenda kufanya nini huko?"

Nilisita kidogo kujibu. Mkururo wa maswali ya mzee huyo ulinighasi.

"Nachelewa basi niachie nende," nikamwambia.

"Bwanamdogo, naona wamimina Kiswahili sana kama..."

haidhuru basi nambie kuna nini huko shuleni?"

"Nimeombwa niwahutubie wanafunzi kuhusu masuala ya lugha ya Kiswahili."

"Ahaa! Kumbé wewe Mswahili kweli. Umezaliwa Uswahilini sio?"

"Ndiyo mzee."

"Basi wazazi wako walikurithisha ukwasi wa lugha. Kumbé mwana wa mhunzi asiposana huvuvia."

"Basi nitachelewa tafadhali wacha nende tutaonana halafu," nikamwambia.

"Hapana usiende," akajibu. Kiswahili chake kilikuwa na ufasaha uliopatikana katika bara ya Kenya kwa nadra sana.

"Haraka haraka haina baraka. Lazima kwanza utapita kwangu. Ninayokuitia ni muhimu zaidi ya kuwahutubia maluni wale. Njoo twende."

Aligeuka mara na kuelekea kwake watani. Niliduwa kwa kitambo, nikashindwa la kufanya. Alipoangalia nyuma akaniona siji alicheka kicheko cha kutisha.

"Usiogope bwanamdogo. Usipokuja yamkini utakuja kufa na laiti na chanda kili kinywani. Shauri yako." Akaenda pasi kutazama nyuma katu.

Nilisimama na kumtazama mpaka alipotokomea kwenye chaka lililofunika shamba lake. Alikuwa na shamba lililofika nje ya upeo wa macho lakini ambalo lilisheheni chaka la kutisha. Hamna shughuli yoyote ya zaraa yenye tija iliyotokea katika pandikizi hilo la shamba.

Nilikabwa na mshawasha wa nguvu nikajasiri kumfuata. Njia ya kuingia katika mji wake ilikuwa imeota magugu na maoteo. Baada ya kwenda mbele kidogo nikaona kasri lake. Yasemekana alinunua shamba hilo na kasri hilo wakati serikali ya Kenya ilipoanzisha sera ya kuwapa Waafrika ardhi iliyokuwa imetengewa Wazungu pekee enzi ya istimari. Kasri lenyewe lilikuwa limeangukiwa na mti mkuu paani. Paa lilikuwa limeinama mahali lilipolaliwa na mti huo. Vimelea vilitambaa kwa tao ukutani katika matofali ya

kuchoma na katika sakafu ya saruji iliyokuwa imepasukapasuka. Nilipofika karibu na kasri hilo alikuwa mwenyewe ameingia ndani. Licha ya chenene waliolalia na mijipanya iliyoduruduru, mji huo ulikuwa umejiinamia jii.

Nilibisha mlangooni lakini sikuitikiwa. Nikasita kidogo, kisha nikajitoma ndani. Ndiposa nikagutuka kumwona ameketi kwenye kigoda ufingani. Alikuwa amegemea ukuta na mkononi kashika Biblia aidurusu. Wakati dunia nzima ilipomkimbia alibaki na Mungu wake. Ama yeye ndiye aliyeikimbia dunia?

Ufingani mlikuwana makochimakongwe yaliyojaa vumbi tele. Yalikuwa yameliwa na mchwa pembe zote. Kiumbe huyu wa Mungu aliishi maisha ya kitwea na ya ajabu akidi. Aligutuka sana kuniona. Alinitumbulia macho, kanwa wazi. Nilipoangalia ukutani nikaona ukurasa wa toleo la gazeti la *Baraza*, lililochapisha shairi langu lililoshinda shindanoni, umebandikwa kwa nta. Nilishangaa ghaya ya kushangaa.

"Nimekuwa nikiomba dua," alitamka huku akiniashiria niketi kochini. "Nimeomba kutwa kucha niletewe mtu atakayenifaa niendapo njia waliyoenda mababu na mabibi zangu. Zimepita karini sijui ngapi hakujapita hata isimu ya mtu hapa kuja kunitaaradhia hali. Lakini leo umekuja nawe hautajutia kuja kwako. Alhamdulillah! Mungu ni mkubwa. Amekuleta wewe."

Kisha aliamka alipokuwa ameketi. Alikuwa akitetemeka lakini si kwa uzee; alikuwa mgonjwa. Akanishuka mkono na kunipeleka nje uani. Mguso wa mkono wake ulidhihirisha unyonge aliokuwa nao. Tukapasua weu katika magugu na maoteo yaliyojiokea kiholela. Tukalipita dimbwi la kuogelea lililojengwa na Mzungu aliyemiliki shamba hilo kabla ya uhuru kupatikana. Llikuwa limeota mwani na maji yake kugeuka kuwa ya rangi chanikiwiti na manjano. Halikufaa kwa lolote ila kuishi vyura na viluwiluwi waliokoroma kwa

sauti za kukera. Tulipofika karibu na mti mmoja mkubwa tukasimama.

"Mimi nitakapokufa," alitamka kwa furaha ya kushangaza, "nataka nizekwe hapa. Nataka mifupa yangu ilazwe hapa nitakapokufa. Atakayenilaza hapa simjui nani. Pengine hata kuzikwa kwenyewe sitazikwa. Pengine nitaliwa na mijipanya, majibwa koko na ndege warukao angani. Lakini atakayenizika hatohasirika kama inavyodhaniwa. Mimi nitakalo sasa ni pumziko. Sina siku nyingi za kuishi tena. *I am time barred*. Sina wazimu nidhaniwao ninao. Sina. Sina hata huo ugumba ninaofikiriwa ninao."

Nilijazibika na mambo niliyoyaona na kuyasikia kiasi cha kuweza kusahau kwamba nilikuwa nangojewa katika shule ya Suwerwa. Mzee Kazikwisha ndiye aliyeniondoa kwenye mghafala huo mwenyewe kwa kuniambia, "Nenda sasa ukatongoe Kiswahili bwanamdogo. Nadhani umesubiriwa sana!" Tukaagana. Nikawa kama ambaye kazinduka katika lepe zito la usingizi wenye ruiya ya ajabu.

Sura ya Kumi na Nne

Nilipofika shuleni nilikuwa nimelimatia mno. Ukumbi wa mikutano katika shule ya Suwerwa ulikuwa umefurika wanafunzi furufuri. Ulikuwa umeshiba mpaka ukatapika, kama wengine wasemavyo. Waalimu walikuwa wameketi vitini kwasafu, sehemu yambelezaidi ukumbini. Nilitengewa kiti kimoja katika safu hiyo ya waalimu. Nilipokewa na Bi Nambuye Pilipili kwamoyo mkunjufu. Nilipoingia ukumbini naye, umati ulizizima kwa mzimo wa kutisha. Moyo wangu ukarindima na kijasho chembamba kunichiriza. Mwalimu huyo wa Kiswahili Bi Nambuye Pilipili akapanda jukwaani kulikokuwa na kipaza-sauti.

"Hamjambo wanafunzi?" akasema.

"Hatujambo mwalimu," wakajibu.

"Basi ninayo furaha tele kukuambieni kuwa mhadhiri wetu mgeni Kongowea Mswahili amewasili. Yeyeni malenga stadi na tena bingwa wa Kiswahili. Mtakumbuka kuwa ni mwaka huu tu ndipo aliposhinda katika shindano la utunzi wa mashairi Kenya nzima. Kwamba amekubali mwaliko wetu kuja tumwone na kumsikia ni heshima kubwa. Mada atakayoiongelea ni '*Matatizo yanayokabili lugha ya Kiswahili*'. Yeye ni kijana mdogo lakini karundikiwa rundo la vipawa. Lakini sitaki kusema sana. Karibu Bwana Kongowea."

Vifijo na nderemo vikahanikiza ukumbi mzima. Niliposimama kwenda jukwaani masikio yangu yalikuwa karibu kupasuka kwa vigelegele na hoihoi za halaiki ya wanafunzi. Niliposimama wima jukwaanina kuukabili umati mkabala nilitambua kuwa nilikuwa na kibarua kigumu. Mkononi sikuwa na chochote kama mathalan karatasi ambayo kwao ningesoma hotuba yangu. Sikutaka kusoma popote. Nadhani hili lilihangaza mno hadhira yangu. Baada ya kelele kwisha niliwasalimu na kuanza kuhutubu.

"Kichwa cha kuku hakistahimili kilemba. Mimi si bingwa wa Kiswahili. Tangu asili na jadi kumekuwapo mabingwa. Na hata leo mabingwa wapo. Lakini mimi simo katika hao. Kichwa changu ni kama cha kuku hakistahimili kilemba. Nakuombeni mniruhusu kukivua kilemba cha umalenga na ubingwa wa Kiswahili."

Umati ukaangua cheko kubwa. Wengine wakapaaza sauti, "Hapana wewe ni bingwaaaa!"

"Mimi sikuja hapa ili mnione wala kunisikia. Nimekuja ili wewe na mimi tubadilishane maoni kuhusu matatizo yanayokikabili Kiswahili. Kwani mimi ni nani hata nije tu kuonekana na kusikiwa? Mimi ni chembe tu ndogo ya vumbi. Nimekuja hapa ili kukuhamasisheni kukipenda Kiswahili na kukiendeleza Kiswahili. Nimekuja hapa ili Kiswahili kitukuke kwa utukufu mkubwa."

"Titi la mama litamu, hata likiwa la mbwa." Makofi yalinikatiza hapa. "Hivyo ndivyo alivyosema mtu fulani mzawa wa Machui, yapata maili sita kusini ya Tanga, kule Tanzania. Alikuwa wa kabila la Kiyao, ukoo wa Mganga. Titi alilolizungumzia halikuwa titi halisi. Alikuwa akimithilisha lugha ya Kiswahili na titi la mamake mzazi. Hii ndiyo lugha iliyomlea akapea na kuwa malenga hodari kwa kuzinyonya chuchu zake. Alikuwa mmojawapo wa wachache waliojiita daima Waswahili. Mtu huyo alikuwa nani? Marehemu Sheikh Shaaban Robert. Shaaban Robert alikiona Kiswahili kuwa faridi na bora. Alikipenda kwa dhati ya moyo."

"Mimi nimezaliwa na kulelewa Uswahilini kama marehemu Shaaban. Nimekizungumza Kiswahili tangu nilipokuwa nikienda tete mpaka nimeyafikia makamo haya. Nami nakipenda kama alivyokipenda Shaaban. Lakini Kiswahili siyo lugha ya watu wa Uswahilini tu. Kiswahili ni lugha ya watu wote. Mfikirie Sheikh Lambert kwa mfano. Yeye alikuwa Mzungu aliyezaliwa kwao Uzunguni. Lakini alikuja akajifunza lugha ya Kiswahili na ushairi wa Kiswahili,

hatimaye akawa hodari sana kuwashinda wenyewe Waswahili wa Uswahilini.

"Ninaelewa fika kwamba wengi wenu hapa ni wazawa wa hapabara. Si wazawa wapwani. Lakini pindi mkijitambua ninyi nani basi mtajua kuwa Kiswahili ni chenu. Mzungu mmoja, jina lake John Allen, alisema kwamba, hamna lugha inayofahamiwa vyema na wengi katika Afrika Mashariki zaidi ya Kiswahili. Naiwapo Kiswahili ni chenu basi mataizo yanayokikabili ni yenu pia.

"Ni kweli kuwa wametokea Wazungu wengi waliojitolea sabili kutuendelezea lugha hii ya kihuku. Mathalan F. Johnson na Dr Ludwig Krapf, waliojikusuru kuandika kamusi za awali za Kiswahili. Yamkini walifanya makosa hapa na pale katika uchunguzi wao. Hata hivyo wanaostahili hongera kwa kazi yao, si kulalamikiwa. Na ingawa Kiswahili chaweza kuwa lugha yao pia, lakini huku kwetu ndiko kinakotumiwa zaidi. Kiswahili ni changu. Kiswahili ni chako. Kiswahili ni chenu ninyi mliojumuika hapa alasiri hii. Kiswahili ni cha wenyeji wa Afrika Mashariki haswa. Basi kuinuka au kushuka kwa hadhi ya Kiswahili na matumizi yake, kunategemea wenyewe sisi. Nitarejelea kauli aliyoisema Profesa Wilfred H. Whiteley, mmojawapo wa Wazungu waliokitafiti Kiswahili sana; 'ustawi wa lugha ya Kiswahili kama chombo mahsusi cha mawasiliano unategemea pakubwa wenyewe wakazi wa Afrika Mashariki.' Ndiyo ustawi wa Kiswahili unakutegemea wewe na mimi, si hoja tumezaliwa wapi — ama bara au pwani. Yote mambo ni tu.

"Wala kini inasikitisha kuona kuwa wengi wetu hatujifungi vibwebwe kukiendeleza Kiswahili. Tuna mwelekeo hasi dhidi ya Kiswahili. Maktaba ya wengi yamejaa pomoni vitabu vya Kiingereza katika tanzu zake mbalimbali. Wanafunzi shuleni hushurutishwa tu na silabasi kusoma vitabu vya Kiswahili, viwe ni vya mashairi, riwaya au tamthilia. Aghalabu mwanafunzi huwa hana ari ya Kiswahili kukisoma. Kiswahili hakipendwi. Mwanafunzi yuasoma Kiswahili iwe yawe tu.

Pindi atokapo nje ya kuta za darasa hutamwona na kitabu cha Kiswahili tena. Anakoma kusoma Kiswahili kama alivyokoma kunyonya titi la mamaake. Ndiposa waandishi wa Kiswahili wakawa wana hadhira ndogo sana — shuleni na vyuoni tu. Kwingineko kazi zao hazitazamiki. *Hivyo basi tatizo kubwa sana limaloikumba lugha ya Kiswahili ni wewe na mimi...* Nilikatiwa kwa hoi na vifijo hapa. "Sisi ndilo tatizo kubwa. Wenyewe sisi wakazi wa Afrika Mashariki ndio tunaozonga na kuisonga lugha hii tukufu na..."

Nilikuwa nimo katika kutongoa hivi, nilipowasikia wanafunzi walioketi upande wa nyuma wanapiga usiahi mkubwa. Umati wote, waalimu na wanafunzi, uliamka na kutoka ghafla ukumbini. Viti vikaanguka na vumbi kutifuliwa. Waliokosa upenya mlangoni, walipitia madirishani — wavulana kwa wasichana. Nilishindwa la kufanya na kuduwa tu pale ulingoni. Sikuwa na habari ni zani gani ilikuwa imezuka. Kufumba na kufumbua nikabakina hadhira ya viti vitupu na mtu mmoja. Alikuwa kaketi kitini nyuma ya ukumbi anacheka kicheko cha kutisha.

"Endelea bwana," akaniambia kwa mzaha. "Endelea kutongoa maneno yakhe!"

Alikuwa Mzee Kazikwisha. Nilishindwa kujizuia kucheke. Niliona shani kubwa. Huyu Mzee mkiwa ndiye aliyekimbiwa na umati ule, alipoingia ukumbini. Ungedhani limelipuka bomu.

"Mashalla! Uswahili unakutoka kwelikweli bwanamdogo," alimaka. "Laitinisingefitibua mhadhara wako. Lakini uliponiambia kuwa waja hapa kuhutubunilishawishika kuja kukusikia. Ninasikitika sikukuambia kuwa nitakuja. Nilikuja polepole nikajibanza nje ukutani na kukusikiliza toka awali mpaka akheri. Umenikumbusha siku zangu nilipokuwa nafundisha katika... Uhondo wa sauti yako ilinivuta hata nikaingia ukumbini ndani. Nilisahau kuwa ulimwengu haunitaki. Haidhuru kazi yangu duniani imekwisha. Kazi kwisha. Karibuni nitapata pumziko la

daima. Lo! Mbona hujawa mtangazaji wa redio? Unayo talanta nzuri kijana."

"Pengine ninacho kipawa," nikamjibu. "Lakini wangapi wanavyo vipawa katika fani mbalimbali lakini vyaoya na kuozeana katika mabua ya mashamba kwa kukosa mwanya wa kuvitumia. Dunia imechagua kufifisha vipawa vya walio wengi, badala ya kuvikuza. Haikosi kuna watu wengi walio na miliki kuu ya vipawa ambavyo hawavijui wenyewe kwa kukosa mtu wa kuwahamasisha."

Mzee Kazikwisha akatoa mfukoni shilingi mia mbili taslimu na kunipa. Akaniagiza nende kwake siku ya pili. Alikuwa na jambo muhimu alilotaka kuniambia. Akaniaga na kuniacha ukumbini na mkururo wa fikira akilini mwangu.

Wanafunzi na waalimu walipomwona Mzee Kazikwisha akienda zake, wakaanza kurejea ukumbini mmoja mmoja. Walipoujaza ukumbi tena, Bi Nambuye akanisihhi niendelea na hotuba yangu. Akaniomba radhi sana kwa yote yaliyojiri. Nikakataa katakata kuendelea. Nilipofika nyumbani nikaanza kujisikia mgonjwa. Kichwa kiliniwanga sana. Jioni hiyo Alice akaja na barua nyingine kutoka kwa Bi Nambuye. Barua hiyo ilinitakanichagua siku nyingine nende kumaliza nilichokianza shuleni huko. Ndani ya bahasha mlikuwamo shilingi mia moja. Nilijua kuwa atendaye jambo asishe ni kama asiyetenda. Lakini nilikuwa nimekula yamini kutorudi tena huko. Alice alisononeka sana kwa uamuzi wangu huo.

Kwa siku tatu hivi nilikabwa na homa kali ya malaria. Bi Mercy MacDonald akanipeleka katika hospitali ya Wilaya mjini Kitale nilikotibiwa na kuruhusiwa kurejea nyumbani. Nikawa napumzika katika banda nilimoishi na John Amon ili siha yangu inirejee.

Alice alikuja kunitakia shufaa jioni moja. Nilikuwa nimo bandani na sahibu yangu John. Alice alikuwa na toleo la gazeti la *Taifa Leo* la siku hiyo. Ilikuwa Septemba 22, 1974. Katika ukurasa mmoja wa katikati kulikuwa na habari hizi:

"Polisi waliwapiga risasi na kuwaua majambazi wawili

waliokuwa wakijaribu kuiba gari njini Mombasa. Kulingana na misemaji wa Polisi, majambazi hao walikuwa miongoni mwa genge ambalo limevahaingisha wakazi wa mji wa Mombasa kwa muda mrefu, nao walikuwa wakitafutwa na Polisi.

"Majina ya majambazi hao waliopigwa risasi mpaka kufa yalitolewa kama Bakari Salim Makame na Selemani Mapunda. Selemani ni raia wa Tanzania. Wote wawili wanasemekana ni sugu wa jela ambao wamchusika katika visa vingi vya uhalifu."

Taarifa ya kufa kwa Bakari na Selemani ilinigtusha sana. Wote walikuwa wajalaana ambao hakuna ovu walikuwa hawakulitenda. Selemani alikuwa hata kaazimia kuniua tangu hapo ati kwa sababu kaambiwa nilimhini bahati njema na pia nilimshtaki kwa Polisi akafungwa jela. Kwa kweli vifo vya vijana wale vilinihuzunisha. Laiti wangelishi mpaka wabadilishe sera za maisha kama alivyofanya Amina. Machozi yalinitoka nikalia kama mtoto mdogo.

Nilipopata shufaa kidogo nikaamua kwenda kuzuru mji wa Mzee Kazikwisha kama alivyoniagiza. Nikenda nikiziamba nyayo zangu huku fikirajuu ya Mzee Kazikwisha zikinzunguka akilini. Yeye ninani haswa? Kwanini aliniagiza kwenda kwake baada ya kutibua hotuba yangu? Watu wa janiibu hizi walizungumza Kiswahili kibovu. Basi kwa nini Mzee Kazikwisha hakuzungumza kama wao? Je yawezekana kuwa alikuwa mzawa wa pwani kwa namna alivyokiporomosha Kiswahili safi na sanifu? Je anaweza kuwa ndiye babangu Juma Mukosi? Lakini sitaraji babangu kuwa mwendawazimu. Tena hakuna mtu yeyote aliyejulikana kama Juma Mukosi kokote Makutano kwa Ngozi.

Kumtafuta babangu kulikuwa sawasawa na kutupa mkuki kizani, hujui utakachokifuma. Wakati mwingine niliona kama kwamba Bi Rahma kanichezea shere. Pengine hapakuwa na ukweli wowote katika kuwepo kwa babangu janiibu hizi. Potelea mbali... Sasa nilitamani kurudi Tanga. Selemani aliyetishia maisha yangu alikuwa hayupo tena.

Nilipofika nyumbani kwa Mzee Kazikwisha nikabisha. Sikujibiwa. Nikaingia ndani ukumbini. Katika meza moja yenye matendegu yaliyoregea regerege na iliyojaa vumbi, niliona barua moja ndefu. Ilikuwa barua iliyoandikwa kwa hati ya mkono nadhifu. Karibu na barua ile palikuwapo na picha ya mwanamume na mwanamke ambao sikuwatambua mapema. Macho yangu yaliteka nyara na jina nililoliona baruani. Nikaichukua chapuchapu na kuanza kuisoma.

Kwa Mwanangu,

Nilikuambia uje nikueleze mambo haya ana kwa ana nawe umetaahiri mno. Naona bora niandike hapa muradi uyasome iwapo utakuja kama nilivyokuagiza. Mimi kweli wanifahamu? Kitoro changu ni Malindi. Nilikuwa mhadhiri wa Kiswahili katika Chuo Kikuu cha Nairobi. Mamako Zainabu Makame tulikutana zamani sana. Alikuwa mutribu aliyeghani nyimbo za taarab kwa lahani taanusi. Tulikutana Mombasa nilipokuwa nikitafiti lahaja ya Kimvita. Hatukusita kuchumbiana. Lakini kuna mahasidi walionifitiini kwake Zainabu akanikataa. Kumbamba nilikuwa nimefanya kosa la kumiringa. Natubu na kumwomba Mwenyezi Mungu anighofirie madhambi yangu.

Baada ya Zainabu kunikataa maisha yalikosa maana. Nikazuumu kuishi maisha ya ukiwa mpaka siku yangu ya mauko. Nikaacha kazi na kuguria huku Makutano kwa Ngozi baada ya kununua shamba hili. Kuishi ukiwa kumekuwa ndio faraja yangu. Katika hali hii ya ukiwa nimetunga vitabu vingi kurwafaidi watu. Nimekitunga Sauti ya Bara mumu humu. Lile shairi katika ukarasa wa 164 ni kumbukumbu ya kukataliwa na Zainabu. Wacha nikudondolee:

Umekarwia, kuandika hata neno
Nimepepea, na siupati usono
Kwanilemea, kuno kukupenda kuno
Niambie watakani?

Ninakuenzi, nawe hunienzi mbona?

Siyo mapenzi, kuno kunyamaziana
Pana muhunzi, asiyejua kusana
Nawe hujui kupenda

Umegeuka, kunivalia mivani
Hapana shaka, una mashobo moyoni
Uanalotaka, siliuji jambo gani
Huba limekwenda shoro

Hayasemeki, yaliyokwenda upogo
Umenidhiki, kunipa chako kishogo
Hunikumbuki, mwenzio hata kidogo
Kwako nakutua mashata

Nimeangema, tamaa tena haiko
Nimestirima, kukusubiri uliko
Ninakukoma, liniishe unguliko
Subira ina ukomo

Ninayo homa, maskini naugua
Ninatetema, moyo umeniatua
Umenichoma, maini kuyapasua
N'najuta kukupenda

Baada ya kukuzaa mamako akaanza kuwasiliana nami kwa barua tena. Akaniambia kuhusu hali yako mpaka niliposikia amekufa. Tulipatana naye katika mawasiliano yetu ya muda mrefu ya barua, kwamba ukichuchuka kidogo akujulisha niko wapi uje urithi mali yangu. Nilijua utafika siku moja mwanangu. Nilipokuona siku ya kwanza nikakutambua kutokana na picha zako ambazo mamako akinitumia mara kwa mara kabla ya mauko yake. Sikutua na shaka kwamba ndiwe mwanangu.

Basi mimi ndiye babako mzazi. Jina langu si Kazikwisha ingawa sasa kazi yangu imekwisha duniani. Jina langu la

uandishi, yaani lakabu ya Amuj Isokum latokana na kupanga herufi za jina langu halisi, Juma Mukosi, toka kulia kwenda Kushoto. Nimeugua kansa ya mapafu siku ayami. Nami sina msaidizi. Sijui kama ukija utanipata ningali hai ama utapata mifupa mikavu. Lakini hebu timiza mambo yefuatayo:

1. Nizike mahali nilipokuonyesha. Usiniweke sandani wala jenezani. Maiti yangu isipimwe na daktari.
 2. Nadhifisha shamba hili na kuitunza vizuri.
- Nimefanya kila litakikanalo kisheria kukurithisha mali yangu.*

Sisi wazazi wako tulikosa kwa kukuzaa nje ya ndoa. Tuwite radhi. Ninaomba Mola akukifie shari uishi salama u salimini. Buriani.

*Babako npendwa,
Juma Mukosi.*

Nilipomaliza kuisoma barua hiyo nilishtuka kuliko nilivyowahi kushtuka katika aushi yangu. Nikaitazama ile picha iliyokuwa mezani. Nikagundua kumbe ilikuwa nakala ya ile picha ambayo mama alipigwa na mwanamume Mwafrika. Nyuma ya picha hiyo kulikuwa kumeandikwa, "Hapa tulikuwa Mombasa na Zainabu. Hakuna dhiki ipitayo utengano wangu naye." Kwa mara ya kwanza nikauona mshabaha baina ya mwanamume huyo pichanina Kazikwisha.

Nikaingia chumbani mwa Mzee Kazikwisha. Kumbe alikuwa ndiye babangu, tena malenga mtukuka Amuj Isokum. Nilipoingia chumbani nikakumbana na harufu kali. Kundi la mijipanya likatoka kitandani na kuparamia ukuta na kutokomea. Nzi walilalia. Moyo wangu karibu upasuke kwa yale niliyoyaona. Mzee yule alikuwa maiti. Babangu alikuwa tayari marehemu. Nzi walikuwa waking'ong'a uhondo katika maiti ile iliyokuwa tayari imeanza kuoza. Alikuwa kanyooka

kitandani kama ambaye alikuwa akilala. Pengine kufa kwake ilikuwa heri hiyo. Wakati maisha yalipoamua kumwia magumu, kifo kilikuwa aula zaidi. Laiti angaliishi kidogo muradi anibukulie majibu ya maswali mengi yaliyolewalewa akilini mwangu. Katika hali hiyo mtu lazima machozi yamtoke. Nilikabilisha moyo kufanya kazi ya kumzika babangu mpendwa papo hapo sawasawa kabisa na alivyokuwa ameniagiza. Nikalitwaa jembe lililokuwa limeota kutu na kwenda kuchimba kaburi mahali alipokwishanionyesha awali. Mchanga pale ulionekana hafifu kama ambao ulikuwa umelimwa au kuchimbwa karibuni. Sikuwa nimechimba hatua nyingi sana kuelekea chini, hata nilipofukua kasha moja dogo. Nilifungua ndani, nikakuta wosia alioniandikia baba. Nadhani alikuwa kauzika humu karibuni, pindi alipogundua kuwa ndimi mwanawe. Ndiyo maana mchanga ulionekana hafifu hafifu. Kumbe kama nisingalimzika kulingana na maagizo yake nisingaliupata.

Kulingana na wosia huo mimi nilikuwa ndiye mrithi wa rasilimali aliyoihalifu Bwana Juma Mukosi, babangu mzazi. Thamani ya rasilimali yote, kuti ndani pandikizi lake la shamba, ilikuwa shilingi yapata milioni nne unusu. Aidha natija yote ya vitabu vyake alivyoviandika ikaniangukia mimi. Huo ulikuwa utajiri ulioniangukia ghafla kama matone ya mvua katika anga lisilokuwa na wingu; sikuulalia wala kuuamkia. Nikamzika babangu kwa namna alivyotaka huku ninalo fundo chungu moyoni na machozi yanienda njia mbili mbili.

* * * * *

Umepita muda mrefu tangu vioja vyote hivi vilipotokea. Yametokea mabadiliko mengi katika maisha yangu na ya wengine. Hakuna kitu cha kudumu ila 'mabadiliko' yenyewe. Hiyo ndiyo ajabu ya maisha. Mathalani Vumilia binti Abdalla, rafiki yangu wa utotoni alihitimu elimu katika chuo kikuu. Sasa anafanya kazi ya ualimu na ni mke wangu. Maoni yangu

juu ya ndoa yalibadilika na sasa naiona ndoa kama hedaya toka kwa Mungu. Tuna wana wawili na binti mmoja. Mkazamjomba, Mwana Saumu, alipona maradhi na kuniswafia nia. Habari za neema na nafasi vilivyoniangukia ilipomfikia, akaanza kuniheshimu kwa staha ya kina kirefu. Mimi sina kinyongo naye. Mara mbili tatu hiviamediriki kuja na Mjomba Kitwana kututembelea katika shamba nililoachiwa na marehemu babangu. Mwenyewe Mjomba Kitwana angali seremala kule Tanga, kakina kwa kidogo alichochacho wala hataki zaidi. Mwacha kiwi hanacho na chama kimpotele. Mjomba Salim bado hajulikani alipo. Naye Bi Rahma alikwisha kufa kwa maradhi miaka michache iliyopita.

Tangu nilipoupata ukwasina upasi wa ghafla, nimejizatiti kufagia misitu na kunadhifisha shamba langu ili linifae kwa kilimo chenye tija. Hapana utesi wowote juu ya haki yangu ya urithi. Baba alihakikisha anatimiza masharti yote ya kisheria katika kunirithisha urithi muda mfupi kabla ya kifo chake. Lakini sikuufurahia utajiri ule kuliko nilivyohuzunikia kuondokewa na wazazi wangu wote wawili kwa kifo. Bado machozi hudondoka niwakumbukapo.

Tena tangu haponilikuwa nikiomba ije siku njema ambayo kwayo hapatakuwa na ugonjwa wala kifo. Siku ambayo hapatakuwa na jela wala wahalifu. Siku ambapo utu utawarudia waja waadilike na kuwa na mshikamano pasipo kubaguana kwa rangi wala kwa kabila. Siku ambayo hapatakuwa na 'mwanaharamu' wala kitendo chenye cha haramu. Nimekuwa nikiomba Yehova Mungu ailete hiyo siku njema kwa maneno haya;

*Ninamuomba Karima, dua yangu yende kwake
Ifike tena mapema, waziwazi isikike
Ailete Siku njema, waja tusidhikike*

Ninasikia mguso wa mkono laini begani. Ni mguso ninaoufahamu sana. Ninaiweka kalamu yangu mezani na

kugeuka nyuma. Vumilia kasimama wima na kunitizama kwa huruma na kite.

"Bado muhibu, hujamaliza kuudariji muswada wako ule?" ananiuliza Vumulia. "Wajua ni saa ngapi nawe? Sasa usiku wa manane hujalala bado!"

"Wajua tangu uliponihamasisha kuiandika hadithi hii nimeazimia kutimiza kusudi hilo ima fa ima," nikamjibu. "Kama kuna mwanadamu atakaye kunizuia basi itambidi anikate mkono au anipondeponde niwe unga."

Ninapotazama nje dirishani naona mbalamwezi imeenea kwenye vilima vya Cherang'ani. Ni mandhari ya kupendeza. Nimezoea aghalabu kutazama mandhari haya murua usiku wambalamwezi kila ninapoketi chumbani mwangu nikifikiria maisha yangu ya awali.

Nasikia ng'ombe wakirotoma zizini mwao. Majibwa yanabweka mibweko. Njiwa wanaimba tenzi zao viotani. Majogoo wanawika. Natazama saa yangu. Ni saa tisa na dakika kumi na tano za usiku.

Ninaukusanya muswada wangu na kuuweka katika pembe moja ya meza. Bora twende kulala.

Sherehe

A

abjadi	alfabeti.
achari	kiungo cha chakula chenye mchanganyiko wa pilipili siki, chumvi na ndimu au embe.
adawa	uadui, kutokuelewana.
adibu	-enye tabia nzuri.
ahlan wa sahalan	kwa kuamkiana tu; vivi hivi tu.
aila	familia, jamii.
akidi	1: ajabu akidi: ajabu kubwa sana. 2: kufunga akidi: kamilisha ndoa.
akraba	watu wanaohusiana kwa karibu; ukoo.
amara	1. shughuli au kazi kubwa. 2. msaada.
andisi	elekeza.
angema	kata tamaa.
arifu	-a kujua sana; -enye ujuzi.
asaa	inshalla, huenda, pengine.
ashiki	1. mtu anayependa kitu sana. 2. tamaa ya kiume au kike, uchu.
atua moyo	shitua.
aula	bora zaidi, afadhali zaidi.
auni	1. msaada. 2. saidia.
awali mpaka akheri ..	mwanzo hadi mwisho.
ayami (siku)	siku nyingi.

B

bahaimu	mtu mwenye tabia za ovyoovy; mpuuzi.
bahari ya luja	fikira nzito.
baki (mtu baki)	mtu wa kando; asiye husika.
banati	binti; msichana.
bashasha	uchangamfu; furaha.
beua	dharau.
bughudha	maneno yasiyofaa asemwayo mtu.
bugia chumvi ya	
kutosha	ishi sana; zeeka.
bukua	soma kwa bidii sana hasa mthani ukaribiapo.
bunilizi	utanzu wa fasihi ambao huhusika na kubuni mambo na visa visivyo halisi k.v. katika riwaya, ngano au tamthiliya.

C

chachandu	aina ya samaki, hutumika katika msemu "kujigeuza chachandu anayeipalia makaa" kumaanisha kujiweka mwenyewe katika dhiki, kama chachandu anavyojipalia makaa achomwapo.
chamkano	kikundi cha watu kinachotawanyika.
chemba	faragha.
chenene	nyenje; mdudu wa jamii ya panzi apigaye kelele za kuudhi usiku.

D

damka amka mapema; jihimu; rauka.
danguro nyumba ya malaya ya kufanyia umalaya.
dariji tunga; weka kwa mpango.
dhima jukumu; wajibu.
dondokea ingiwa na mapenzi juu ya mtu.
duizo apizo; laana.

E

enda shoro enda kombo.
enda tenge enda kombo.
enda tete enda kwa magamaga kama mtoto ajifunzaye kwenda.
enda upogo enda kombo.
enziwa onyeshwa heshima au mapenzi.

F

fadhaa hofu; wasiwasi.
falsafa mkondo wa kufikiria juu ya mwendo wa maisha; hekima.
fatiisha tafiti; fanya uchunguzi.
feli amali mbaya, hila.
fundo chuki; hasira; kinyongo.
fungate muda mfupi baada ya harusi ambao aghalabu hutumiwa kwa ziara mahali mbalimbali (Kiingereza: *honeymoon*).
furusha fukuza; timua.
futu pita kwa jambo; pitiwa.

G

ganjo mahali palipohamwa.
gere wivu; kijicho.
ghamidha hasira kubwa sana.
ghasi udhi; sumbua.
ghaya hutumiwa katika kutilia mkazo jambo k.v. "*nilishanga ghaya ya kushangaa*" m.y. nilishangaa sana.
ghera bidii ya kufanya jambo kwa kuogopa aibu ya kushindwa.
ghibu hutumiwa katika msemu "*soma kwa ghibu*" m.y. soma bila kutoa sauti.
ghilibu danganya.
ghofiria toa msamaha; samehe.
gofu hutumiwa katika msemu "*gofu la mtu*" m.y. mtu aliyekonda.
gofua kondesha.

H

hadhari chonjo.
hadhira wasikilizaji au wasomaji.
hadidi madhubuti; imara.
hadimu mtumishi.
hafla mkusanyiko wa sherehe au shughuli fulani.
halambe halumbe kwa mkikimiki, kwa nguvu.
hamasisha chochea nia ya kutenda jambo.
hamnazo hutumika katika msemu "*jitia hamnazo*" m.y. jifanya kutohusika.
hamrere hamrere maneno mengi yasiyokuwa na maana.
hani fariji mtu aliyefiwa.
hari joto.

harija hoja nyingi za maneno zisizokwisha.
 hau mjomba.
 hawilisha hamisha.
 hiana hila na chuki.
 himdi heshima au twaa kwa Mungu.
 hini fanyia hiana; nyima.
 hirimu marika.
 homolewa ivishwa mpaka kuwa laini sana.
 husudu penda mno.
 hulka tabia ya mtu; maumbile.

I

ima fa ima iwe au isiwe; vyovyote viwavyo.
 inama kama
 kondoo nyamaza sana.
 inama jii nyamaza sana.
 inda uzuliaji wa jambo kwa makusudi ili
 mwingine asipate; unyambi.
 istimari ukoloni.
 itifaki masikizano.

J

jahili asiye na huruma.
 jakamoyo masumbufu ya moyoni.
 jitimai huzuni.
 jogoo la kwanza saa nane usiku hivi.
 johari jiwe la thamani; kito.
 juzu pasa; faa.

K

kamsa kelele za kuonya kuhusu hatari k.v.
 ya moto, wizi, n.k.

kasri nyumba kubwa yenye fahari na
 utukufu.
 kausha hutumiwa katika msemu "*kalia*
miguu wa kausha" m.y. zuia kwa
 makusudi mtu kufanya jambo au
 kupata kitu.
 kayaya neno linalotilia mkazo sifa zaidi juu
 ya mtu au kitendo.
 kazi ya nadhafa kazi ya kudumisha usafi wa kitu au
 mahali.
 kedi hila, mambo yasiyopendeza.
 kengemeka lalamika; laumu.
 keya mipasuko ya miguu itokanayo na
 baridi au ukavu wa mwili.
 khitari chagua.
 kichekechea
 (chekechea) mtu mdogo sana; ambaye hajakuwa
 mkubwa.
 kigezo kitu cha kupimia; kipimo.
 kigoli (vigoli) msichana ambaye bado hajavunja
 ungo.
 kiimbo upandishaji na ushushaji wa sauti ili
 kutilia mkazo.
 kikoa ushirika wa kufanya mambo au kazi
 pamoja kwa zamu
 kimwa choshwa; toshwa.
 kindakindaki hutumiwa katika msemu "*mwana*
kindakindaki" m.y. mtoto halisi si wa
 malezi.
 kipengele (vi) 1. hila.
 2. mkabala wa jambo; wazo.
 kitembe kasoro katika matamshi ambapo,
 kwa mfano, herufi s hutamkwa *th*
 k.m. *thimba* badala ya *simba*.

kopoa zaa.
 kumbo hutumika katika msemu "piga kumbo" m.y. sukuma.
 kurupuka kwenda mbio kwa ghafla.
 kusuru jinyima nafsi ili kupata muradi wako.

L

lowea fanya maskani mbali na mahali pako pa asili.
 limatia chelewa; taahiri.

M

maabadi jumba la ibada k.v hekalu, kanisa au msikiti.
 mabebe (toka mabebe) konda sana.
 mabua vipande vya mimea k.v. mtama au mahindi vilivyo vyepesi sana.
 macheo wakati jua lichomozapo; asubuhi.
 machweo wakati jua lizamapo; jioni.
 madadi (pandwa na madadi) kuwa na mori.
 maddal basari lililo na ukubwa unaozidi upeo wa macho (asili yake Kiarabu).
 mafungu ya mchanga maua yawekwayo kwenye kaburi.
 maharimu mtu wa karibu ambaye hamwezi kuoana.
 mahiri bingwa; stadi.
 mahoka vitendo vya kiwendawazimu lakini si wendawazimu hasa.

mahususi maalumu.
 makeke machachari.
 makiwa 1: yatima.
 2: tamko linalotumiwa kumpa pole mfiwa.
 makuruhu kero; maudhi.
 marshimarshi haraka haraka.
 mashata masazo; mabaki.
 mashobo maringo.
 matege (miguu ya matege) miguu iliyopindika kwa nje na kuacha nafasi kati ya mmoja na mwingine.

mawenge

(macho mawenge) macho makengeza.
 maziara(ni) makaburini.
 mazingatio kinyume cha mzaha; hali ya kuchukulia mambo kwa uzito
 mbumbumbu mjinga; zuzu.
 mfaruku mjane; mwanamke aliyefiwa.
 mfawidhi mtu apewaye mamlaka kuendesha jambo.

mghafala

mgumba mwanaume asiyeweza kuzaa.
 mkabala 1. hali ya kuwa uso kwa uso.
 2. uhusiano baina ya mtu na mwingine.

mkazamjomba

mkoi mke wa mjomba.
 mtoto wa mjomba, shangazi au amu; binamu.

mkware

..... mtu anayependa sana ngono; asherati; malaya; mshongo.

mlahaka

..... namna ya kukaribisha au kulaki mgeni.

mseto

..... mchanganyiko.

mshawasha ushawishi.
msiri mwekaji wa siri; awezaye
kutumainiwa kuweka siri.
mtaji pesa inayotumika kuanzisha
biashara.
mtawalia bila kukoma; mfululizo.
mtu wa mkono mwizi.
muamana hali ya kuwa na maingiliano na
masikilizano baina ya mtu na
wenzawe.
muflisi mtu aliyefilisika au kuishiwa na
mali au pesa.
mujarabu(dawa) dawa yenye kufaa.
mustakabali wakati ujao.
mwendaguu mtu anayekata tamaa kabisa.

Z

nana	tamko litumikalo kabla kuita jina la mwanamke.
nasaha	ushauri; mawaidha.
nasibishwa	husishwa.
ndarire	maneno mengi ya kijanja.
nduli	dhalimu; katili.
ndweo	kiburi; majivuno.
noga	kuwa tamu aghalabu kwa chakula.
nususi ya mambou ..	uwazi wa mambo.

P

papa (moyo kupapa). kuwa na wasiwaswi.
 pembeja bembeliza.
 polea pata riziki kwa kufanya kazi leo

pondo (tilia pondo) ... saidia.
ponoa mkonge toa magome ya mkonge.
pumbao hali ya kuduwazwa .
pute (piga pute) pokonya; nyang'anya kwa nguuvu.

R

rabana	Mungu.
rafu	1: fujo.
	2: kabati lililo wazi na lenye kukatwa vyumba linalotumiwa kuweka vitabu.
ralani	bandarini.
rembua macho	peleka mboni za macho juu na upande ili kumshawishi mtu kufanya naye uasherati.
rukwama	mkokoteni; kigari cha kubeba mizigo kwa kukokota.
runinga	televisheni.

S

sadfa	kutukia kwa mambo mawili kwa pamoja.
sako kwa bako	bega kwa bega.
sebeha	pata chakula cha asubuhi.
senekena	ugua ugonjwa wa senekeno unaoambukizwa kwa kuingiliana baina ya mke na mume.
senenesenene	ugonjwa wa siku nyingi; nyonde nyonde.
sepetuka	pepesuka.

shakawa dhiki ya moyo.
 shakiri shiba.
 shamiri enea.
 shikia shokoa lazimisha.
 shoga jina linalotumiwa na wanawake
 walio marafiki kuitana.
 shufaa nafuu; afadhali.
 si wa maji mgonjwa mahututi.
 si wa chakula acha kusubiri.
 sirima kiamshakinywa; mlo wa asubuhi.
 staffahi safisha kinywa kwa
 sukutua kuchezechachezsha maji kinywani
 na kutema.
 suluhia kuwa na tabia inayolingana na
 nyendo za jamii.
 surupwenye vazi lililounganishwa shati na
 suruali na linalovaliwa juu ya nguo
 za kawaida kuzizuia kuchafuka
 wakati wa kazi; ovaroli.
 susuika suta; laumu.

T

taahiri chelewa; limatia.
 taanusi -enye kupendeza.
 taaradhia taka kujua hali kwa kuulizauliza.
 tafrani usumbufu.
 tafrika sumbuka.
 tahania pongezi.
 takaburi kiburi; majivuno.
 tamia furahisha.
 tanua kifua ona fahari; jigamba.
 tanzia taarifa juu ya kifo itokayo mbali.

tasbihi mtungo wa shanga utumikao na
 baadhi ya wanadini kuswali.
 tekewa shindwa la kufanya.
 tengemaa mambo kuwa kama ilivyotakiwa;
 tengenea.
 tengenea mambo kuwa kama ilivyotakiwa;
 tengemaa.
 teremea furahi.
 teteleka yumbayumba; kutokuwa
 madhubuti au imara.
 thakili -enye kuleta taabu.
 tija matokeo yenye faida; natija.
 tukizi nadra, mara chache.
 tunduia angalia kwa makini.

U

uchehefu uhaba; uchache.
 ufanifu mafanikio.
 ufungani mahali pa nje ya nyumba pa kukaa
 na kupumzika.
 ukuli kazi ya kupakia na kupakua
 shehena bandarini.
 ukumbizoni baraza ya nyumba; ukumbi.
 umbo la mkonge mtu anayeonekana mwema kumbe
 ni mbaya kwa ndani.
 umbua aibisha.
 uradhi hali ya kuridhika kwa kutimiza
 muradi fulani.
 usanifu ufundi au ustadi wa kufanya jambo.
 usanii ustadi wa taaluma ya sanaa k.v.
 katika kuchora michoro, kutunga
 riwaya au vitabu vya hadithi za
 kubuni au kuchonga vinyago.
 ushabaki ugomvi.

ushari uchokozi.
 ushaufu tabia mbaya.
 usiahi (piga usiahi) ... lia kwa sauti kubwa.
 usuli asili.
 usono usingizi; pumziko.
 uyabisi..... ukavu; hali ya kukauka.

W

wosia hati ya urithi wa mali .
 weu (pasua weu) pita penye nyasi; pita pasipo njia.

Y

yamini 1: (mkono wa yamini) mkono wa
 kulia.
 2: (kula yamini) apa.

Z

zaraa kilimo.
 zuumu azimia; tia nia ya kufanya jambo.

"... Nilimkumbukia marehemu mamangu Zainabu, kalala usingizi usiojua wakati wa kuamka. Na baba? 'Baba' kwangu likaonekana tu neno la kiswahili lililoingizwa kwenye kamusi kwa makosa; halina maana. Halikuamsha katika moyo wangu hisia zozote za kutamanisha. Baba ... baba ... nadharia tu ya wanafalsafa wenye makisio ya upuuzi. Macho yangu yalikuwa hayajawahi kumwona mtu na kumwita baba ..."

Mamake Kongowea afapo, amwachia msako mkali; msako wa kumsaka baba aliyemzaa. Isitoshe; amwacha kazingiwa katika ulimwengu wenye utata na matata chungu nzima. Je, Kongowea ataweza kuishi maisha yasiyo na taksiri katika ulimwengu wenye taksiri? Je, ataweza kukitegua kitendawili cha babake ni nani?

Siku Njema ni riwaya ya kitawasifu inayomsafirisha msomaji katika mtiririko wa usimulizi wenye ibra, taharuki na lugha teule. Jambo libainikalo waziwazi ni jinsi mwandishi alivyobobea katika ukwasi wa lugha.

Ken Walibora amekuwa akichangia makala ya hadithi fupi kwenye magazeti ya *Kenya Leo* na *Taifa Jumapili* kwa miaka kadhaa. Ingawa hii ni riwaya yake ya kwanza kuchapishwa, amepea mno katika umbuji wa lugha na ubunifu; na hapana shaka ataacha taathira kubwa katika uwanja wa fasihi ya Kiswahili. Kwa sasa, Ken Walibora ni mhariri wa habari katika shirika la utangazaji la Kenya (KBC).

Picha ya jalada imepigwa na Taiji Igarashi

